

Bergenhus, Gnr. 168, Bnr. 1944 mfl., Lehmkuhlboden, detaljregulering

Konsekvensutredning Kulturmiljø

PLAN-2022/23757

Datert: 12.01.2023

Prosjekt Detaljregulering Lehmkuhlboden	Rapportdato: 12.01.2023
Rapporttittel: Detaljregulering Lehmkuhlboden – Konsekvensutredning Kulturmiljø	
Fylke: Vestland	Kommune: Bergen
Oppdragsgiver: Lehmkuhlstranden AS og Sandviken Utvikling AS	Plankonsulent: ABO Plan & Arkitektur AS
Fagansvarlig: Bjørnar Ophaug Boge	Andre nøkkelpersoner: Åshild Blomdal
Kvalitetskontroll:	

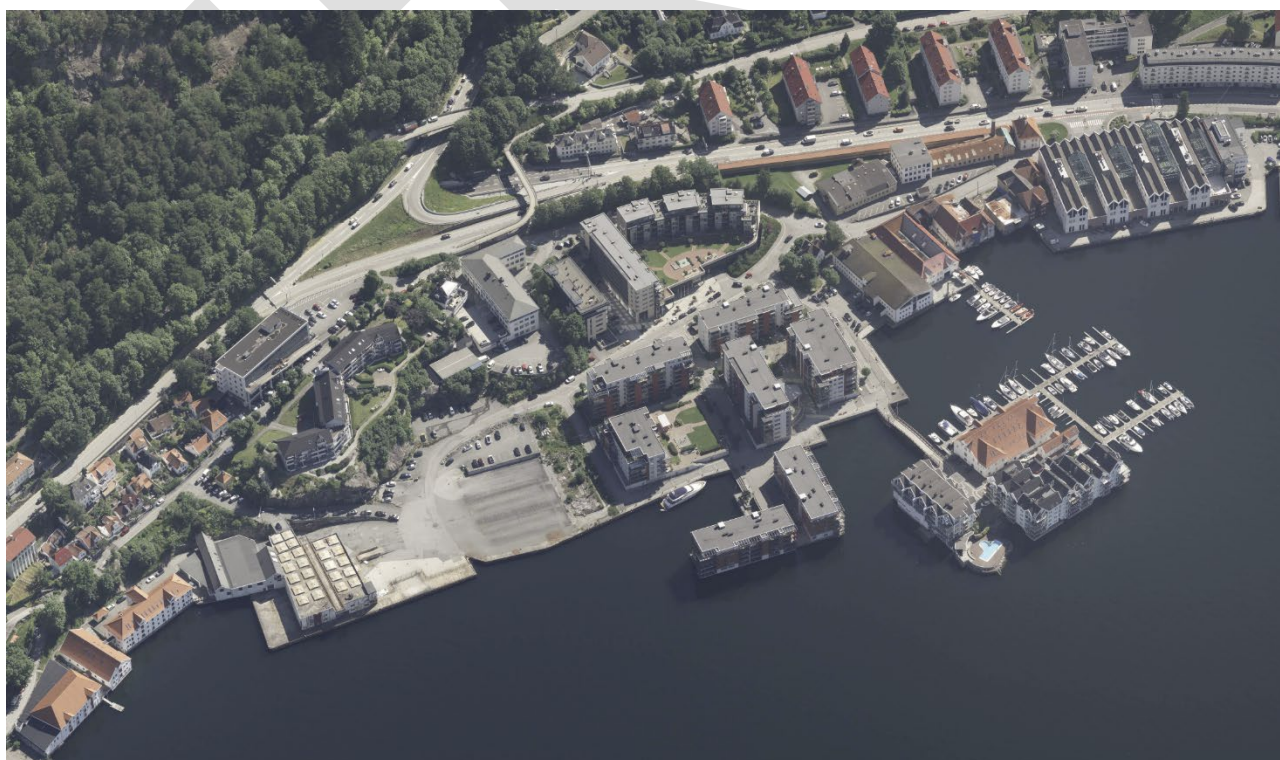
Utkast

Sammendrag

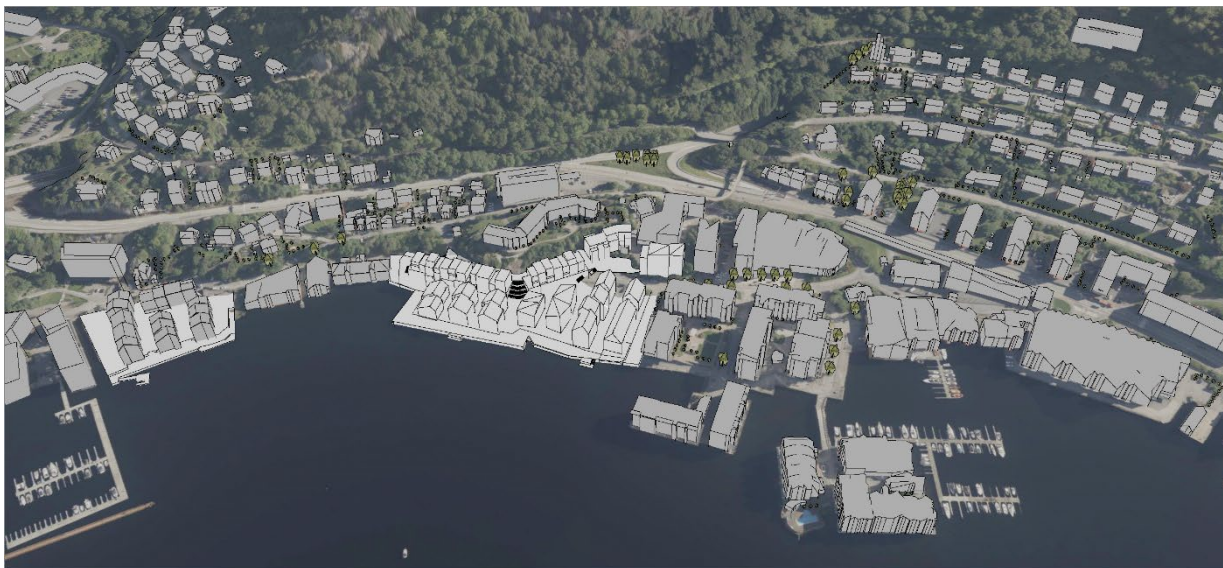
Forslagstiller Lehmkuhlstranden AS og Sandviken Utvikling AS ønsker å utvikle området gnr.. 168 bnr.. 75 og 1944 mfl. til bolig. Konsekvensutredningen for kulturmiljø er utarbeidet i en tidlig fase i planprosessen og er ment for å gi et grunnlag for utarbeiding av plangrepet, med særlig søkelys på utfylling i sjø. Utbyggingsvolum i vurderte alternativer er tilpasset nivået og detaljeringsgraden i prosjektet på dette stadiet. Utredningen er utarbeidet etter Miljødirektoratets håndbok M-1941, versjon datert 01.09.2023.

Konsekvensutredningen utreder to ulike alternativ for disponering av arealet innenfor planområdet til boligformål, i tillegg til 0-alternativet:

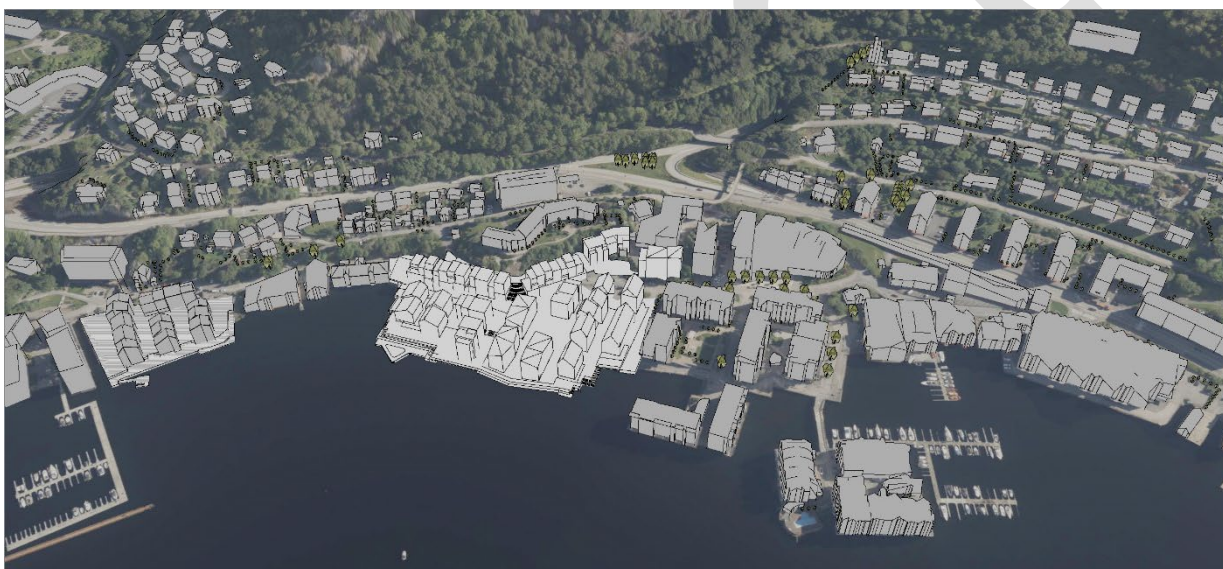
- **0-alternativet:** Innebærer at dagens situasjon videreføres. Vedtatt reguleringsplan for Sandviksboder er inkludert i alternativet. Nullalternativet skal brukes som sammenlikningsgrunnlag når man vurderer hvilken påvirkning en plan eller et tiltak vil ha.
- **Alternativ 1:** Innebærer en utbygging av boliger uten utfylling i sjø. Videre er det vist en offentlig strandpromenade langs sjø iht. sjøfrontstrategien (10 meter bred) og byrom i tilknytning til sjøbodene i nordvest. Saltimportbygget rives. Kaifronten blir endret for å tilrettelegge for allmenn tilgjengelig sjøpromenade. Kaiarealet blir i sin helhet hevet til kote +3 for å sikre nye bygninger for fremtidig havnivå. Der Lehmkuhlboden stod viser alternativet en bygning som har et sammenlignbart volum og form som Lehmkuhlboden.
- **Alternativ 2:** Innebærer en utbygging av boliger med utfylling i sjø og en mer variert sjøfront. Videre er det sikret en offentlig strandpromenade langs sjø iht. sjøfrontstrategien (10 meter bred) og byrom i tilknytning til sjøbodene i nordvest. Saltimportbygget rives. Kaifronten blir endret for å tilrettelegge for allmenn tilgjengelig sjøpromenade. Kaiarealet blir i sin helhet hevet til kote +3 for å sikre nye bygninger for fremtidig havnivå. Sjøpromenaden/ kaifronten vil ligge på et lavere nivå. Der Lehmkuhlboden stod viser alternativet en bygning som har et sammenlignbart volum og form som Lehmkuhlboden.

Figur 1: Dagens situasjon, 0-alternativet.

Figur 2: Alternativ 1, uten utfylling.

Figur 3: Alternativ 2, med utfylling

Saltimportbygget, som skal rives i begge alternativ, fremstår som et ordinært lagerbygg uten spesielle hverken romlige eller estetiske kvaliteter, og har ubetydelig verneverdi. Kaien, som heves og endres i begge alternativ, representerer ingen vesentlige kulturhistoriske verdier og har ubetydelig verneverdi. Industrianlegget (kaianlegg/Saltimportbygget) har noe betydning som kilde for Sandvikens utvikling, da industrialiseringen tiltok og satte sitt preg på strandlinjen i Sandviken, som gir noe kunnskapsverdi. Industriområdet endres ved ny bruk, uten at det er vurdert som negativt. Industrianlegget er vurdert til å ha liten verdi i lokal sammenheng (vanlig forekommende) og uten verdi i regional/nasjonal sammenheng.

Foreløpige skisser viser at boligbebyggelsen fremfor Strandens Grend i alternativ 1 og 2 reduserer innsynet til grendbebyggelsen og sjøbodene fra noen synlighetpunkter ved Byfjorden, noe, -dette er vurdert til å ha noe negativ påvirkning for begge alternativene.

Det er liten forskjell på påvirkningsgraden for kulturmiljø for alternativ 1 og alternativ 2. Selve utfyllingen i sjø (alternativ 2) medfører i seg selv ingen vesentlig endring i siktlinjer til viktige kulturmiljøer i forhold til 0-alternativet og alternativ 1, men bebyggelsen i alternativ 2 blokkerer noe mer sikt inn til Sandviksboder 77 AB fra noen synlighetspunkt fra Byfjorden.

Samlet konsekvensgrad av alternativ 1 og 2 vurdert til **positiv** konsekvens, noe som begrunnes med at alternativ 1 og 2 sikrer at kaifronten, som før var stengt inne, blir tilgjengelig for allmenheten, og det blir tilrettelagt for et offentlig byrom i tilknytning til sjøbodene. Dette sikrer en større bruk av området og medfører at kulturmiljøet (Strandens grend) får en mer fremtredende plass i bybildet. Dette er videre vurdert til å styrke bruksverdien til kulturmiljøet. Det er vurdert positivt at et volum tilsvarende Lehmkuhlboden blir oppført på samme sted. Sjøbodene i Sandviken er viktig for Sandvikens identitet og er viktige historiefortellende elementer.

Tabell 1: Samanstilling av verdi, påvirkning, konsekvens og rangering av alternativ etter Miljødirektoratets håndbok, M-1941. For vurderingskriterier se Miljødirektoratets håndbok, M-1941 kap. 10.4, 10.5, 10.6 og 10.7.

Nr.	Delområde	Verdi	0-alt	Alternativ 1	Alternativ 2
1	Strandens grend	S	0	Noe miljøforbedring +	Noe miljøforbedring +
2	Sandviken brygge	N	0	Ubetydelig miljøskade (0)	Ubetydelig miljøskade (0)
3	Trondhjemske Postvei	M	0	Ubetydelig miljøskade (0)	Ubetydelig miljøskade (0)
4	Gamle Bergen	S	0	Ubetydelig miljøskade (0)	Ubetydelig miljøskade (0)
5	Sandviksbukten	S	0	Ubetydelig miljøskade (0)	Ubetydelig miljøskade (0)
Vektlegging av enkelte delområde				-	-
Samlet konsekvens for kulturmiljø				Positiv konsekvens	Positiv konsekvens
Rangering			3	1	2
Begrunnelse for rangering			Det er liten forskjell på påvirkningsgraden for kulturmiljø for alternativ 1 og alternativ 2. Selve utfyllingen i sjø (alternativ 2) medfører i seg selv ingen vesentlig endring i siktlinjer til viktige kulturmiljøer i forhold til 0-alternativet og alternativ 1, men bebyggelsen i alternativ 2 blokkerer noe mer sikt inn til Sandviksboder 77 AB fra noen synlighetspunkt i Byfjorden.		

Forslag til avbøtende tiltak

- For bebyggelsen i nordvest, som vil ligge i nær tilknytning til Strandens grend og sjøbodene, bør en i det videre arbeidet se på samspillet mellom de nye kvartalene og den eksisterende bebyggelsen i Strandens grend med henblikk på struktur og høyder, slik at denne fungerer som en overgangssone mellom ny blokkbebyggelse og kulturmiljøet i nordvest. Dette kan sikres gjennom utarbeiding av en formingsveileder.

Usikkerhet

Det liten usikkerhet om verdiene i området. Delområder og verdivurderinger på kulturmiljønivå følger i stor grad avgrensing og verdivurderinger gitt i konsekvensutredning for «*kulturminner og kulturmiljø fagrapport Bybanen Bergen Sentrum – Åsane vedleggsnotat 2.*

Vurdering av påvirkning er basert på 3d modeller av to ulike alternativ for utbygging per 20.12.2023 og ikke et endelig planforslag..

Innhold

1	INNLEDNING	7
1.1	Bakgrunn	7
1.2	Tiltaksbeskrivelse	7
1.3	Overordne planer og retningslinjer	13
1.3.1	Kommuneplanens arealdel	13
1.3.2	Strategi for sjøfronten, KPA2018	15
1.3.3	Andre relevante strategidokument	17
1.3.4	Vedtatte reguleringsplaner i eller i nærheten av i planområdet	17
1.3.5	Reguleringsplaner under arbeid i nærområdet	20
2	METODE OG KUNNSKAPSGRUNNLAG	22
2.1.1	Kunnskapsgrunnlag	22
3	KULTURHISTORISK BESKRIVELSE	24
3.1	Kulturhistorien ved planområdet	35
4	VERDIVURDERING OG INNDELING AV KULTURMILJØ	43
4.1	Verdivurdering av delområder	45
4.1.1	Delområde 1 – Strandens grend	45
4.1.2	Delområde 2 – Sandviken brygge	47
4.1.3	Delområde 3 – Den Trondhjemske postvei	48
4.1.4	Delområde 4 – Gamle Bergen	49
4.1.5	Delområde 5 – Sandviksbukten	50
5	VURDERING AV PÅVIRKNING OG KONSEKVENNS	55
5.1	Vurdering av påvirkning og konsekvens: Alternativ 1 (Uten utfylling)	59
5.1.1	Delområde 1 – Strandens Grend	59
5.1.2	Delområde 2 – Sandviken brygge	69
5.1.3	Delområde 3 – Trondhjemske postvei	73
5.1.4	Delområde 4 – Gamle Bergen	74
5.1.5	Delområde 5 – Sandviksbukten	75
5.2	Vurdering av påvirkning og konsekvens: Alternativ 2 (med utfylling)	76
5.2.1	Delområde 1 – Strandens Grend	76
5.2.2	Delområde 2 – Sandviken brygge	85
5.2.3	Delområde 3 – Trondhjemske postvei	89
5.2.4	Delområde 5 – Gamle Bergen	90
5.2.5	Delområde 6 – Sandviksbukten	92
6	SAMMENSTILLING AV KONSEKVENNS FOR KULTURMILJØ	93
7	FORSLAG TIL AVBØTENDE TILTAK	98
8	SAMLEDE VIRKNINGER	98
9	USIKKERHET	99
10	REFERANSER	99

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Forslagstiller Lehmkuhlstranden AS og Sandviken Utvikling AS ønsker å utvikle området gnr.. 168 bnr.. 75 og 1944 mfl. til bolig. Konsekvensutredningen for kulturmiljø er utarbeidet i en tidlig fase i planprosessen og er ment for å gi et grunnlag for utarbeiding av plangrepet, med særlig søkelys på utfylling i sjø. Utbyggingsvolum i vurderte alternativer er tilpasset nivået og detaljeringsgraden i prosjektet på dette stadiet. Rapporten er utarbeidet etter Miljødirektoratets veileder M-1941 – Konsekvensutredninger for klima og miljø, versjon datert 01.09.2023.

1.2 Tiltaksbeskrivelse

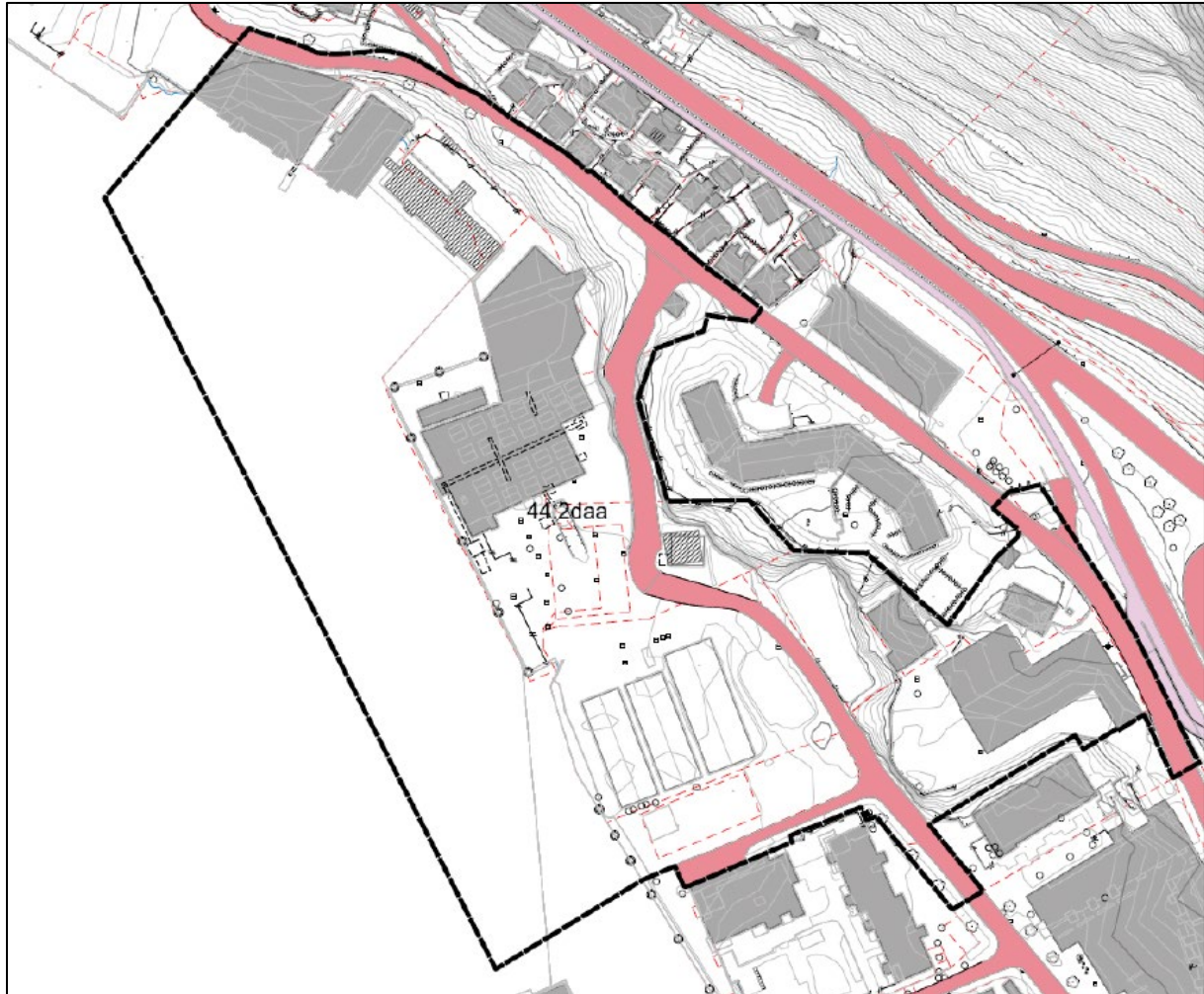
Konsekvensutredningen utreder to ulike alternativ for disponering av arealet innenfor planområdet til boligformål i tillegg til 0-alternativet. Disse alternativene er drøftet med Bergen kommune.

0-alternativet: Innebærer at dagens situasjon videreføres. Nullalternativet skal brukes som sammenlikningsgrunnlag når det vurderes hvilken påvirkning en plan eller et tiltak vil ha. Saltimporttomten utgjør hovedtyngden av planområdet og fungerte som inn- og utskipingshavn for salt, med tilhørende næring og romslige kaiområder. Kaiområdene brukes til kai og delvis til lager, delvis til parkering og delvis til midlertidige, plasskrevende funksjoner. Deler av eiendommen er i dag ikke i bruk, med unntak for parkeringsplasser knyttet til kontorbyggene og noe annet areale, men har blitt søkt leid ut med kortere leiekontrakter med bakgrunn i at området er regulert til rigg- og anleggsområde for Bybanen og forlenget Fløyfjellstunnel. Saltimportbygget er i den forbindelse tenkt revet (se vedlagt kulturminnegrunnlag). Ingenting tyder på at Saltimporttomten vil bli brukt til rigg- og anleggsområde siden Statens vegvesen har gjort det klart at de har skrinlagt disse planene. Med bakgrunn i dette legges til grunn dagens situasjon i planområdet, hvor Saltimportbygget står. Vedtatt reguleringsplan for Sandviksboder er inkludert i 0-alternativet.

Figur 4: Dagens situasjon i og rundt planområdet.

Planområdet er avgrenset i vest av Byfjorden, i nordvest mot Sandviksboder 78 AS sin eiendom som er regulert til bolig. Eiendommen ligger nordøst av Sandviksveien (Den Trondhjemske postvei og Strandens Grend). I øst grenser planområdet mot et større leilighetsbygg i Sandviksveien 114 og i sør, boligområdet Sandviken Brygge. For nærmere beskrivelse av planområdet blir det henvist til planbeskrivelse.

Figur 5: Avgrensing av planområdet-

Figur 6: Bilde fra eiendom som skal reguleres til bolig. I bakgrunnen saltsiloen. Foto: ABO plan og arkitektur AS.

Figur 7: Bildet viser de store arealene som i dag står unyttet og deler av Sandviken Brygge. Foto: ABO plan og arkitektur AS.

Saltimportbygget grenser til sjøbodene Sandviksbodene 77AB, 78 a 78B. Sandviksbodene 77AB (Rolf Olsen boden) var en 1700-talls sjøbod i tre etasjer med laftet kjerne. Midlertidig fredet 13.8.1982, fredningen opphevet 20.4.1988 etter akselererende forfall og revet i 1989 og gjenreist som utvendig kopi 2012. Sandviksbodene 78 B, kjent som Holmefjordboden, ble bygget rundt 1804 av bergenskjøpmannen Johan Ernst Mowinckel. Den tjente som lager for handelen med tørrfisk, fiskeprodukter, korn og kolonialvarer. Brukt som tørrfisklager helt til 2002, som den siste sjøboden i Bergen. Bodene har tre etasjer med valmtak og er en lafte- og stolpekonstruksjon med hvitmalt panel. Opprinnelig inndeling ble endret på 1900-tallet, og taket ble modernisert på 1950-tallet. Den er en av

Bergens største bevarte sjøboder og er fredet. Sandviksbodene 78A Grønlandsboden ble bygget i 1797. Dette er boden som skal ha utrustet den første norske grønlandsekspedisjonen i 1721. Bygget har hatt ulike eiere, inkludert Johan C. Martens, Clement Johnsen A/S og Kaare Holmefjord A/S, og har vært brukt som tørrfiskbod. I 1993 ble den solgt til Rolf Olsen A/S og omgjort til kontorer i 1994. Siden 2002 har den sammen med Sandviksbodene 77AB vært Mowi AS' hovedkontor. I dag er både Grønlandsboden og Sandviksbodene 77AB eid av Sandvikstranden AS.

Figur 8: Sandviksboder 77AB, 78 a 78B. Foto ABO plan og arkitektur AS.

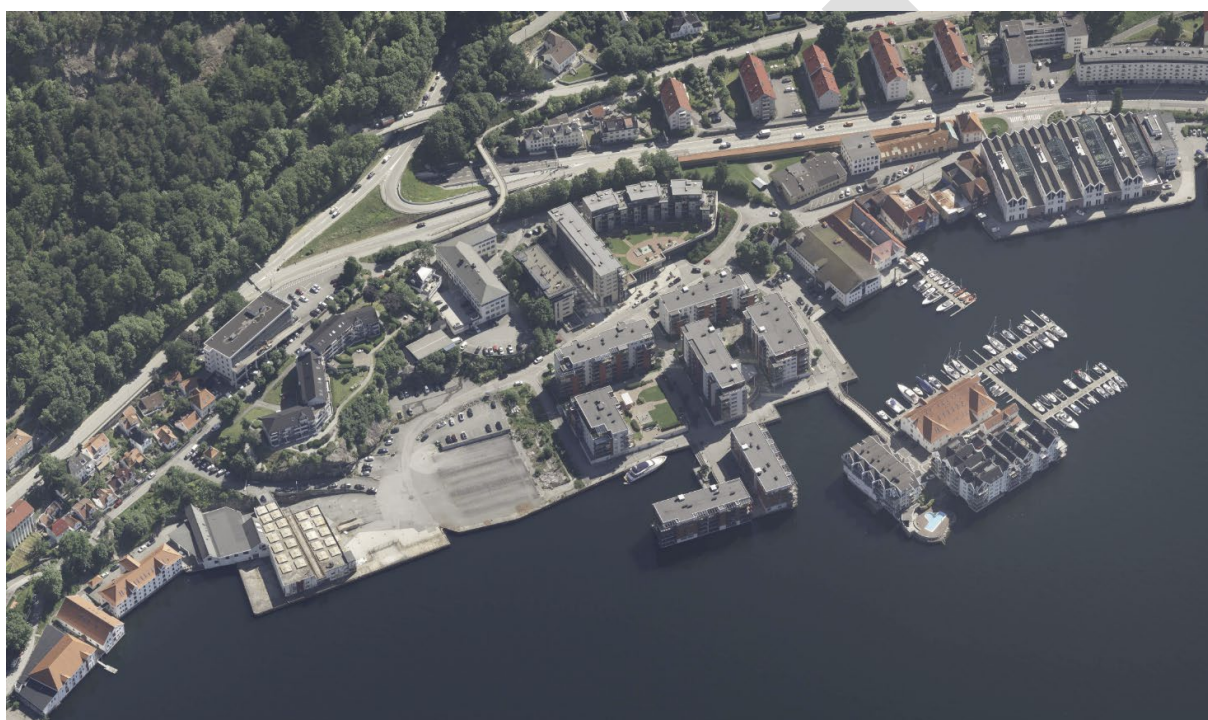
Strandens grend ligger øst for Saltimportbygget og Sandviksbodene. Dette er eldre grend/trehusbebyggelse som ble bygget på slutten av 1700-tallet/begynnelsen av 1800-tallet. Den Trondhjemske postvei går forbi grenden (Sandviksveien). Lystgården Ditlefsengen inngår i planområdet. I dag er denne Lystgården bygget inne av nyere bebyggelse.

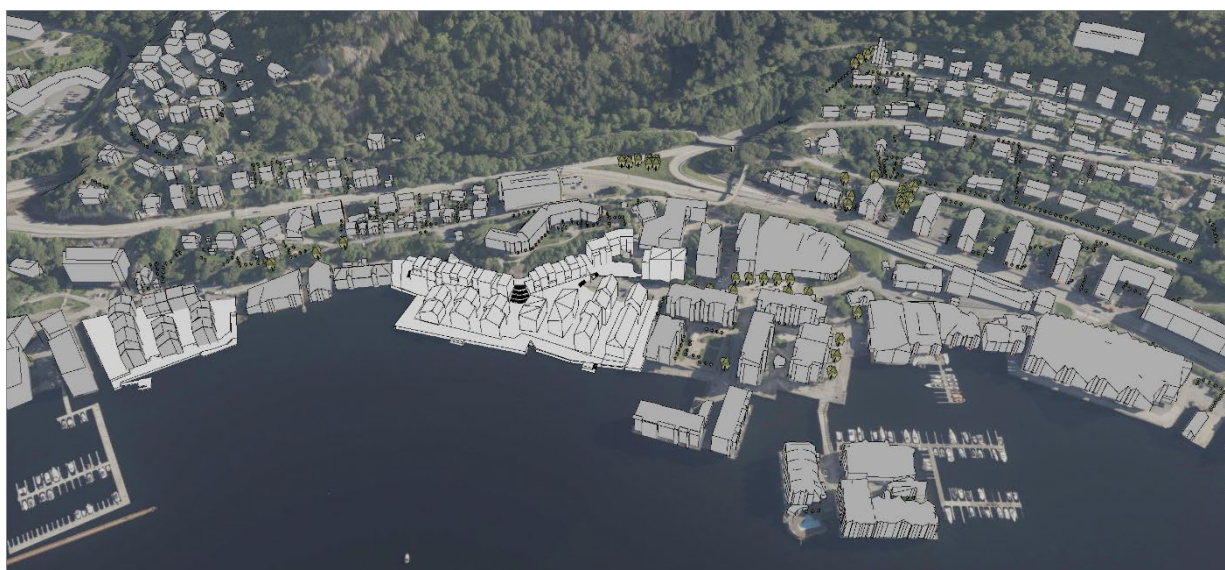
Figur 9: Strandens grend og den Trondhjemske postvei.

Alternativ 1: Innebærer en utbygging av boliger uten utfylling i sjø. Videre er det sikret en offentlig strandpromenade langs sjø iht. sjøfrontstrategien og byrom i tilknytning til sjøbodene i nordvest. Det ønskes i hovedsak å legge til rette for utadrettet virksomhet/funksjon i første etasje og boliger i de øvrige etasjene. Saltimportbygget rives. Kaifronten blir endret for å tilrettelegge for allmenn tilgjengelig sjøpromenade. Kaiarealet blir i sin helhet hevet til kote +3 for å sikre nye bygninger for fremtidig havnivå. Der Lehmkuhlboden stod viser alternativet en bygning som har et sammenlignbart volum og form som Lehmkuhlboden.

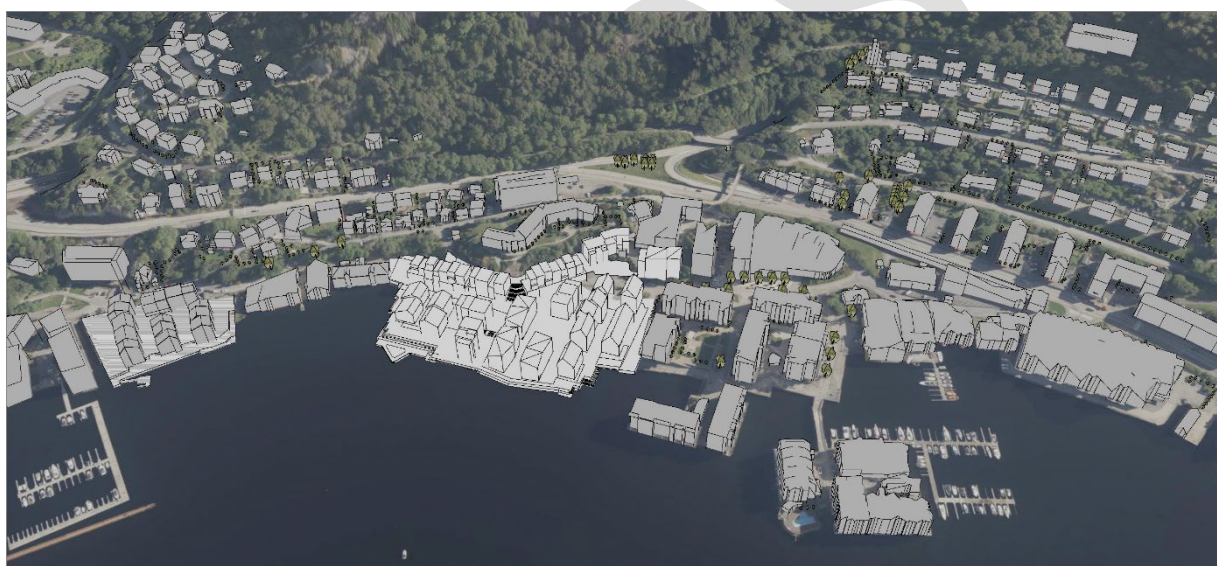
Alternativ 2: Innebærer en utbygging av boliger med utfylling i sjø og en mer variert sjøfront. Videre er det sikret en offentlig strandpromenade langs sjø iht. sjøfrontstrategien og byrom i tilknytning til sjøbodene i nordvest. Saltimportbygget rives. Kaifronten blir endret for å tilrettelegge for allmenn tilgjengelig sjøpromenade. Kaiarealet blir i sin helhet hevet til kote +3 for å sikre nye bygninger for fremtidig havnivå. Sjøpromenaden/ kaifronten vil ligge på et lavere nivå. Der Lehmkuhlboden stod viser alternativet en bygning som har et sammenlignbart volum og form som Lehmkuhlboden.

Figur 10: Dagens situasjon, 0-alternativet.

Figur 11: Alternativ 1, uten utfylling

Figur 12: Alternativ 2, med utfylling

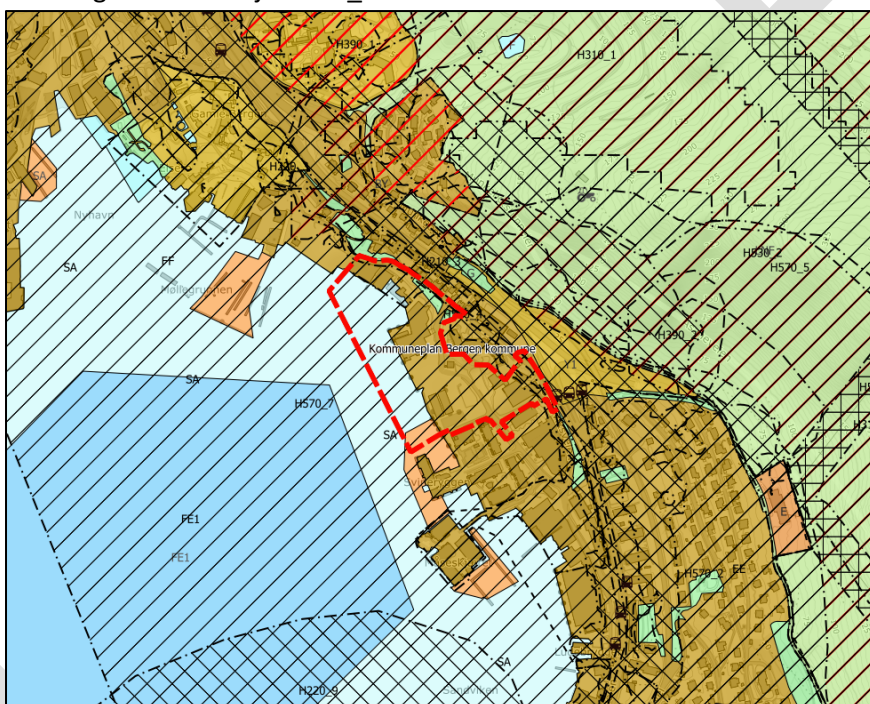
1.3 Overordne planer og retningslinjer

1.3.1 Kommuneplanens arealdel

I KPA 2018 er området vist som nåværende sentrumsformål og som del av en større byfortettingssone, sone 2. Det er i byfortettingssonene en stor andel av den fremtidige bebyggelsen skal etableres og formålet med planen er i tråd med ønsket arealbruk i området. Areal i sjø er satt av til bruk og vern av sjø og vassdrag med tilhørende strandsone (SJØ) og andre typer bebyggelse og anlegg (SA).

Området ligger innenfor følgende hensynssoner i KPA 2018:

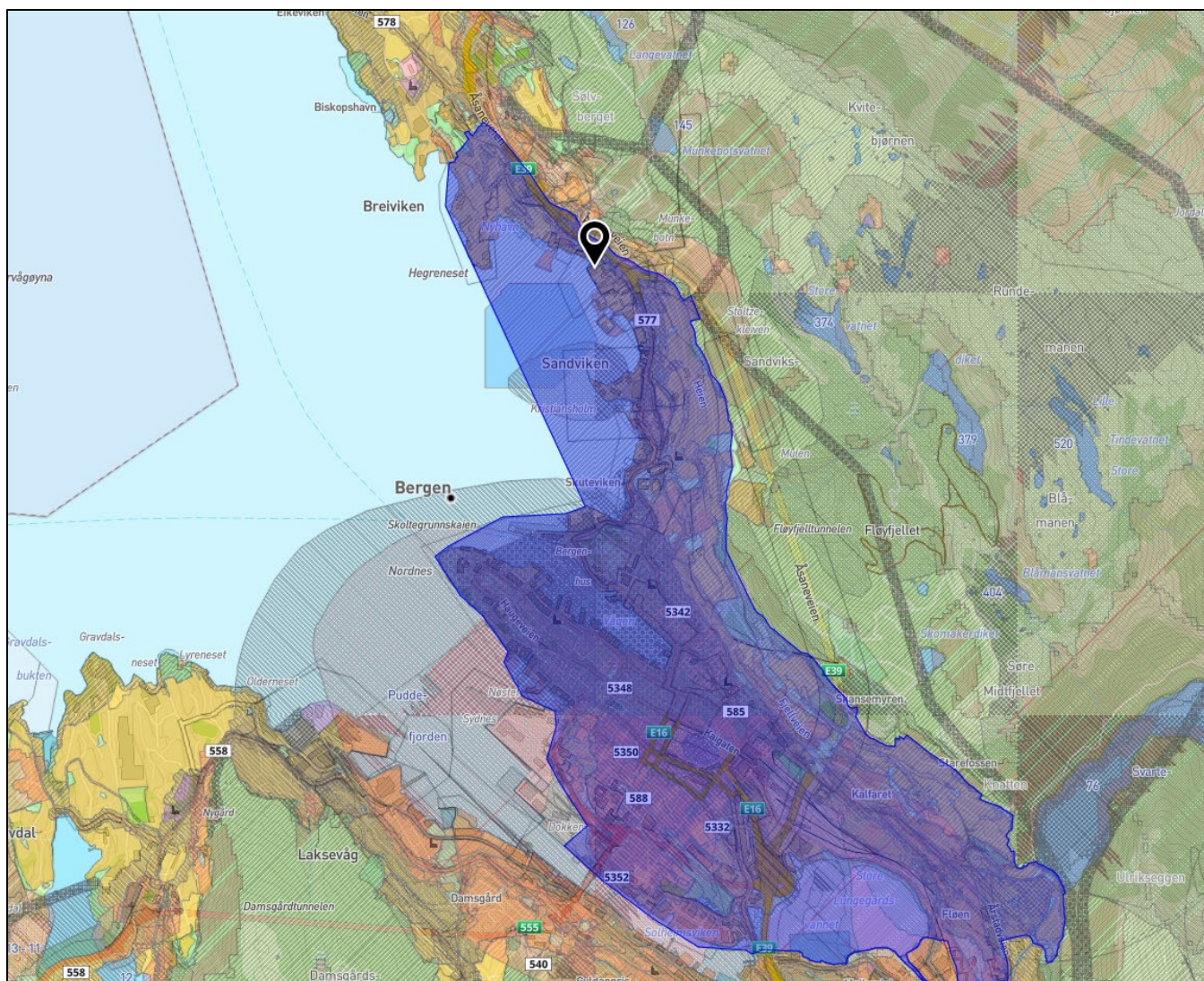
- Bevaring av kulturmiljø H570_7.

Figur 13: Utsnitt kommuneplan av KPA 2018. Planområdet innenfor stiplet linje ligger i byfortettingssonen.

Innenfor hensynssone kulturmiljø gjelder følgende i KPA:

- Kulturmiljø og historisk bebyggelse skal sikres og ivaretas. De karakteristiske trekkene ved bebyggelse, bebyggelsesstruktur og kulturlandskap definerer områder og gir det særpreg. Det skal derfor tas spesielle hensyn til dette ved søknad om tiltak og endret arealbruk.
- Om og hvordan et tiltak berører kulturminner eller kulturmiljø skal vurderes i samråd med Byantikvaren. Statens vegvesen skal høres i saker som angår postvegene.
- Utfyllende retningslinjer til de enkelte hensynssonene fremgår av «Utfyllende informasjon til hensynssoner for bevaring av kulturmiljø». [Lenke](#)
- Utfyllende informasjon til hensynssone fremgår også av Kulturmiljøplan for Bergen - Identitet med særpreg, del 2 og 3 (s. 217-221). [Lenke](#)

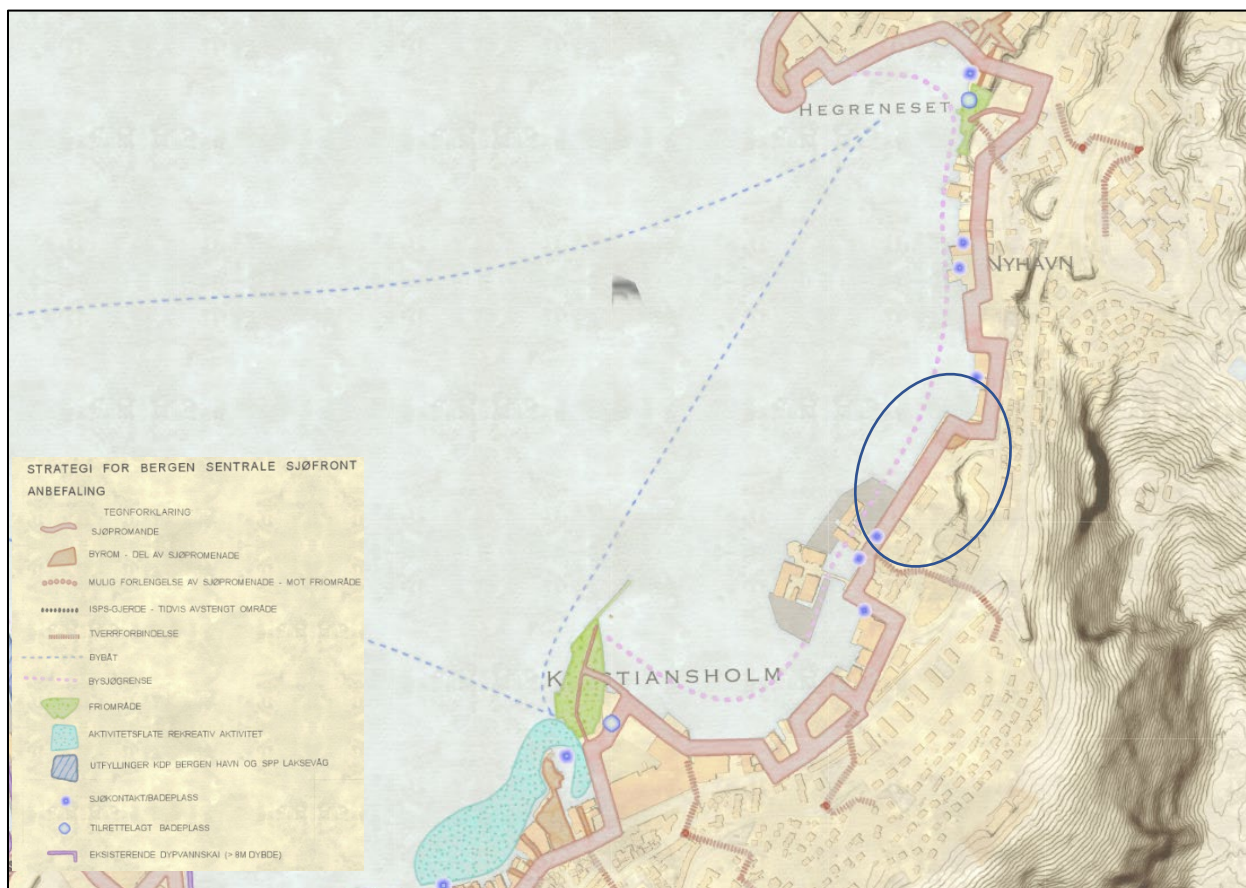

Figur 14: Oversikt over hensynssone H570 Kulturmiljø. Historisk sentrum.

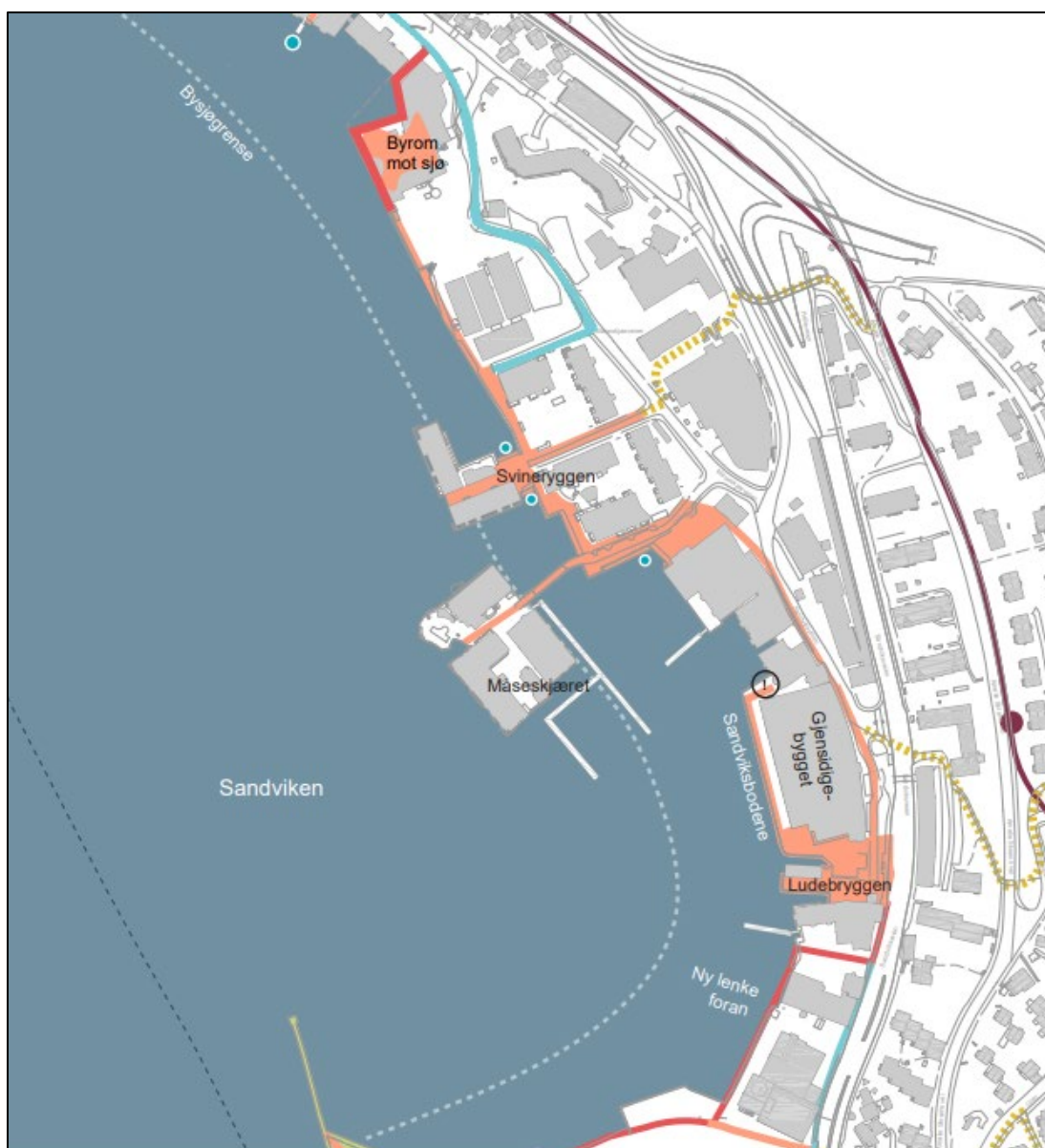
1.3.2 Strategi for sjøfronten, KPA2018

Strategikart

I strategikart for sjøfronten i Bergen er kaifront i planområdet vist som sjøpromenade. Det er også vist et byrom der Saltimportbygget står i dag. Strategikartet er et forslag til overordnet byplangrep som skal bidra til at sjøfronten utvikles i tråd med strategiens mål. Koblingen mellom eksisterende bystruktur og sjøfronten vises, samt forslag til en sammenhengende promenade med tilhørende byrom. Traséen binder sammen eksisterende og planlagte friområder, parker og rekreasjonstilbud.

Figur 15: Utklipp fra strategikart. Planområdet markert med sirkel. Kilde: Bergen kommune

Forbindelser

- Sjøpromenade - eksisterende gangforbindelse
- Sjøpromenade - ny lenke
- Sjøpromenade - alternativ/midlertidig lenke
- Mulig forlengelse av sjøpromenade - mot friområde
- ■ ■ ■ Tidvis tilgjengelig sjøpromenade (ISPS-havn)
- ■ ■ ■ Tidvis tilgjengelig sjøpromenade - (ISPS-havn)ny lenke
- - - - Tverrforbindelse
- - - - Bybåt
- Bybane eksisterende
- Bybane fremtidig

- Utfylling KDP Bergen havn / SPP Laksevåg
 - - - - Bysjøgrense
 - Utvidelse av sjøflaten
 - Aktivitetsflate rekreativ aktivitet
 - Badeplass - tilrettelagt
 - Sjøkontakt / badeplass (ikke tilrettelagt)
- Havn**
- - - - ISPS-gjerde
 - Eksisterende dypvannskai (> 8 m dybde)

Arealbruk

- Friområde / grønt byrom
- Friområde / del av promenade
- Målpunkt / publikumsrettet aktivitet
- Byrom - del av sjøpromenade

Annet

- ! Problemområde
 - Utsiktspunkt - overordnet siktlinje
- N
-

1.3.3 Andre relevante strategidokument

- Gåstrategi for Bergen 2020-2030
- Sykkelstrategi for Bergen 2020-2030
- Arkitektur +
- Kulturminnestrategi
- Grønn strategi. Klima- og energihandlingsplan for Bergen
- Folkehelseplan for Bergen kommune 2015–2025. Aktiv by – friske bergensere

1.3.4 Vedtatte reguleringsplaner i eller i nærheten av i planområdet

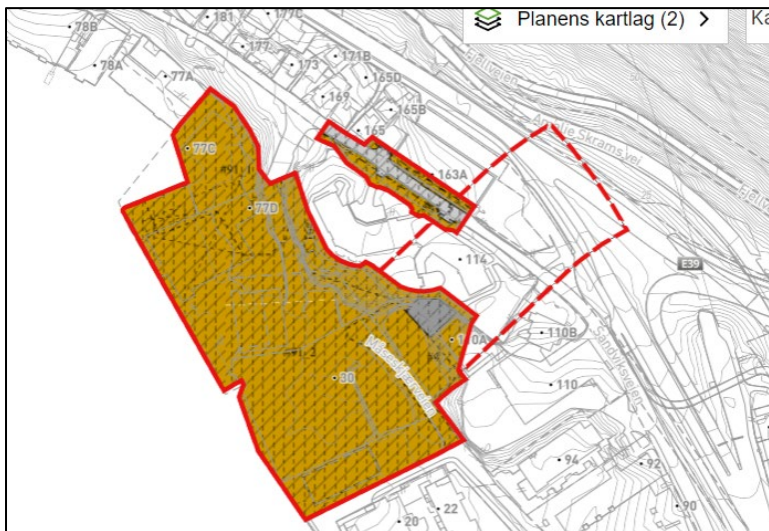
Dette kapittelet gir en oversikt over reguleringsplaner i eller i nærheten av planområdet. De mest relevante reguleringsplanene med planlagt bebyggelse som ikke er ferdig utbygd er trukket frem. Følgende er for kulturmiljø:

Figur 16: Oversikt over reguleringsplaner i området.

Planområdet er inngår i følgende reguleringsplaner:

1. Reguleringsplan Bergenhus. bybanen fra sentrum til Åsane, Fløyfjelltunnelen - rigg- og anleggsområde, 4601_70670000, vedtatt 27.03.2023. [Lenke](#)

Hensikten med planen er å regulere et midlertidig rigg- og anleggsområde og en anleggstunnel i forbindelse med planlagt forlengelse av Fløyfjelltunnelen, og utbygging av Bybanen fra sentrum til Åsane. Reguleringsplanen omfatter planlagt rigg- og anleggsområde i Sandviken, anleggstunnel og deler av tunneløpene til forlenget Fløyfjelltunnel. Hensikten med reguleringen av rigg- og anleggsområdet og anleggstunnelen er å oppnå følgende fordeler for arbeidet med forlengelse av Fløyfjelltunnelen, og utbygging av Bybanen fra sentrum til Åsane: Forkorte byggetid, redusere risiko i anleggsgjennomføringen, redusere transportbehov på veinettet og legge til rette for kortere transportavstand og samfunnsnyttig bruk av tunnelsteinmasser.

Saltsiloer og tilhørende trebygning nord på tomten, skal rives for å tilrettelegge for videre anleggsdrift. Det foreligger kulturminnegrunnlag for saltsilobygget med tilhørende trebygninger.

Hele tomten inngår i hensynssone kulturmiljø H570_2- Lehmkuhltomten. Innenfor hensynssonen skal det utvises aktsomhet ved utførelse av tiltak. Det tillates ikke graving innenfor hensynssonen. Ved bruk av arealet innenfor hensynssonen til midlertidig brakkerigg, skal denne fundamenteres på en måte som ikke skader eller gir økt belastning på bolverket under bakken.

Det skal gjøres tilstandsvurdering og plan for sikring av aktuelle eksisterende bygg og anlegg. Overvåking av det gamle hovedhuset på Uthaug (Ditlefsengen/Sandviksveien 110 b) og boligbebyggelse langs Strandens grend skal vektlegges særskilt da disse bygningene på grunn av alder kan være mer utsatt for senkning i grunnvannsnivået.

Statens vegvesen har gjort det klart at de har skrinlagt planene for anleggstunnel og et rigg- og anleggsområde på Saltimporttomten og trolig blir reguleringsplanen trukket våren 2024.

2. Planområdet overlapper delvis med reguleringsplan for «Bergenhus. Bybanen fra sentrum til Åsane, delstrekning 2, Sandbrogaten-Eidsvågtunnelen, 27.09.2023

Planområdet grenser til følgende vedtatte reguleringsplaner:

1. Bergenhus. gnr. 168 bnr. 377 MFL., Sandviksbodene, 4601_64780000, vedtatt 31.05.2023, [Lenke](#). Intensjonen med planen er å legge til rette for et godt bomiljø med 78 leiligheter, samt sikre høy arkitektonisk kvalitet og materialbruk i samspill med den omkringliggende, historiske bebyggelsen. For utfyllende opplysninger vises det til planbeskrivelsen datert 03.10.22.

Området per i dag ikke ferdig utbygd

Figur 17: Oversiktsillustrasjon. Kilde: Link Arkitektur

2. Bergenhus. gnr.gnr.. 168 bnr. 380, 70, 369, 381 mfl., Sandviken brygge, PlanID 4601_15620000, 1998. [Lenke](#)
3. Bergenhus. gnr. 168 bnr. 69 og 73, Sandviksveien 94, 4601_15625200, 2004. [Lenke](#)
4. Bergenhus. gnr. 168 bnr. 61, 68 mfl., bebyggelsesplan for Sandviken brygge, felt a, 1999. [Lenke](#)
5. Bergenhus. gnr. 168 bnr. 2009, Sandviksveien 94, Sandviken brygge felt e, 4601_15620003.
6. Bergenhus. Wilhelmineborg og tilliggende eiendommer, 4601_10690000, 1952 [Lenke](#)

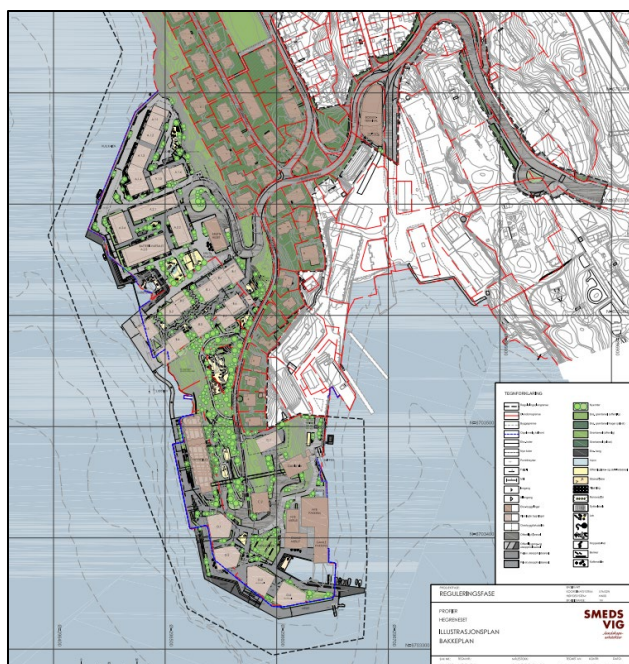
1.3.5 Reguleringsplaner under arbeid i nærområdet

Pågående reguleringsplaner i området:

1. Bergenhus. gnr. 168, områdereguleringsplan for Kristianholm, Sandvikstorget og Rosegrenden, 4601_61690000. (Status: Offentlig ettersyn, 07.11.2023) [Lenke](#)
2. Bergenhus. gnr. 168 bnr. 1091 mfl., Hegreneset [Lenke](#)

Figur 18: Pågående reguleringsplaner i området

Figur 20: Utklipp av illustrasjonsplan for Hegreneset. Datert 05.09.2022.

Figur 19: Utklipp fra illustrasjonsplan for Kristianholm datert 06.11.2023.

2 Metode og kunnskapsgrunnlag

For å kunne vurdere fordeler og ulemper av et tiltak er det nødvendig å vite hvilke konsekvenser tiltaket vil føre til. En forutsetning for konsekvensutredninger er at man kan klarlegge sammenhenger mellom årsak og virkning. Gjennom kunnskap om disse sammenhengene kan konsekvensene av et tiltak eller en plan gjøres rede for.

Tre begreper står sentralt når det gjelder vurdering og analyse av konsekvenser for nye tiltak:

- **Verdi:** Vurdering av hvor verdifullt et område/miljø er i forhold til fagtema. Verdi uttrykkes gjennom tilstand, egenskap og utviklingstrekk for fagtema. Verdien fastsettes etter: uten betydning – noe verdi – middels verdi – stor verdi – svært stor verdi. Verdi kan ha nasjonal, regional eller lokal betydning.
- **Påvirkning:** er mål på hvor store endringer tiltaket kan medføre for hvert delområde/fagtema, etter skala sterkt forringet – forringet – noe forringet – ubetydelig forringet - forbedret. Påvirkning vurderes opp mot referansesituasjonen (nullalternativet).
- **Konsekvens:** Konsekvens er fastsatt ved sammenstilling av verdi og påvirkning for et område. Ved å sammenstille verdi og påvirkning i konsekvensviften er det gitt en konsekvens for tiltaket for det aktuelle fagtema. Fordeler og ulemper er deretter sammenlignet med nullalternativet.

Konsekvensutredningen er utarbeidet i Miljødirektoratets veileder for Konsekvensutredninger M-1941 (01.09.2023) kap. 10. Kriterier for verdi, påvirkning og konsekvens er gitt i håndbok M-1941 og i vedlegg til rapporten.

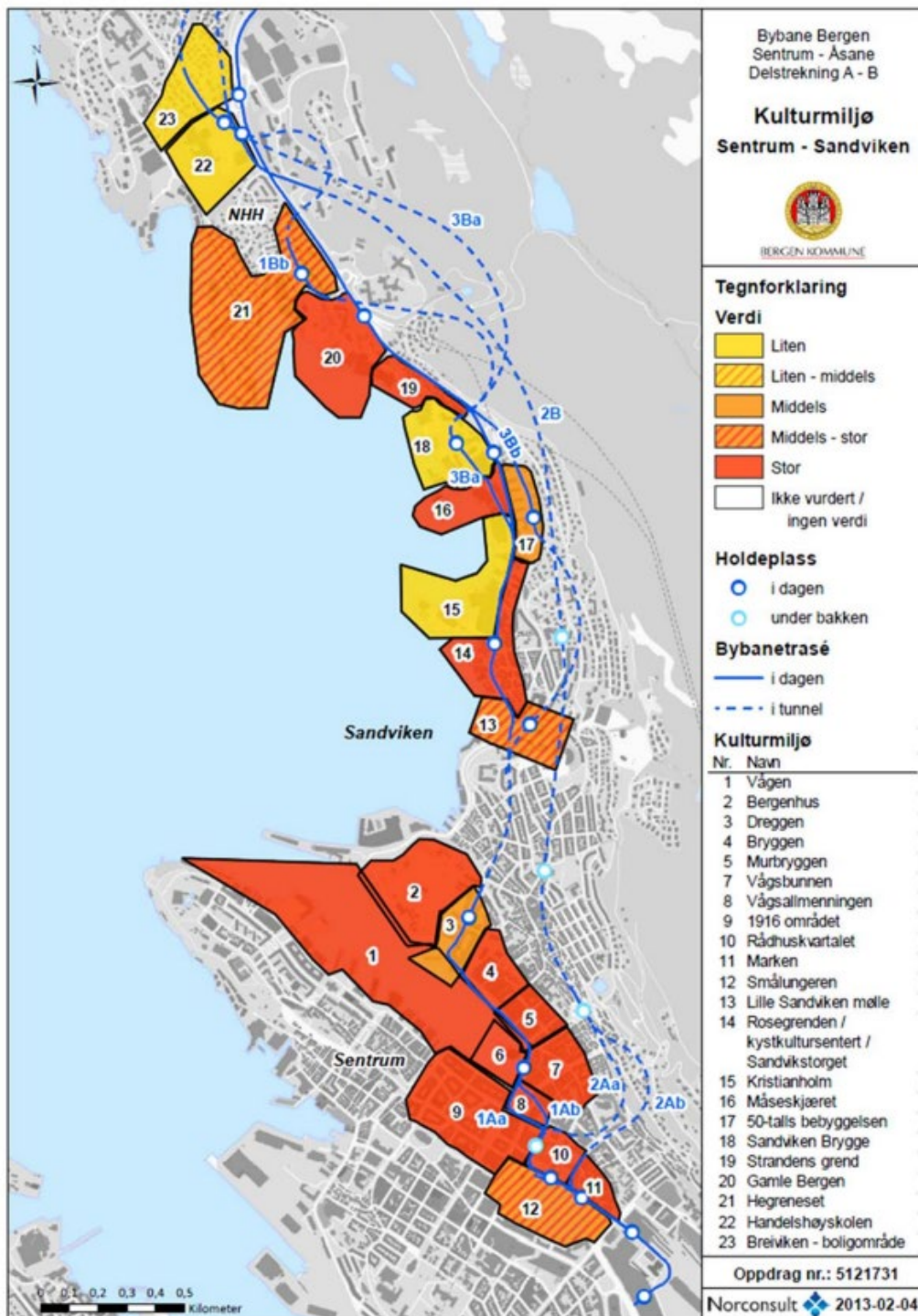
2.1.1 Kunnskapsgrunnlag

Det er gjort et omfattende registreringsarbeid av kulturhistorien og kulturmiljøene i området. Det foreligger flere kulturminnegrunnlag for område/Sandviken. Disse er:

- Strategi for sjøfronten Bergen, sentrale deler [Lenke](#)
- Konsekvensutredning, kulturminne og kulturmiljø (Opus, 2016). [Lenke](#)
- Kulturminnestrategi for Bergen [Lenke](#)
- Kulturmiljøplan for Bergen - Identitet med særpreg, del 2 og 3. [Lenke](#)
- Utfyllende informasjon til H570 Kulturmiljø (til KPA 2018) [Lenke](#)
- Sandviksbodene 78 B «Holmefjordboden» Kulturminnedokumentasjon, Hordaland fylkeskommune [Lenke](#)
- Kulturminnegrunnlag for kommunedelplan Sandviken og Fjellsiden nord p.1.1575.00.00. Byantikvaren 1999. [Lenke](#).
- Kulturminneplan for Sandviksbukten 1996 [Lenke](#)
- Kulturmiljøkar, Bergen [Lenke](#)
- Kulturminnesøk
- Konsekvensutredning for kulturminner og kulturmiljø bybanen Bergen sentrum-Åsane [Lenke](#)

Eksisterende kunnskap er videre hentet fra Askeladden, kulturminnesøk, SEFRAK registeret, diverse bøker om Sandviken, historiske kart og bilder. Delområder og verdivurderinger følger i stor grad avgrensing og verdivurderinger gitt i konsekvensutredning for «kulturminner og kulturmiljø fagrapport Bybanen Bergen Sentrum – Åsane vedleggsnotat 2». Avgrensinger og verdivurderinger i foreliggende konsekvensvurderinger er gjennomgått med henblikk på nye kriterier i M-1941. I noen tilfeller har vi videreført avgrensing og verdivurderinger direkte, eventuelt bare med mindre tekstlige

justeringer og presiseringer. Vurderingskriterier i M-1941 avviker ikke stort fra metodikk gitt i «kulturminner og kulturmiljø fagrapport Bybanen Bergen Sentrum – Åsane vedleggsnotat 2». Verdivurderingene følger også anbefalinger, vurderinger og kart som går frem i Kulturminnegrnlag for komunedelplan Sandviken og Fjellsiden nord frå 1999, samt vurderinger/beskrivelser gitt i av Riksantikvarens sin beskrivelse av kulturmiljøet Sandviksbukten.

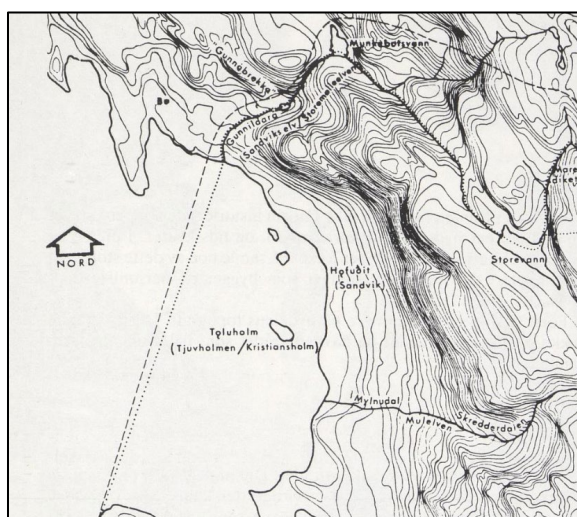

Figur 21: Verdikart. Kulturmiljø med verdisetting. Hentet fra: kulturminner og kulturmiljø fagrapport Bybanen, Bergen Sentrum – Åsane vedleggsnotat 2. Kilde: Bergen kommune og Norconsult.

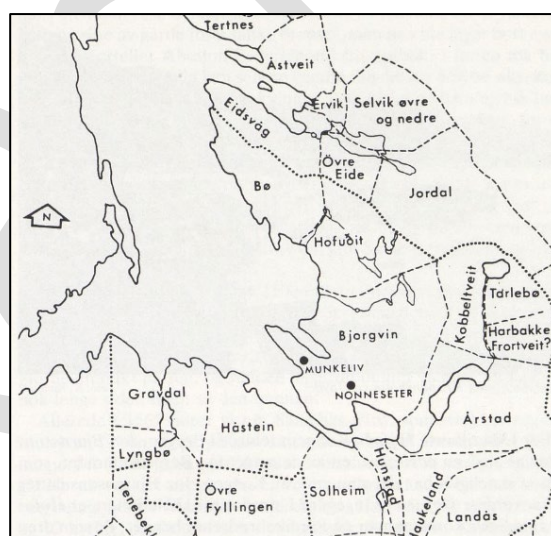
3 Kulturhistorisk beskrivelse

Konsekvensutredning for kulturmiljø er innledet med en historisk gjennomgang av området, i samsvar med M-1941, dette for å gi en forståelse for inndeling av delområder/kulturmiljøer. Kapittelet gir først en gjennomgang av Sandviken sin historie og deretter planområdet.

Planområdet ligger i Sandviken i Bergen kommune. Sandviken var ikke en del av middelalderbyen Bergen. Området lå utenfor bygrensen og ble først innlemmet i Bergen i 1877. Grensen mellom Sandviken og Bergen, gikk i middelalderen langs Muleelven og i Sandviken lå to gamle middelaldergårder: Bø og Høfuðit, som omtales fra 1300-tallet. Mølledriften i området, ved de to elveløpene Muleelven og Sandvikselven, kan muligens gå tilbake til siste del av middelalderen. I 1565 ble Høfuðit og Bø slått sammen til én gård, Store Sandviken, og eier var da Erik Rosenkrantz. Rundt 1660 overtok Hermann Garmann Store Sandviken gård. Garmann-familien hadde kontroll på utviklingen av Sandviken frem til 1850, i denne perioden ble grunnen bygget ut til boliger og næring. I 1850 selger Garmann Store Sandviken gard til Johan Anton Mohr som selger videre til Bergen kommune. I 1877, ble Sandviken innlemmet i Bergen by. I både Sandviken og Skuteviken finnes det få fysiske spor fra tiden før 1650, med unntak av veifar.

Figur 23: Utsnitt av jurisdiksjonsområde 1276, med sannsynlige grenser. Kilde: Sandviken Bydelen og Buekorpset, 1982.

Figur 22: Kart over navnegårder i Bergensområdet. Kilde: Sandviken Bydelen og Buekorpset, 1982.

Sandvikens utvikling henger sammen med utviklingen av Bergen som handelssentrum. Handel og sjøfart var selve grunnlaget for bydannelsen i Bergen, med byrommet rundt Vågen som sentrum. Utviklingen av Bergen som handelsby foregikk i nær vekselvirkning med byens utvikling under Hansatiden (1360 – 1754) og som administrativt sentrum for kirke og kongedømme. (Byantikvaren i Bergen kommune, 2021, s. 205).

Tørrfisk fra Vest- og Nord-Norge var den viktigste handelsvaren. Det var langt fra de europeiske tørrfiskmarkedene med den tids transportfartøyer. Dermed oppsto behovet for en stapelhavn – et omlastningssted i utenrikshandelen, med tørrfisk ut og korn og andre varer inn til landet.

Ved midten av 1600-tallet var hele strandlinjen rundt Vågen tett bebygget, slik at byens ekspansjon etter dette foregikk på øst- og vestsiden av Nordnes og i Sandviken, så i Marken og enda senere sørover mot Nygård (Byantikvaren i Bergen kommune, 2021, s. 204).

Sjørettede næringer, reperbaner, handverk, handel og mølledrift var viktige næringer i ekspansjonsområdene. I løpet av 1600-1800 tallet ble hele strandlinjen mellom Skuteviken og Storemøllen, deler av sjøgrunnen og holmer- og skjær (Kristianholm, Måseskjæret og Svineryggen) tettpakket med sjøboder. Bodene fungerte som opplagsplass (pakkboder) for tørrfisk, fisk, fiskeprodukter og andre handelsvarer.

Figur 24: Kart over Bergen ca. 1740 -her ser man de fleste sjøboder og reperbaner mellom Skuteviken og Storemøllen. Kristianborg, Bergenhus festning, Nordnes og Fredriksberg var på denne tiden forsvarsverket inn mot byen. Kilde: Marcus UIB

Figur 25: Sandviken. Kilde: Marcus UIB

Figur 26: Utlipp fra tegnforklaring

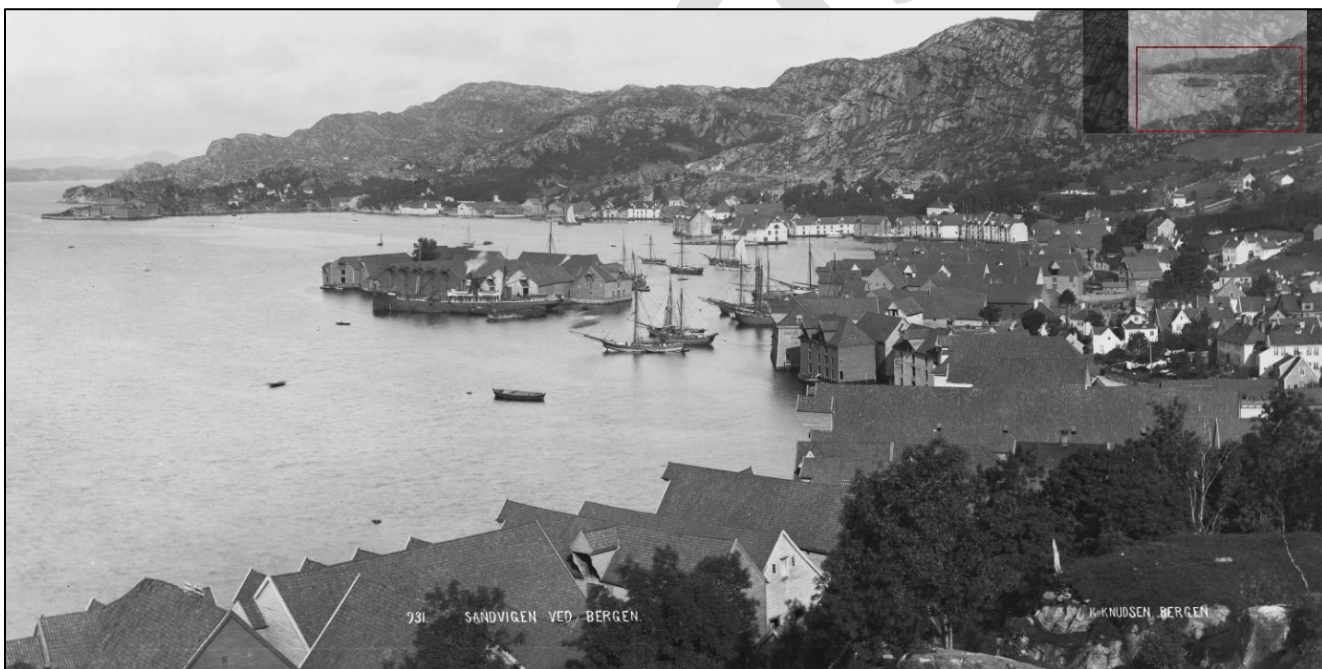
De fleste sjøbodene i Sandviken hadde laftede tømmerkjerner med dører til svalganger rundt kjernen som ble lagt på stolpeverk/bindingsverk i ytterveggene, men det ble også bygget sjøboder i bindingsverk mot slutten av 1800-tallet. Sjøbodene lå direkte ut mot sjø slik at en båt eller et fartøy kunne legges direkte til bygningen. Et viktig karakteristikum ved en sjøbod er porter med overhengende vindeskur (med vinsj/kran). Dette ga mulighet for enkel laste- og losseaktivitet av fisk, tønner og andre varer direkte fra båt til bygning, eller motsatt vei.

Figur 27: Sandviken ved Bergstøen. Foto Marcus UIB/Gustav Emil Mohn, tatt mellom 1913-1918

Figur 28: Sandviksboder. Foto: Marcus UIB/Ralph L. Wilson, tatt mellom 1910-1930

Figur 29: Sandviken på slutten av 1800 tallet. Foto: Marcus UIB/Knud Knudsen, tatt mellom 1885-1888.

Sandviken var et typisk arbeiderstrøk, mange som arbeidet her var bøkkere, møllearbeidere, repslagere, sjøfolk, tran- og fiskearbeidere og skipstømrere. På begynnelsen av 1800 tallet var det i alt 6 reperbaner i Sandviken. Det var også flere bøkerverksteder. Stoltz reperbane med tilhørende mesterhus er den eneste reperbanen som eksisterer i Sandviken i dag (id: [87154](#)) denne ligger ved inngangen til Måseskjærvegen.

Figur 30: Kart fra 1829. Stoltz Reperbane (1), like sør for Stoltz reperbane lå Ludes reperbane (2), på østsiden av Sandviksveien. Ludes mesterhus er flyttet til Gamle Bergen. Ved siden av denne lå Bruntlandsbanen (3). Ellerhusens reperbane gikk fra Sandviksveien i en L-form oppover langs Muleelven (5). Som kartet viser var det og en reperbane ved Ladegarden (6)

Sandviken har tradisjonelt hatt en klart funksjonsinndelt bebyggelsesstruktur. Bygningene langs sjøen og elveleier var knyttet til næring, med møller (Storemøllen og Småmøllen) og pakkboder, bolighusene lå tilbaketrukket i grender bak sjøbodene, gårdene og lyststedene opp mot fjellsiden. Gjestgiveriene lå langs strandlinjen som Holen og Biskopshavn eller langs Sandviksveien som Møllersalen og Sandviksvei nr. 21, 36 og 55. Lyststedene ble benyttet som utfartssted for velstående familier. Mellom Småmøllen og Storemøllen lå følgende lyststeder: Christinegård, Gloppegård (Heien), Hoffmannsgård, Frydenlund, Brødretomten, Christineborg, Måseskjæret, Krohnstedet, Ditlefsengen (Udhaugen), Skansehaugen, Sandviken og Elsesro. Av disse er Sandviken og Skansehaugen borte. Frydenlund og Krohnstedet er flyttet til Gamle Bergen. Hageanleggene for de gjenværende lyststedene er for en stor del ødelagt. Et unntak er Christinegård, som har hovedtrekkene i hage og gårdsanlegg bevart.

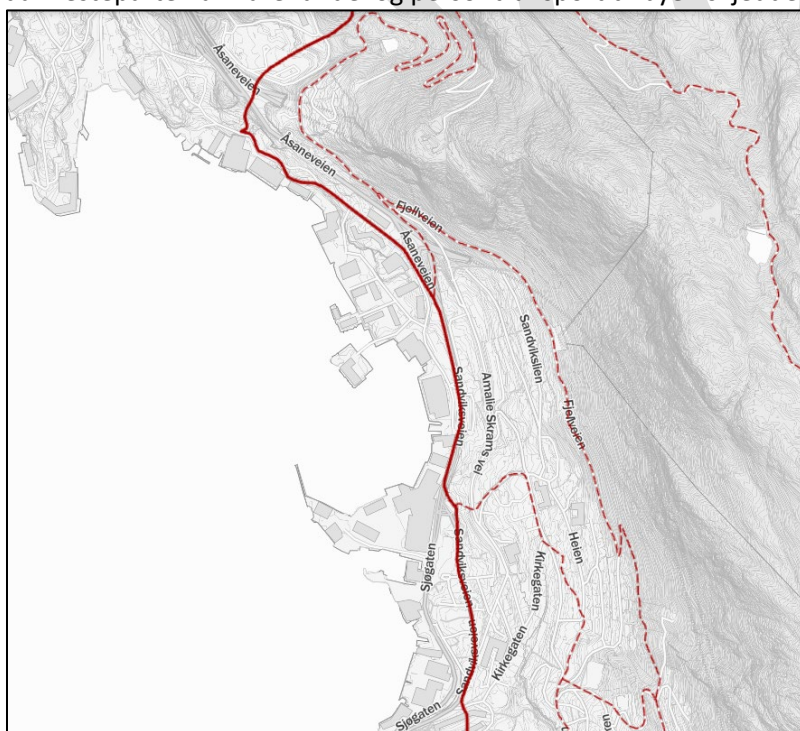
Frem til 1870-årene ble de fleste bolighus i Sandviken bygd i klynger som fikk navnet grender. Følgende grender finner man i Sandviken: Fjæregrenden, Püttergrenden, Grensegrenden, Festergrenden og Strandens grend. Dette er grender med tradisjonelle bergenske trehusmiljø med trange gater/smau. Grendene er i stor grad uforandret i dag. Møllesmauget (Vestre Mulelvsmauet) og deler av bebyggelsen i Skuteviken er av samme karakter og fra samme tidsepoke.

I årene 1870 - 1910 fant det sted en utbygging av Sandviken til boligområde. I disse årene ble det utarbeidet to samlede planer for utbygging av Sandviken. Den første fra 1888 var lagt opp etter et «strengt» gatenett og forutsatte intensiv utbygging av leiegårder i mur. På grunn av nedgangstider ble kun et par leiegårder ført opp etter denne planen. I 1911 ble det utarbeidet en ny plan for Indre

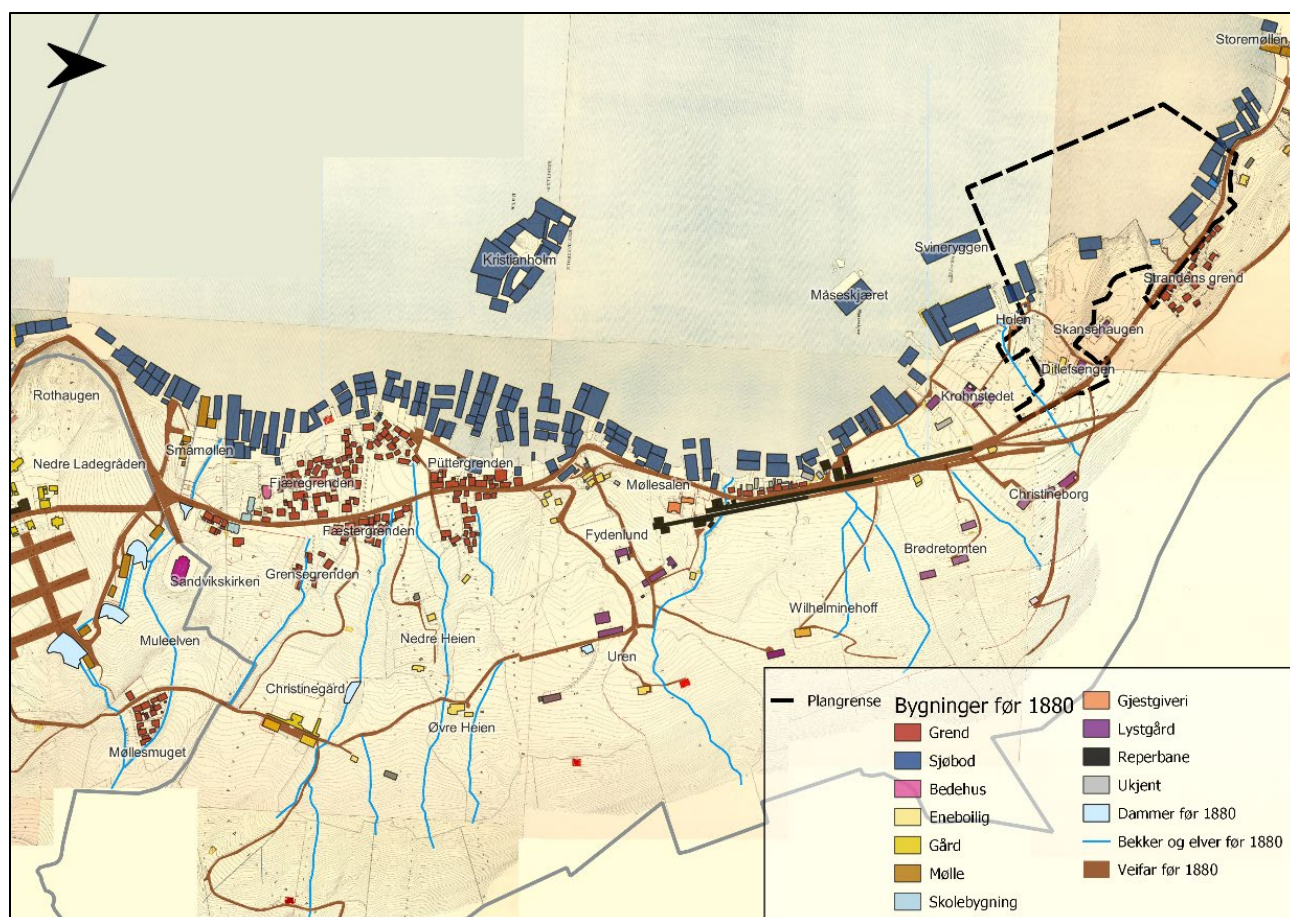
Sandviken, basert på hagebyinspirerte byplanidealer. Planen ble lagt til grunn for den videre boligutbyggingen av Sandviken (...) (Byantikvaren i Bergen kommune, 2021, s. 215) .

Strandlinjen og sjøbodmiljøet i Sandviken var frem til 1940 mer eller mindre uendret. Etter andre verdenskrig har mange av sjøbodene og noe av trehusbebyggelsen i Sandviken måttet vike til fordel for industri/modernisering. Den største endringen i strandlinjen/sjøbruksmiljøet i Sandviken skjedde da Kristianholm ble landfast i 1938 og da Sjøgaten ble bygget. Rundt 1970 var sjøbodmiljøet mellom Kristianholm og Sandviksboder nr. 67 (nr. 66 i dag) helt borte, sjøen ble utfylt og det var laget moderne rettlinjede kaier og bygninger og slik mistet sjøfronten i stor grad sitt varierte preg. Av de mange sjøbodene som stod mellom Småmøllen og Storemøllen før 1938 er det i dag et fåtall igjen (2024). Fra Skuteviken i sør til Breiviken i nord veksler strandlinjen i dag mellom soner med gammel sjøbodbebyggelse, større og mer moderne næringsanlegg og enkelte boligområder, disse anleggene bryter i stor grad med de opphavelige strukturene langs strandlinjen. Nyere bebyggelse har kommet til opp langs fjellsiden og erstattet de eldre gårdene.

Av historiske veifar går den Trondhjemske postvei gjennom Sandviken. Postveien gikk over Stølen, Ladegårdgaten og videre langs dagens Sandviksvei, via Strandens grend og videre opp Munkebotn. Linjeføringen langs Sandviksvegen er mer eller mindre den samme som før 1880, men er preget av nye veianlegg. Traséen ligger fremdeles bevart opp gjennom Munkebotn og videre nordover. Deler av denne har blitt opprustet til turvei og er skiltet. I Bergenskart er veien Munkebotn, Øvre Sandviksvei og Fjellveien registrert som historisk veifar. Disse registreringene passer godt overens med kart fra 1880, foruten deler av Fjellveien som kom etter 1880. Andre historiske veifar som er bevart er de karakteristiske smugene i grendene. Fjorden er i seg selv en sentral historisk ferdselsåre da mesteparten av varehandel og persontransport til byen skjedde via sjøvegen.

Figur 31: Historiske veifar. Kilde: Bergenkart

Figur 32: Kart fra 1880 hvor bygningstype, elver, bekker, veier og stedsnavn er fremhevet i kartet.

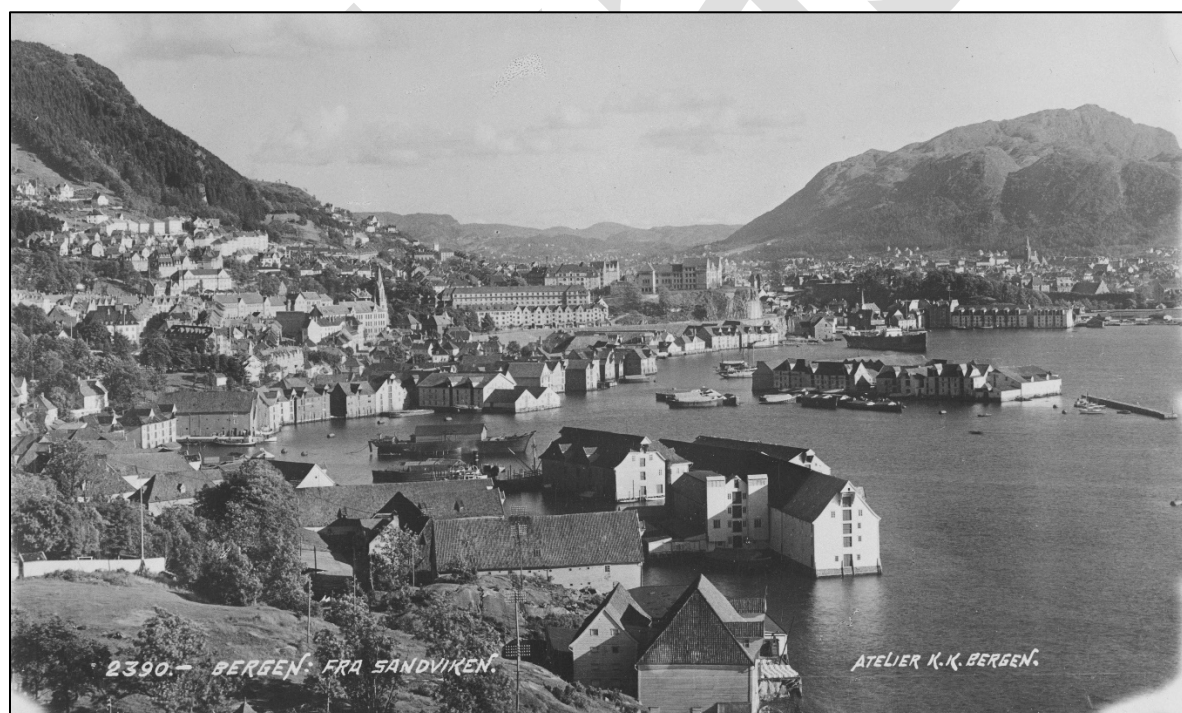
Figur 33: Bilde fra Sandviken fra 1869 som viser godt den eldre bygningsstrukturen. Sett fra Rothaugen mot nord. Foto: Marcus UIB/ Knud Knudsen.

Figur 34: Sandviken rundt 1880. Sett fra Rothaugen mot nord. Foto: Marcus UIB/Marcus Selmer, tatt mellom 1862 og 1869

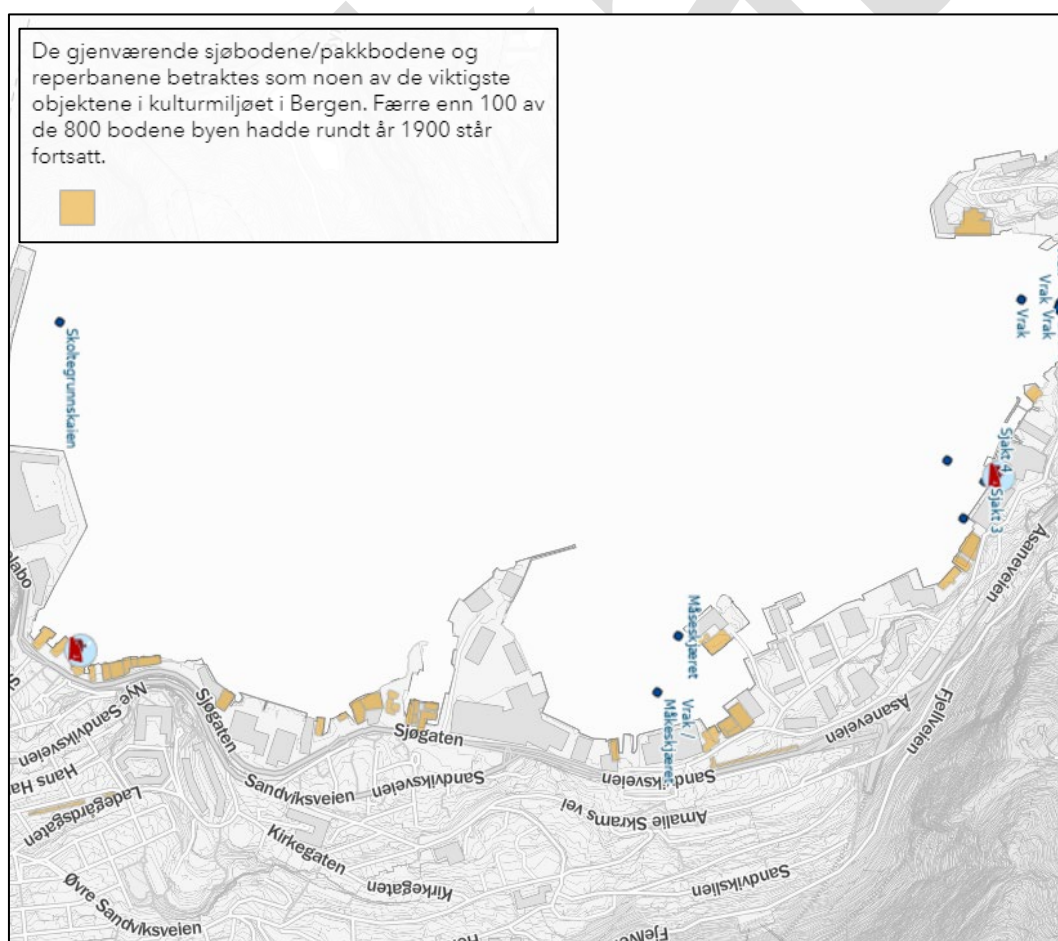
Figur 35: Sandviken i dag. Sett fra Rothaugen mot nord. Kilde: Google Earth

Figur 36: Sandviken før 1930. Sett fra Skansehaugen mot sør. Foto: Marcus UIB/ Knud Knudsen

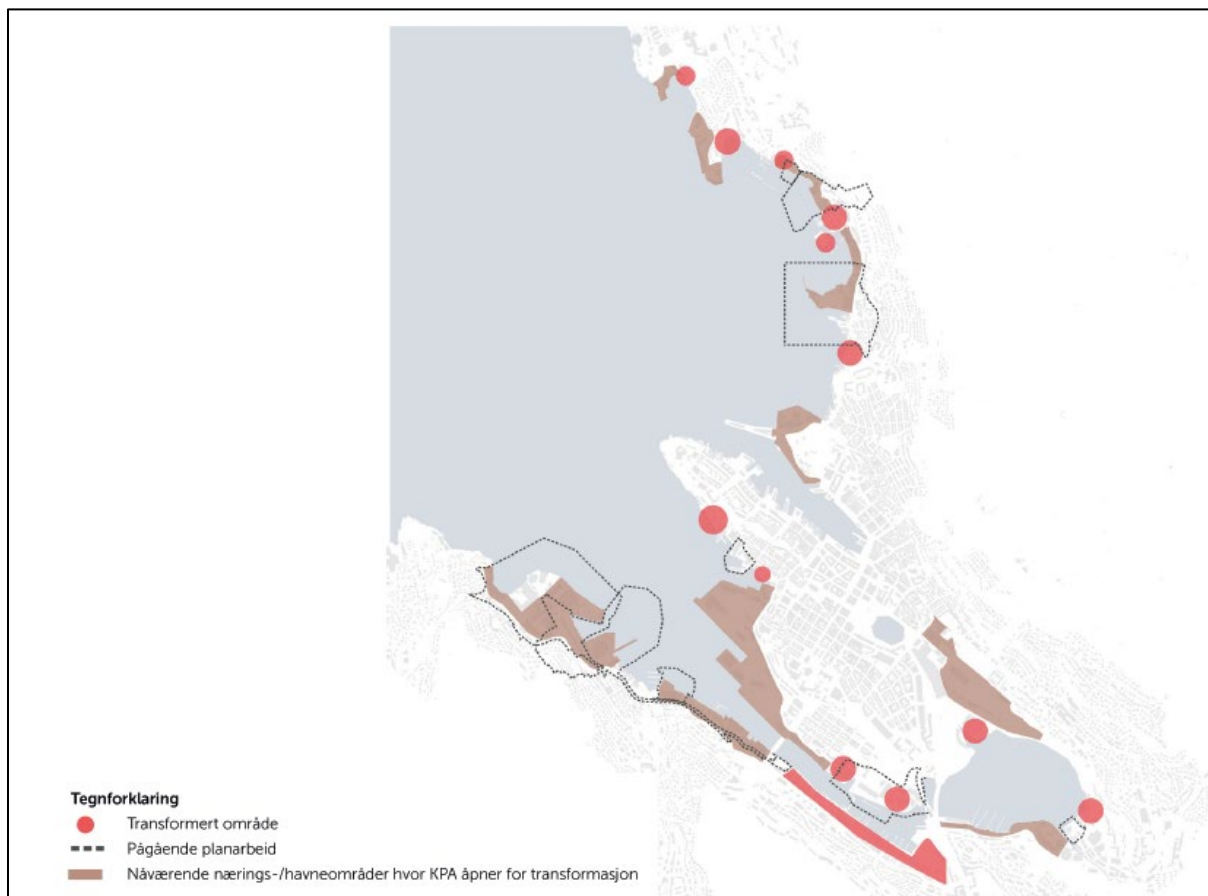

Figur 37: Sandviken i dag. Sett fra Skansehaugen mot sør. Kilde: Google Earth

Figur 38: Kart over gjenværende sjøboder og reperbaner. Kilde: Bergenskart

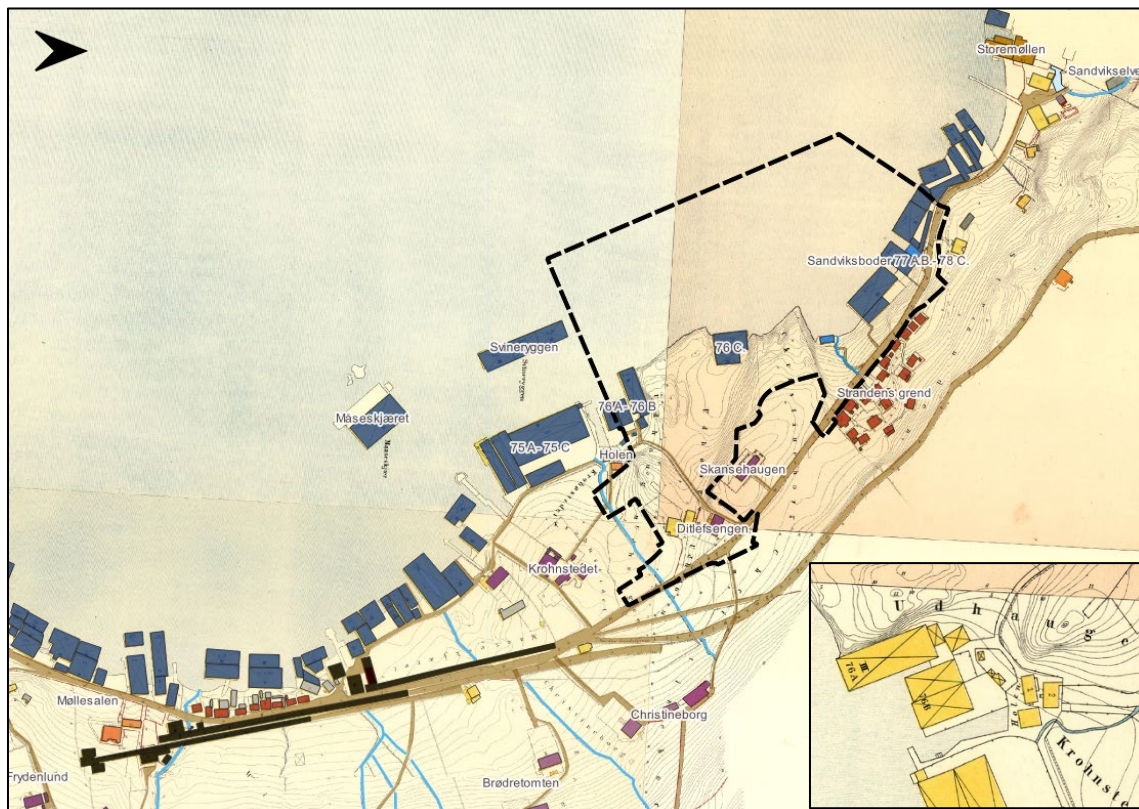
Siden 1990-tallet har flere næringsarealer langs sjøfronten blitt transformert til bolig- og sentrumsområder. Denne utviklingen vil sannsynligvis fortsette også i årene som kommer. KPA og KPS legger føringer og ambisjoner for utvikling av en tett og kompakt gåby. Store deler av sjøfronten er definert som sentrums- eller byfortettingssone i KPA. Boligforsyningen fram mot 2030 vurderer flere fortettings- og transformasjonsområder langs den sentrale sjøfronten. Flere steder er transformasjonsprosessen i gang, mens både planlegging og realisering ligger langt fram i tid andre steder. I Sjøfrontstrategien til Bergen kommune er det laget et kart med oversikt over transformerte områder og pågående planarbeid langs strandlinjen:

Figur 41: Pågående planarbeid langs strandlinjen, kartet er fra 2018 og mangler planarbeid startet opp etter dette. Kilde: Bergen kommune

3.1 Kulturhistorien ved planområdet

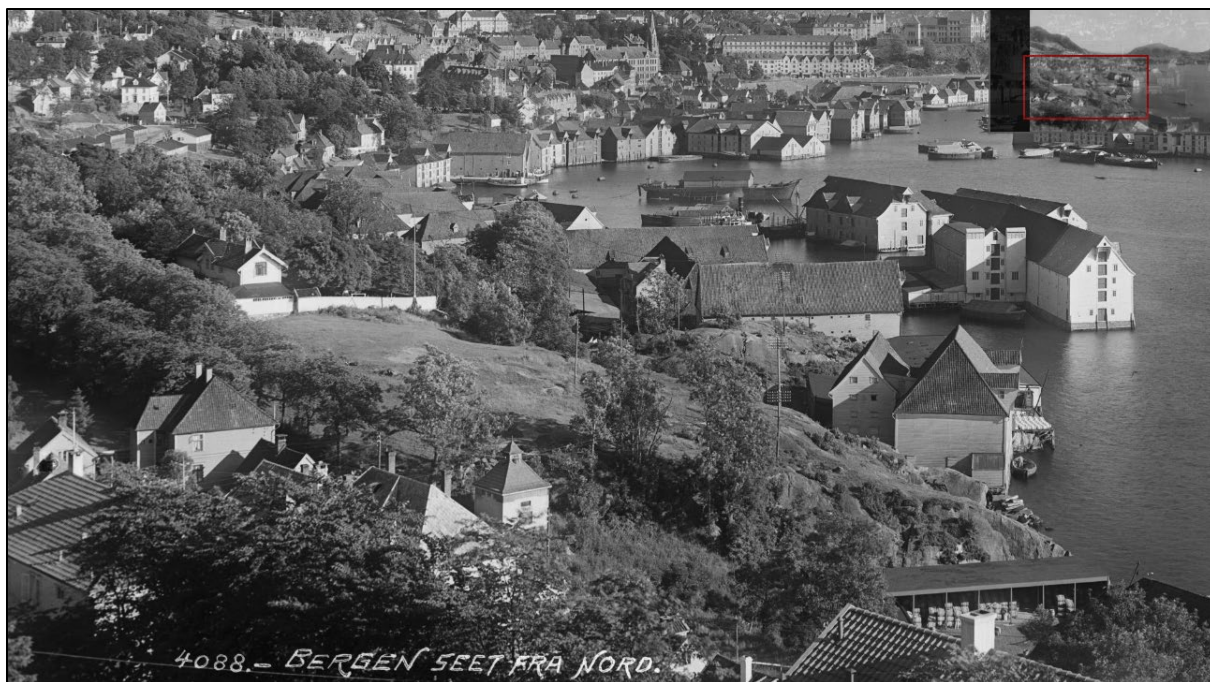
Planområdet omfatter området langs strandlinjen mellom Holen og Strandens grend. I 1880 var besto planområdet og omkringliggende områder av grendbebyggelse, lystgårder og sjøboder. Området var, som vi kan se på kart fra 1880, kupert, med stedvis bratte skråninger ned mot sjøen. Sjøbodene ble etablert der det var mulig, enten med lengderetningen mot sjøen, som vi ser i den noe brede viken omtrent midt i planområdet (Sandviksbodene 76c) og i området foran Strandens Grend (Sandviksboder 77a-b), eller med lengderetningen på tvers av sjølinjen, som Lehmkuhlboden (Sandviksboder 76a), som opprinnelig var plassert tett inntil en bratt skrånende høyde nordvest for boden.

Figur 42: Situasjon i 1880. Sjøboder (blå), lystgårder (lilla), grend (rød), gjestgiveri oransje, mølle (brun), veifar før 1880 (brun), eneboliger (gul) og reperbane (svart).

Figur 43: Foto av området sett fra Rothaugen. Foto: Marcus UIB/Marcus Selmer, tatt mellom 1862 og 1869.

Figur 44: Foto av deler av planområdet rundt 1920-1940. Marcus UIB/ Atelier K. Knudsen, 1920/1940.

Kaien sørøst for Sandviksboder 77 A/B ble oppført en gang mellom 1883 og 1913. Før dette lå det en vik her med et naust eller en liten bod. Kaien som ble oppført ble bygd helt inntil sjøboden og fylte igjen viken her helt ut til tuppen av neset.

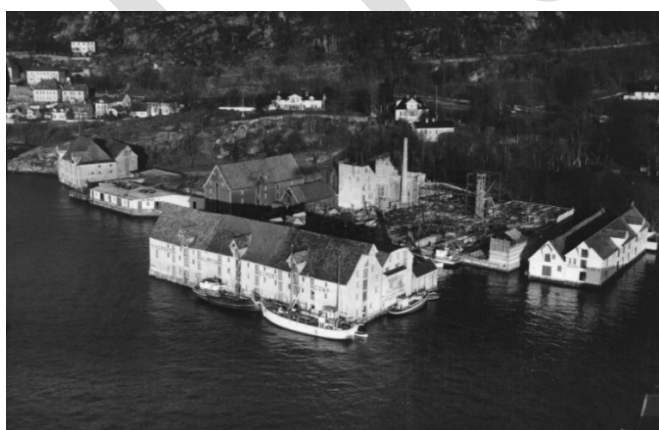

Figur 45: Utvikling av kaifronten i planområdet. 1829, 1913, 1957 og 2020. Kilde: Bergenskart/kartverket

Den store endringen i området skjedde rundt 1930, da Johan C. Martens etablerte tran produksjon sør for planområdet. Terrenget på stedet ble planert ut, og sjøareal ble fylt ut. Høyden (Udhaugen) mellom Lehmkuhlboden og Sandviksbodene 76c ble etter hvert også planert ut, og sjøbodene Sandviksboder 76c og Lehmkuhlboden (Sandviksboder 76a) ble innlemmet i bygningsmassen til fabrikkken. Bedriften (Tran-Martens) var en viktig arbeidsplass for mange Sandviken beboere, og på 1950-tallet arbeidet ca. 300 mennesker her. De gamle trehusene/ gjestgiveriet i Holen, Sandviksboder 75A-75C ble revet på samme tid.

Figur 46: Området i 1935. Foto: Widerøe's Flygeselskap AS.

Figur 47: Området i 1935. Foto: Widerøe's Flygeselskap AS

Svineryggen, ble gjort landfast på 1980-tallet. Tran-Martens ble nedlagt på 1990-tallet. Rundt 2000 ble den siste opprinnelige viken der Sandviksboder 76c lå fylt ut slik at kaifronten nå ble sammenhengende, Sandviksbod 76C ble revet på samme tid. I 2001 ble fabrikkbygningene revet

etter å ha stått til forfall i flere år. Lehmkuhlboden 76A brant ned i 2008. Fabrikkområdet til Tran-Martens sør for Lehmkuhlboden, Svineryggen og Måseskjæret ble nå endret til boligområde med moderne leilighetsbygg (Sandviken Brygge). Dette boligområdet stod ferdig rundt 2006.

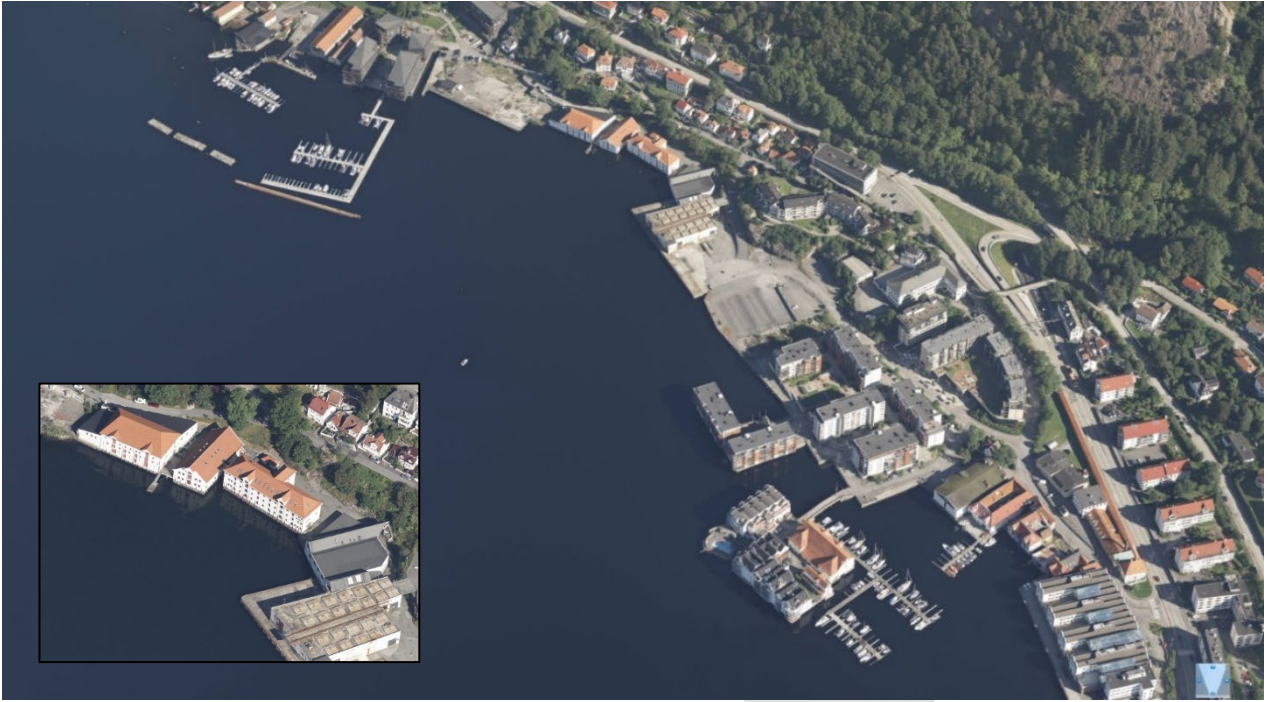
Figur 48: Området i 1960. Foto: Widerøe's Flygeselskap AS.

Figur 49: Området i 2001 før riving av fabrikkbygningene til Tran Martens. Lehmkuhlboden til venstre i bildet.

Figur 50: Området i 2001 før riving av fabrikkbygningene til Tran Martens. Lehmkuhlboden til høyre i bildet.

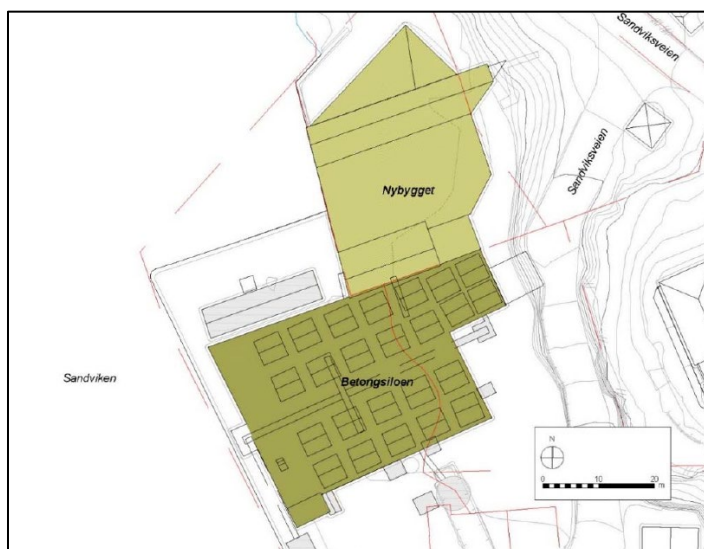
Figur 51: Området i dag, 2020. . Foto:1881

Saltimportbygget

Saltimportbygget ligger like sørøst for Sandviksbodene 77a-b og er det eneste bygget som står på saltimportkaiaen på kaiaen per 2023. Firmaet Saltimport AS ble grunnlagt i 1915, og holdt til i Sandviksbodene 77d innenfor planområdet. Selskapet ble startet av flere store sildesaltere på Vestlandet for å importere salt, hovedsakelig til eget forbruk. På 1940-tallet ble terrenget utplanert, og det ble oppført en betongsilo på utfylte masser. Bygget består av to bygningsdeler; en eldre del fra 1948/49 i sør (Sandviksbodene 77 d, betongsiloen) og en nyere del ferdig attestert i 1988 i nord (Sandviksbodene 77 c, «nybygget»). Asplan Viak og Opus har tidligere dokumentert bygget med bilder av interiør og eksteriør og dette blir ikke gjengitt i sin helhet i denne rapporten.

Figur 52: Saltimportbygningen mot sørvest, 1988. Den eldste delen av bygningen til høyre, den yngste delen av bygningen til venstre. Arkitektene Hansteen AS.

Figur 53: Todelingen av Saltimport-bygningen, med nybygget øverst og betongsiloen nederst. Kilde: Opus

På innsiden fremstår nybygget som et ordinært lagerbygg uten hverken spesielle romlige eller estetiske kvaliteter. Bygget huser også to siloer og personalrom. Hovedhallens gulv er asfaltert og ytterveggens kledning kan sees fra innsiden. Med unntak av byggets nordre del er nybygget et forholdsvis grovt og uisolert bygg. Nybyggets første etasje har både hatt lager- og produksjonsfunksjoner. En mindre mesanin/loftetasje rommet emballasjelager og personalrom.

Strandens grend og Ditlefsengen

Strandens grend, er tradisjonell grend/trehusbebyggelse fra 1700-1800 tallet, som ligger nordøst for Sandviksboder (77AB), mellom grenden og sjøbodrekken går den Trondhjemske postvei. Skansehaugen, Ditlefsengen, Måseskjæret og Krohnstedet har tidligere vært lystgårder. Skansehaugen ble revet i 1990-tallet til fordel for et boligkompleks, Krohnstedet med hovedbygning og pakterbolig er demontert og gjenreist på Gamle Bergen Museum. Lyststedene Måseskjæret og Ditlefsengen står der i dag, men er bygget inne av nyere bygninger. Hageanlegg er ikke bevart.

Figur 54: a) Strandens grend, b) Ditlefsengen, c) Måseskjæret

4 Verdivurdering og inndeling av kulturmiljø

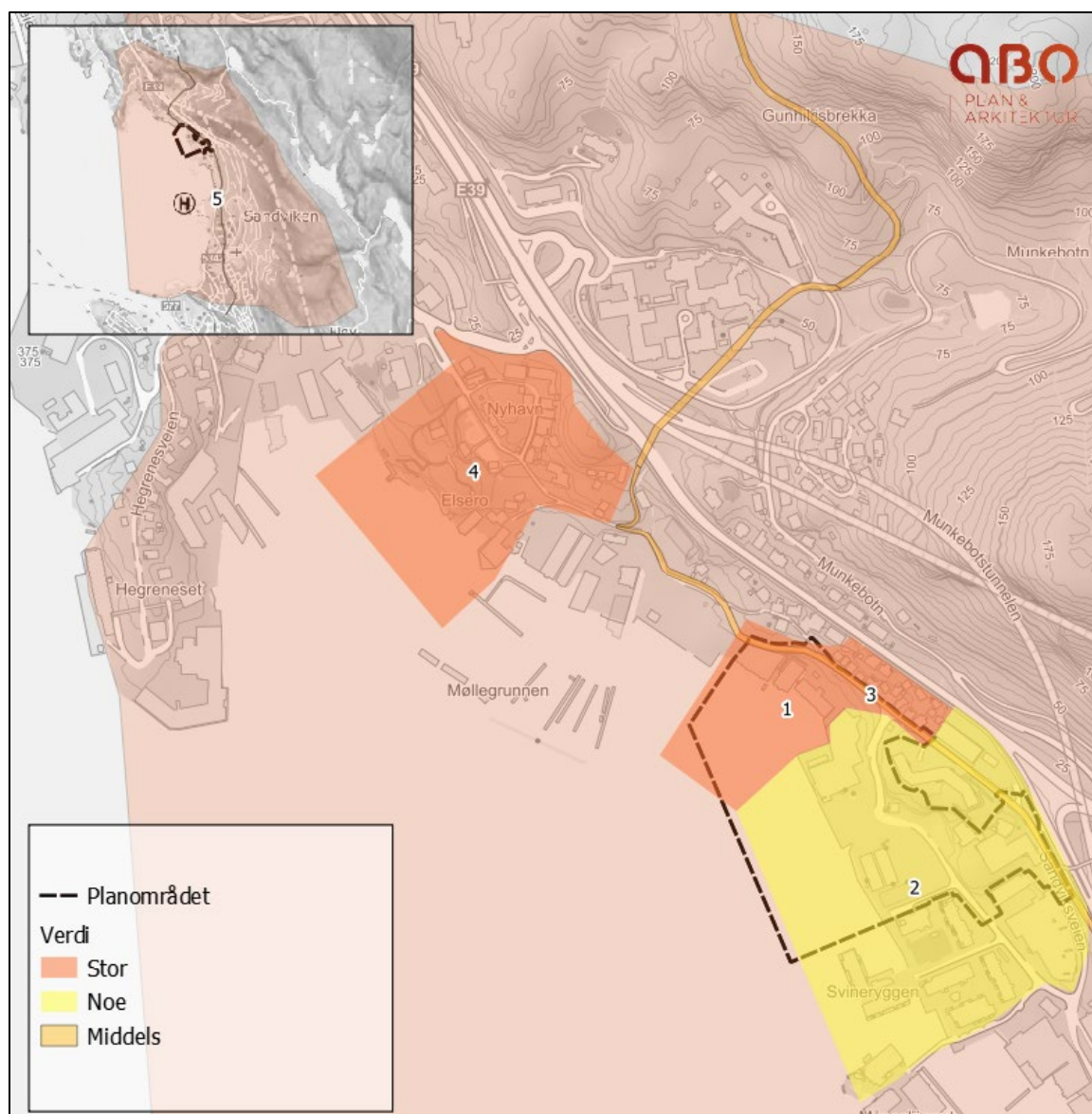
Plan- og influensområdet er delt opp i delområder ut fra funksjoner og kulturminnenes innbyrdes kulturhistoriske sammenhenger. Det er utarbeidet enkle kartillustrasjoner som viser inndelingen av kulturmiljøer og deres verdi. Den påfølgende teksten utdyper illustrasjonene. Kulturmiljøene gis en verdisetting i henhold til metodikken i M-1941, 2023. Avgrensingen av et kulturmiljø omfatter de viktige kulturhistoriske sammenhengene og helhetene som miljøet inneholder. Der kulturminner utgjør deler av en større sammenheng, er det viktig å sikre denne sammenheng. Enkeltvis kan de vurderes å ha lav kulturhistorisk verdi, men samlet sett, som kulturmiljø, kan de likevel ha høy kulturhistorisk verdi. Utgangspunktet for å identifisere og avgrense et kulturmiljø er å definere den kulturhistoriske sammenheng som gjør at et kulturmiljø oppfattes som en enhet eller helhet. Utstrekningen av kulturmiljøet avhenger av når denne sammenheng brytes eller går over i noe annet.

Kulturmiljøene delt inn i to ulike nivå; kulturmiljønivå og landskapsnivå. Delområdene på kulturmiljønivå er i hovedsak definert etter landskapet og følger landskapsrommet og markante bygde strukturer som skaper tydelige brudd mellom kulturmiljøene. Kulturmiljøer som ikke ligger i direkte tilknytning eller som ikke ligger med en tydelig visuell forbindelse med planlagt tiltak (alternativ 1 og 2) er ikke tatt med i utredningen på kulturmiljønivå (se synlighetskart, kap. 5).

Delområdene på kulturmiljønivå er avgrenset til områdene:

1. Sandviken brygge
2. Strandens grend
3. Gamle Bergen
4. Trondhjemske postvei.

Delområder og verdivurderinger på kulturmiljønivå følger i stor grad avgrensing gitt i konsekvensutredning for «kulturminner og kulturmiljø fagrapport Bybanen Bergen Sentrum – Åsane vedleggsnotat 2». Etter anbefalinger fra Bergen kommune er det avgrenset et delområde som omfatter hele Sandviksbuken (landskapsnivå). På landskapsnivå vurderes verdien av det overordnede bylandskapet som kulturmiljø og påvirkning av tiltaket på dette overordnede nivået.

Figur 55: Temakart kulturmiljø, inndeling og verdivurdering av delområder/kulturmiljø

4.1 Verdivurdering av delområder

4.1.1 Delområde 1 – Strandens grend

Skala: Kulturmiljønivå

Verdivurdering: Strandens grend utgjør et lite men helhetlig kulturmiljø med sjøboder og tilhørende grendbebyggelse. Strandens grend sammen med de andre grendene i Sandviken: Grensegrenden, Fæstergrenden, Pyttergrenden, Rosegrenden/Fjæregrenden vokste frem på 1700- og 1800-tallet. Tomtene ble styrt av eierne av Sandviken og målet var å bygge ned minst mulig av gårdens areal. Bebyggelsen er derfor tett bestående av små, bergenske trehus med trange smau/terreier. Grenden preges også av forstøtningsmurer og sjarmerende hager. Sandviksbodene 78 a (Grønlandsboden), 77AB og 78B inngår i kulturmiljøet.

Kulturmiljøet representerer i dag vel 200 år med gradvis utbygging etter tradisjonelle bergenske prinsipper med sjøboder, små trehus, trange smug og gater. Strandens grend og sjøbodene er tidstypiske elementer fra 1600-1800 tallet og er som del av Bergen med Sandviken sin utvikling som handelssentrum tuftet på sjørelaterte næringer. Den kulturhistoriske sammenhengen i landskapet er klar. Miljøet har i stor grad beholdt den opprinnelige strukturen. Dette gjelder både sjøbodene og bolighusene i grenden bak. Det er ubrutt kontakt mellom Byfjorden, Strandens grend, den Trondhjemske postvei og sjøbodene (Holmefjordboden, Grønlandsboden, Sandviksbodene 77 A.B). Området fremstår som mye det samme som før 1880. Forbindelsen med fjorden er viktig, da Byfjorden var transportveg til og fra sjøbodene.

Verdi: Stor verdi

Verdiskala:

Anvendte kilder: Konsekvensutredning for kulturminner og kulturmiljø bybanen Bergen sentrum-Åsane

Figur 56: Kart fra 1880, ortofoto fra 1951 og 2020.

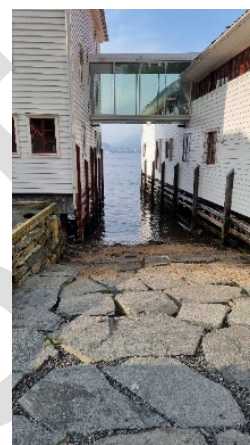
Figur 58: Sandviksboder

Figur 57: Strandens grend.

Figur 60: Skråfoto. 1881.com

Figur 59: Hop

Figur 61: trafokiosk tegnet av Einar Oscar Schou. Dette er én av tre slike som finnes i Bergen. Trafokiosken er oppført i pusset mur med kobbertaksutsmykking.

Figur 62: Uteplass mellom Holmefjordboden og Grønlandsboden

4.1.2 Delområde 2– Sandviken brygge

Skala: Kulturmiljønivå

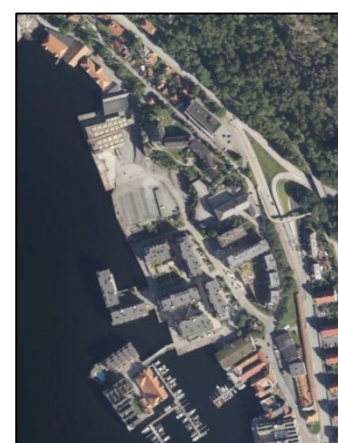
Verdivurdering: Området består i dag av nyere bebyggelse og industrianlegg, samt det gamle hovedhuset på Udhaugen (Ditlefsengen). I dette området lå det på 1800-tallet en rekke sjøboder, samt lyststedet Krohnstedet og Skansehaugen. Krohnstedet er i dag på Gamle Bergen og Skansehaugen er revet. Fra 1930-tallet var området preget av anlegget til Joh. C. Martens for tran og fettproduksjon. Lehmkuhlboden, som var en av de største sjøbodene i Sandviken, var inkorporert i anlegget. Den fredete sjøboden brant i 2008. Svineryggen, skjæret like utenfor var også bebygget med sjøboder og ble gjort landfast på 1980-tallet og er i dag preget av boligbebyggelse. Foruten hovedhuset til Udhaugen (Ditlefsengen), i dag Sandviksveien 110 b, som er verneverdig (jf. Kulturmiljøkart til Bergen kommune) men ikke fredet, innehar området liten kulturhistorisk verdi. Lystgården Ditlefsengen (enkeltminne) står i dag ute av sin opphavlige kontekst, bygningen er bygd på i flere omganger. Samtidig er dette et bygg med viktige historiefortellende kvaliteter og er en del av de opphavlige strukturene i Sandviksbukten/ bebyggelse før 1880 (middels verdi). Industrianlegget (kaianlegg/Saltimportbygget) har noe betydning som kilde for Sandviken utvikling, da industrialiseringen tiltok og satte sitt preg på strandlinjen i Sandviken, som gir noe kunnskapsverdi. Industrianlegget er vurdert til å ha liten verdi i lokal sammenheng (vanlig forekommende) og uten verdi i regional/nasjonal sammenheng. Samlet verdi for kulturmiljøet er vurdert til noe verdi.

Verdi: Noe verdi

Verdiskala:

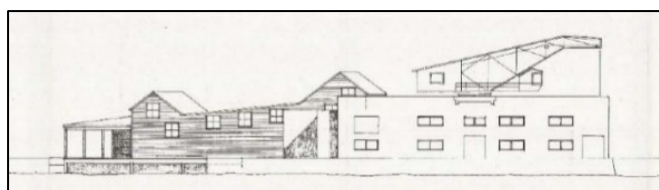
Anvendte kilder: Konsekvensutredning for kulturminner og kulturmiljø bybanen Bergen sentrum-Åsane

Figur 63: Kart fra 1880, ortofoto fra 1951 og 2020.

Figur 65: Saltimportbygget

Figur 64: Saltimportbygget

4.1.3 Delområde 3 – Den Trondhjemske postvei

Skala: Kulturmiljønivå

Verdivurdering: Trondhjemske Postvei, ble etablert i 1790-årene i Sandviken. I planområdet følger Trondhjemske postvei (Askeladden id 119380) Sandviksveien forbi Strandens grenden og videre mot Elsesro, Gamle Bergen og Munkebotn. Strekket forbi Strandens grend er en av de mest autentiske som er bevart av denne historiske ferdselsåren i Sandviken, med stabbesteiner og original veibredde, veien er også her preget av ny asfaltering/modernisering og er ikke gruset som den var tidligere. Den Trondhjemske postvei er et viktig stykke veihistorie og er vurdert til regionalt verneverdig (middels verdi). Statens vegvesen har sektoransvar for veg-minne og skal høres i saker som angår postveiene. **Verdi: Middels verdi**

Verdiskala:

Anvendte kilder:

Konsekvensutredning for kulturminner og kulturmiljø bybanen Bergen sentrum-Åsane

Figur 66: Dagens situasjon ved den Trondhjemske postvei.

4.1.4 Delområde 4 – Gamle Bergen

Skala: Kulturmiljønivå

Verdivurdering: Området ble bygget opp som verft i 1784 og lyststedet Elsesro etablert. Da skipsverftet ble nedlagt ble det oppført et malteri på eiendommen. Kommunen overtok eiendommen i 1941 og friluftsmuseet Gamle Bergen ble opprettet. Typiske bergenshus ble flyttet hit fra saneringsstrøk i ulike deler av byen. Få bygninger har imidlertid kommet opp etter 1970. Flere av Sandvikens lyststedsbygninger ble flyttet hit, blant annet Frydenlund og Krohnstedet. Området innehar store kulturhistoriske verdier, både arkitektoniske og miljømessige. Området har høy pedagogisk verdi. Gamle Bergen er regulert til spesialområde bevaring og flere av områdets bygninger er fredet.

Verdi: Stor verdi

Verdiskala:

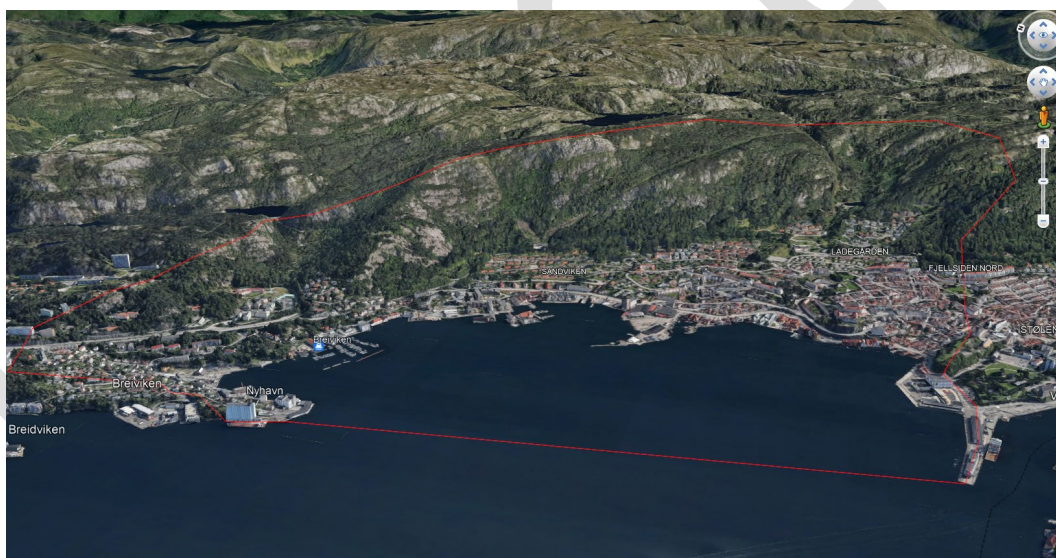
Anvendte kilder:

Konsekvensutredning for kulturminner og kulturmiljø bybanen Bergen sentrum-Åsane

4.1.5 Delområde 5 – Sandviksbukten

Skala: Landskapsnivå

Verdivurdering: Delområdet på landskapsnivå er avgrenset til å omfatte Sandviksbukten som strekker seg fra Skoltegrunnskaia i sør til Hegreneset i nord. Sandviken et tettbebyggt byområde med en variert byromstruktur bestående av eldre og nyere bebyggelse. Landskapet er orientert mot Byfjorden/vest og er buetformet. Området har slakt skrånende terreng fra sjølinjen opp mot en relativt bratt fjellside i øst. Skredderdalen (bunndal), Munkebotn og rygg opp mot Munkebotn skaper variasjon i en ellers lite variert fjellside. Et sentralt vassdrag er Muleelven som er åpen gjennom Skredderdalen og er videre lagt i rør gjennom bebygde områder. Områdene nær sjøen er flate og bebyggelsen langs strandlinjen består i hovedsak av eldre sjøboder, grender (eldre trehusbebyggelse), moderne boligblokker og industri/havneareal. Rothaugen er en markant haug som skiller Skuteviken med resten av Sandviksbukten sett fra land. Skuteviken er et bratt lite dalføre og avgrenses i vest av høyden med Sverresborg. Sandviksbukten er en del av et større og mer åpent fjordlandskap som er synlig fra større avstander. Byfjorden, som er et viktig landskapselement, er synlig fra store deler av området.

Figur 67: Avgrensing av landskapsområde (rød linje). Foto: Google Earth

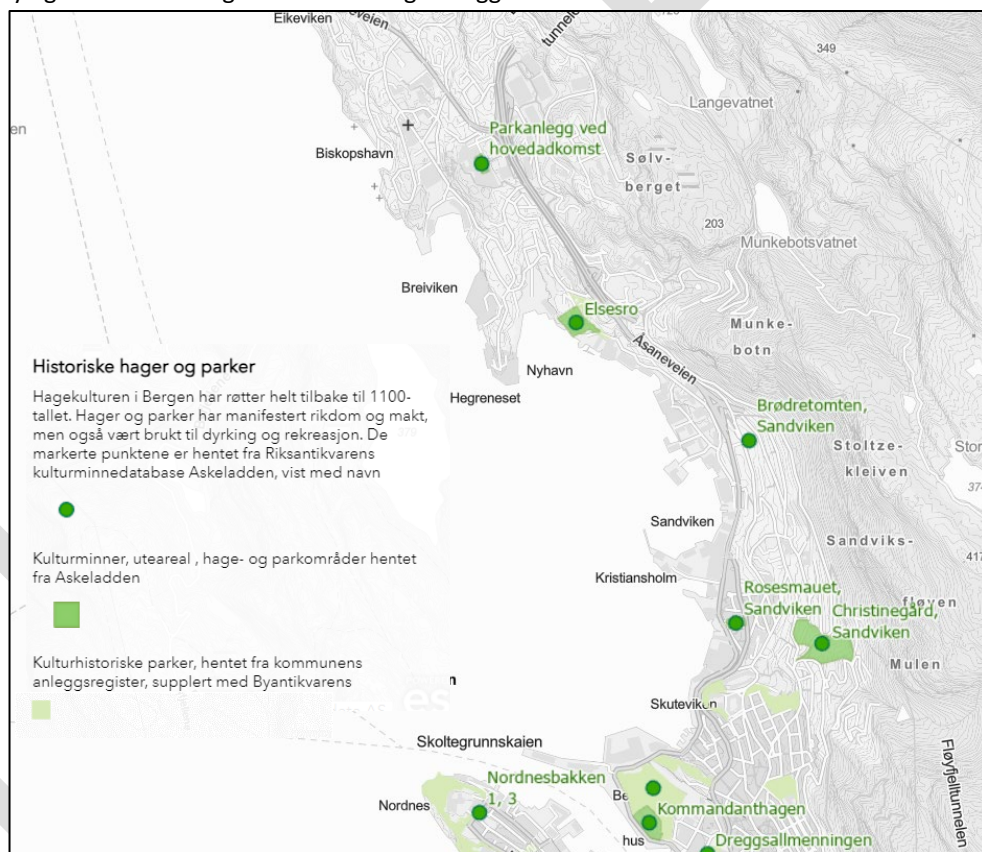

Figur 68: Sandviken sett fra sjø.

Viktige, landskapselement i sjø er nesene Hegreneset og Skoltegrunnskaia som avgrenser Sandviksbukten. Holmene Kristianholm, Måseskjæret og Svineryggen er synlige fra større områder og har betydning for Sandvikens landskapskarakter. Måseskjæret og Svineryggen var før 1930-tallet pakket med sjøboder. Disse holmene er i dag landfaste og sjøboder er erstattet med industri- og boligbebyggelse. De gjenværende sjøbodene, møllene, lystgårdene (med hageanlegg), reperbane,

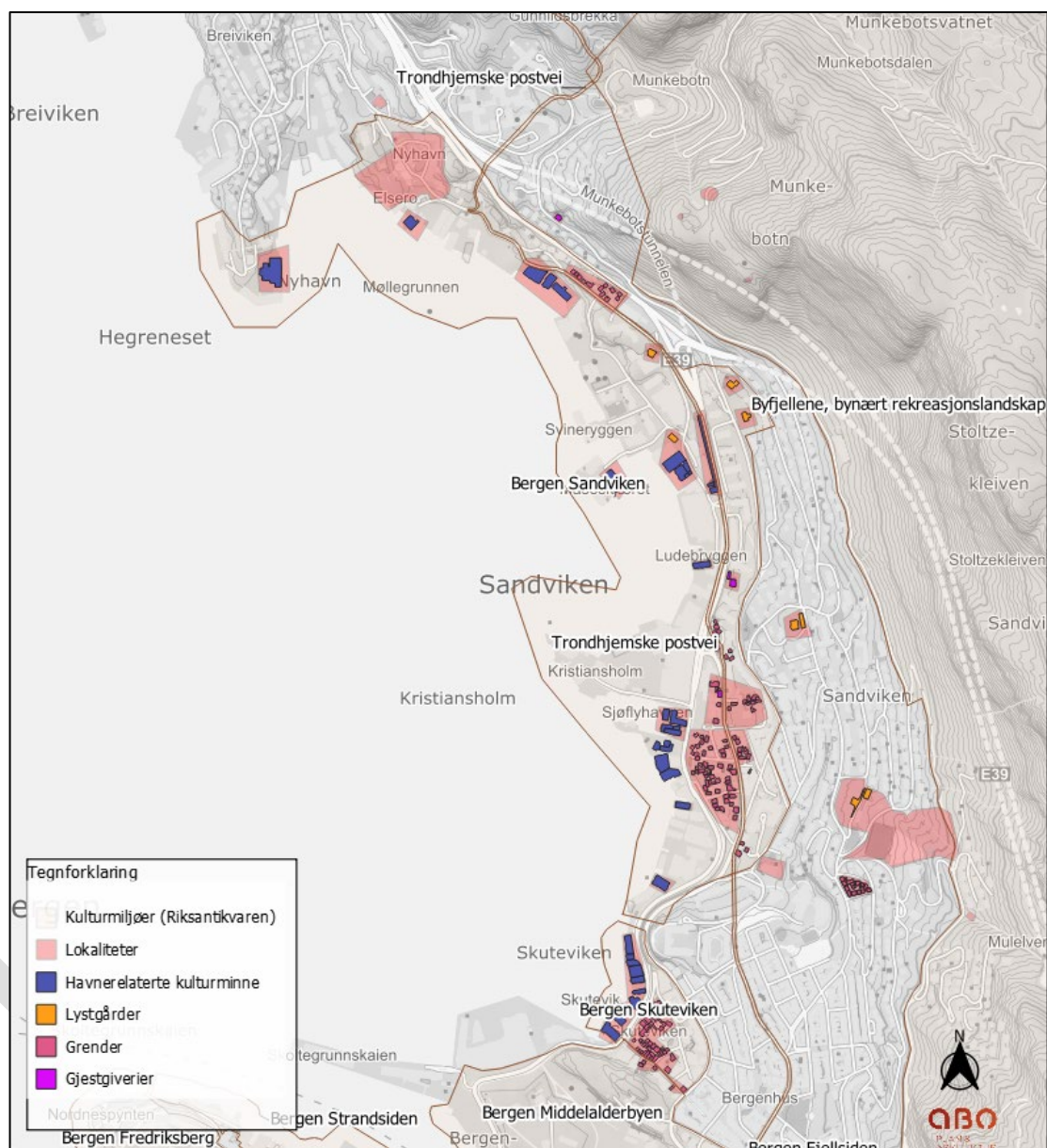
(den urbane trehusbebyggelsen (grendene), historiske veifar, Sandvikskirken, Bergenhus festning inkl. Sverresborg), Gamle Bergen museum med parkanlegg er viktige kulturelle referanser og landemerker i Sandviken. Nyere industrianlegg og blokkbebyggelse langs fjordlinjen bryter i stor grad med de opphavelige strukturene. Til tross for denne utviklingen er mye av den eldre strukturen og sammenhengene mellom noen av elementene fortsatt intakt, selv om den fremstår mer fragmentert/oppdelt nå, enn før 1930. Av bygninger som har kommet etter andre verdenskrig kan anlegget på Hegreneset; Hæggernes valsemøllens silobygning fra 1947/52 nevnes som et betydningsfullt teknisk kulturminne, siloen er også et markant landskapselement.

Den ubebygde fjellsiden mellom Sandviksfjellet-Stoltzekleiven-Fløyfjellet er i stor grad preget av løvskog. I bygde områder er det private hager og parkanlegg som dominerer. Sentrale parker i delområdet er Bergenhus festning/Sverresborg, Fredens bolig og Meyermarken. Det er og en mindre park ved Sandviken menighetshus (Rosegrensen) av lokal betydning. Området rundt den eldre lystgården Christinegård er et fint hageanlegg fra slutten av 1700 tallet.

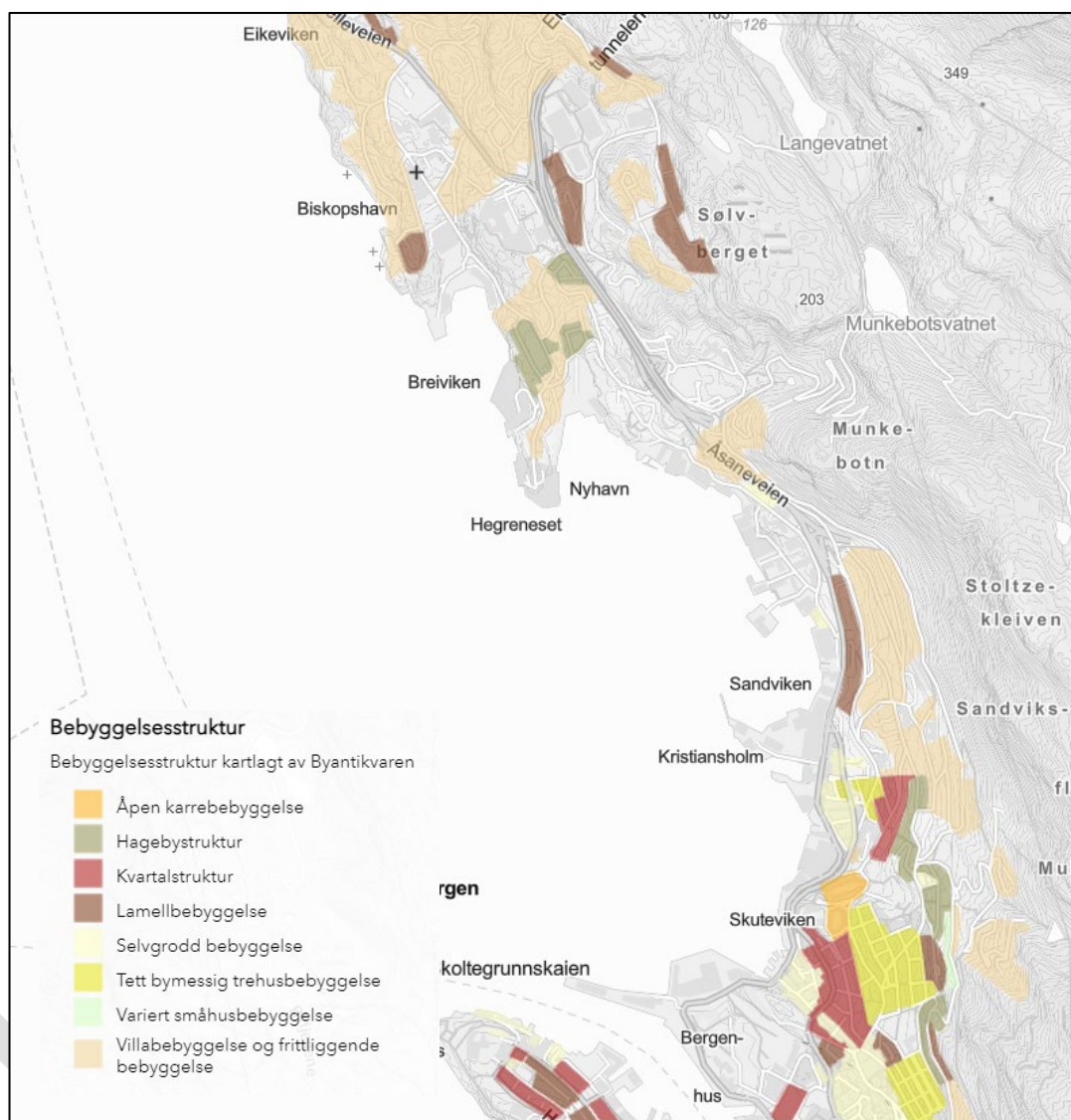

Figur 69: Historiske hager og parker. Kilde: Kulturmiljøkart/Bergen kommune

Store deler av Sandviksbukten er en del av kulturmiljøet K74 Sandviken i NB! registeret. Som regel har slike landskap med høy verdi. De nasjonale interessene i Sandviken er ifølge Riksantikvaren knyttet til de tekniske kulturminnene i form av sjøhus, lystgårdene, reperbane, den urbane trehusbebyggelsen (grendene) og historiske veifar. Byfjellet er registrert som kulturhistorisk landskap med nasjonal interesse i Hordaland. Av historiske veifar går den Trondhjemske postvei gjennom Sandviken. Postveien gikk over Stølen, Ladegårdgaten og videre langs dagens Sandviksvei, via Strandens grend og videre opp Munkebotn. Linjeføringen langs Sandviksvegen er mer eller mindre den samme som før 1880.

Figur 70: Oversikt over gjenværende grender, havnerelaterte kulturminne og kulturmiljøer definert av Riksantikvaren.

Figur 71: Bebyggelsesstruktur. Kilde: Kulturmiljøkart/Bergen kommune

Figur 72: Bilde av deler av Sandviken, sett fra Sandviksbatteriet, 2018. Foto: Wikipedia/Creative Commons-lisenser

Delområdet verdi er i stor grad knyttet til historien i landskapet: det varierte bylandskapet med sjøboder, grender (trehusbebyggelse), møller, lystgårder, reperbane, kirke og parkerer, disse elementene inngår i en helhet som gir området tidsdybde, variasjon og særpreg. De gjenværende sjøbodene, lystgårdene (med hageanlegg), reperbane, den urbane trehusbebyggelsen (grendene), parker, historiske veifar, Sandvikskirken, Bergenhus festning og Gamle Bergen museum er viktig å hensynta. Sammenhengen mellom disse miljøene bør ikke brytes opp, men forsterkes. Randvegetasjon er et overordnet, strukturerende element som bør sikres og bygges videre på.

Verdi: Stor verdi

Verdiskala:

5 Vurdering av påvirkning og konsekvens

Med utgangspunkt i ulike synlighetspunkt som viser nær- og fjernvirkning gir utredningen en vurdering av tiltakets påvirkning og konsekvensgrad innen de ulike kulturmiljøene.

Utredningsområdet består av tiltaksområdet, planområdet og influensområdet. Tiltaksområdet er det området der det blir gjort tiltak som veg, bygninger og annen infrastruktur. Generelt er influensområdene vurdert som der visuell påvirkning av tiltakene kan påvirke opplevelsen av kulturmiljøene. En plan eller et tiltak kan føre til endringer innenfor eller i nærheten av et kulturminne. Det kan være tiltak som bryter opp et kulturmiljø og skaper barrierer, endrer den visuelle kontakten mellom viktige kulturminner innad i kulturmiljøet, endrer innsynet til kulturmiljøet fra viktige synlighetspunkter, eller at tiltaket har en uheldig volumoppbygging/utforming som bryter med kulturmiljøet.

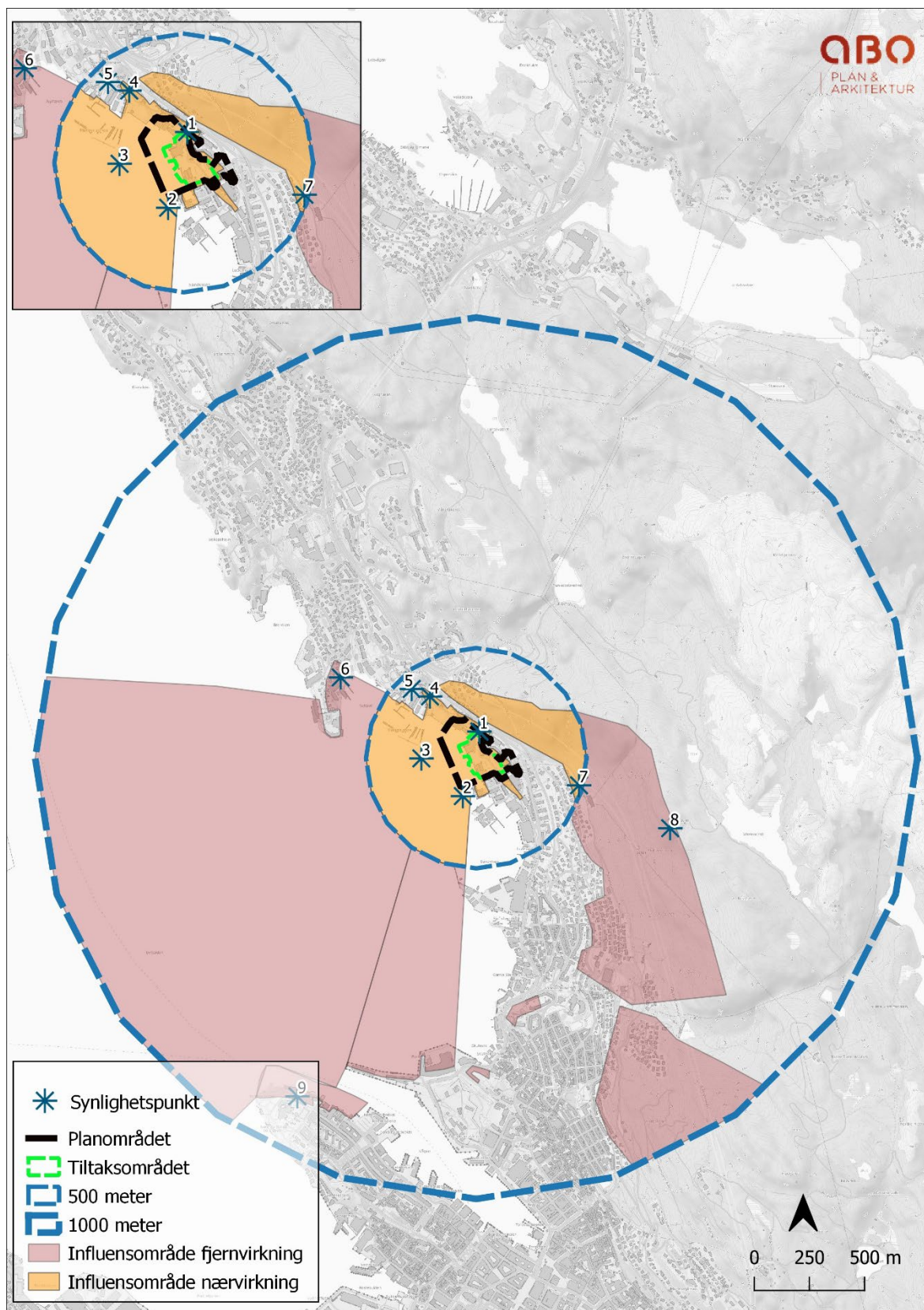
For å avgrense influensområde er det gjennomført en synlighetsanalyse ved hjelp av Google Earth Pro. Synlighetskartet er generert ut ifra et punkt som er 15 meter høyt innenfor tomten. Dette er samme høyde som fremtidig bebyggelse. Synlighetsanalysen tar hensyn terreng, vegetasjon og bygninger.

1. Tiltaket vil være særs godt synlig fra nærliggende bygninger i øst og sør
2. Tiltaket vil være godt synlig fra Byfjorden og Nordnes, turområde/fjellområde mot øst og Hegreneset.
3. Tiltaket vil være godt synlig fra tuppen av Kristianholm, nordsiden av Bontelabo, og deler av Hegreneset. Her er det i dag lite gangaktivitet.
4. Området er ikke synlig fra: Gamle Bergen, bukt mellom Kristianholm – Måseskjæret , og heller ikke fra store deler av den nedre bebyggelsen og veisystemet i Sandviksbukten.

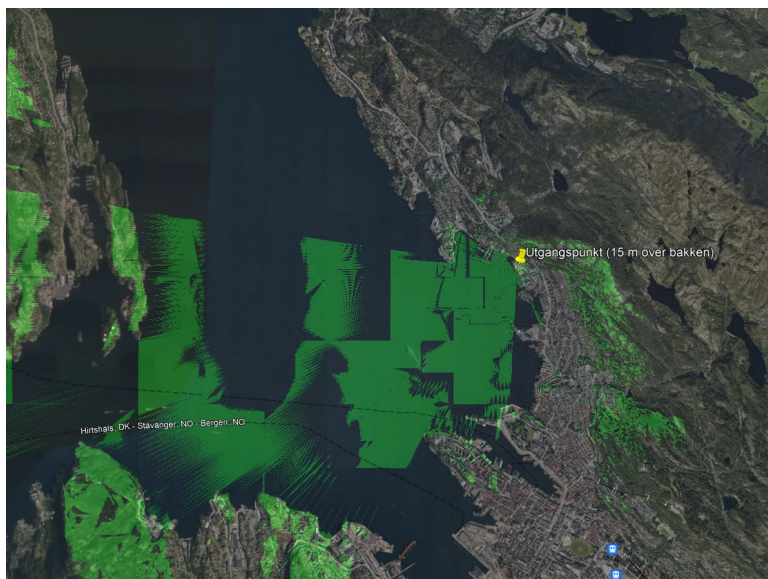
Markert influensområde under viser en overordnet avgrensning av influensområde for fjern- og nærvirkning og gir ikke en helt eksakt avgrensning av områder med innsyn mot tiltaket.

Fjernvirkning er avgrenset til synlige områder 2 km fra tiltaket. Utenfor 2 km er vurderingen at påvirkningen av tiltakene (alternativ 1 og 2) vil være svært avgrenset på grunn av avstanden. Tiltaket ligger i allerede bygde omgivelser og tiltaket bryter ikke med silhuettlinjer i landskapet, noe som gjør at tiltaket ikke vil ha vesentlig påvirkning på lange avstander.

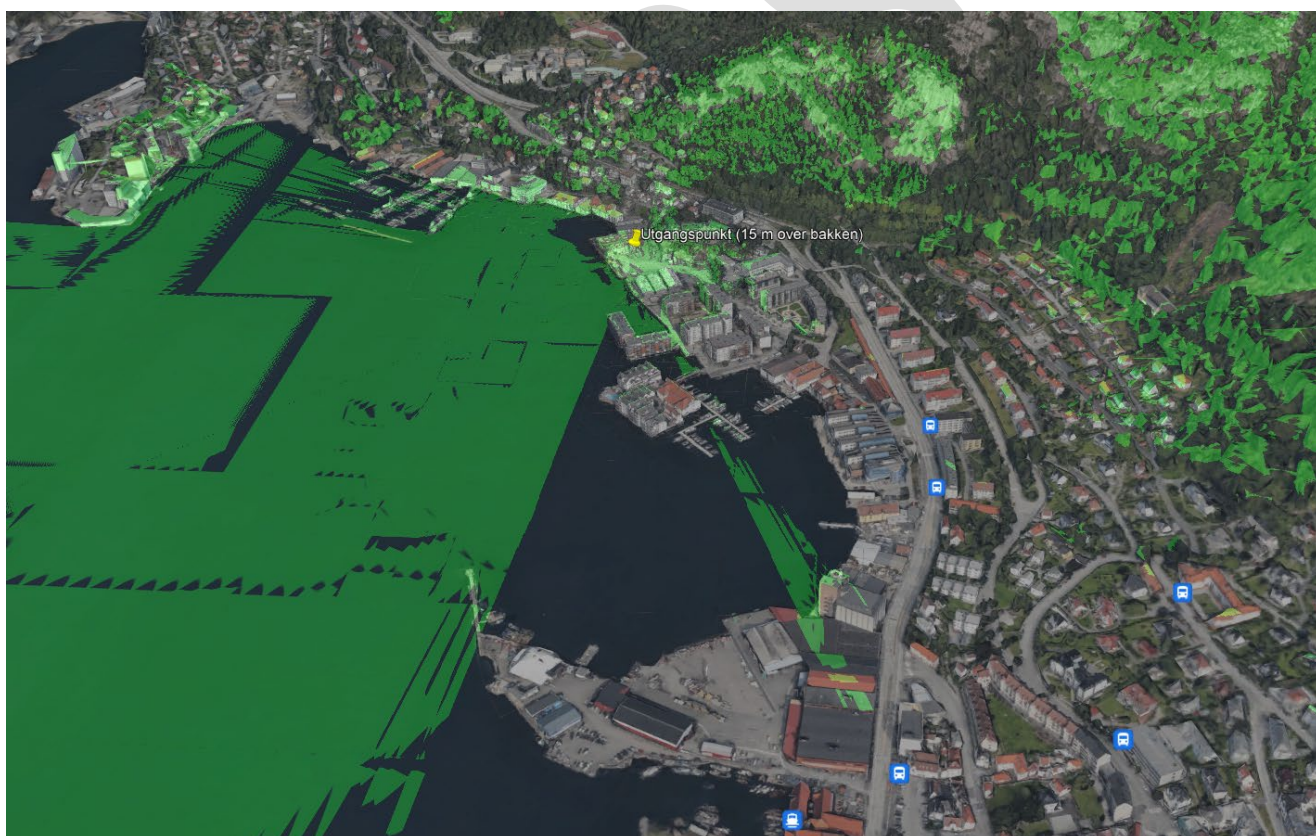
Nærvirkninger er avgrenset til synlige områder 0,5 km fra tiltaket. Kartet viser og utvalgte synlighetspunkter/synlighetspunkter 1-9. Synlighetspunktene er steder tiltaket vil være synlig fra og områder hvor folk i hovedsak oppholder seg, og områder eller elementer som er spesielt sårbare for visuell eksponering (f.eks. verdensarv eller enkelte kunstinstallasjoner, kulturminner ol). For å velge ut synlighetspunkt har vi tatt utgangspunkt i varmekart fra Strava som viser gang- og sykkelaktivitet og aktivitet på sjø.

Figur 73: Kart som viser influensområdet for nær- og fjernvirkning og utvalgte synlighetspunkt. Rød og gul farge viser en overordnet avgrensning av influensområde for fjern og nærvirkning og gir ikke en helt eksakt avgrensning av områder med innsyn mot tiltaket.

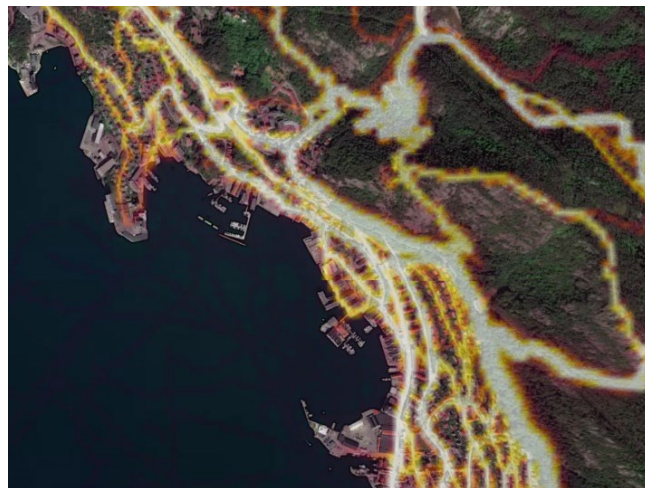
Figur 74: Utgangspunkt for vurdering av synlige og ikke synlige områder. Grønn farge er områder der bebyggelse innenfor tiltaksområdet er synlig fra. Synlighetskartet er generert ut ifra et punkt som er 15 meter høyt innenfor tomten. Kilde: Google Earth pro

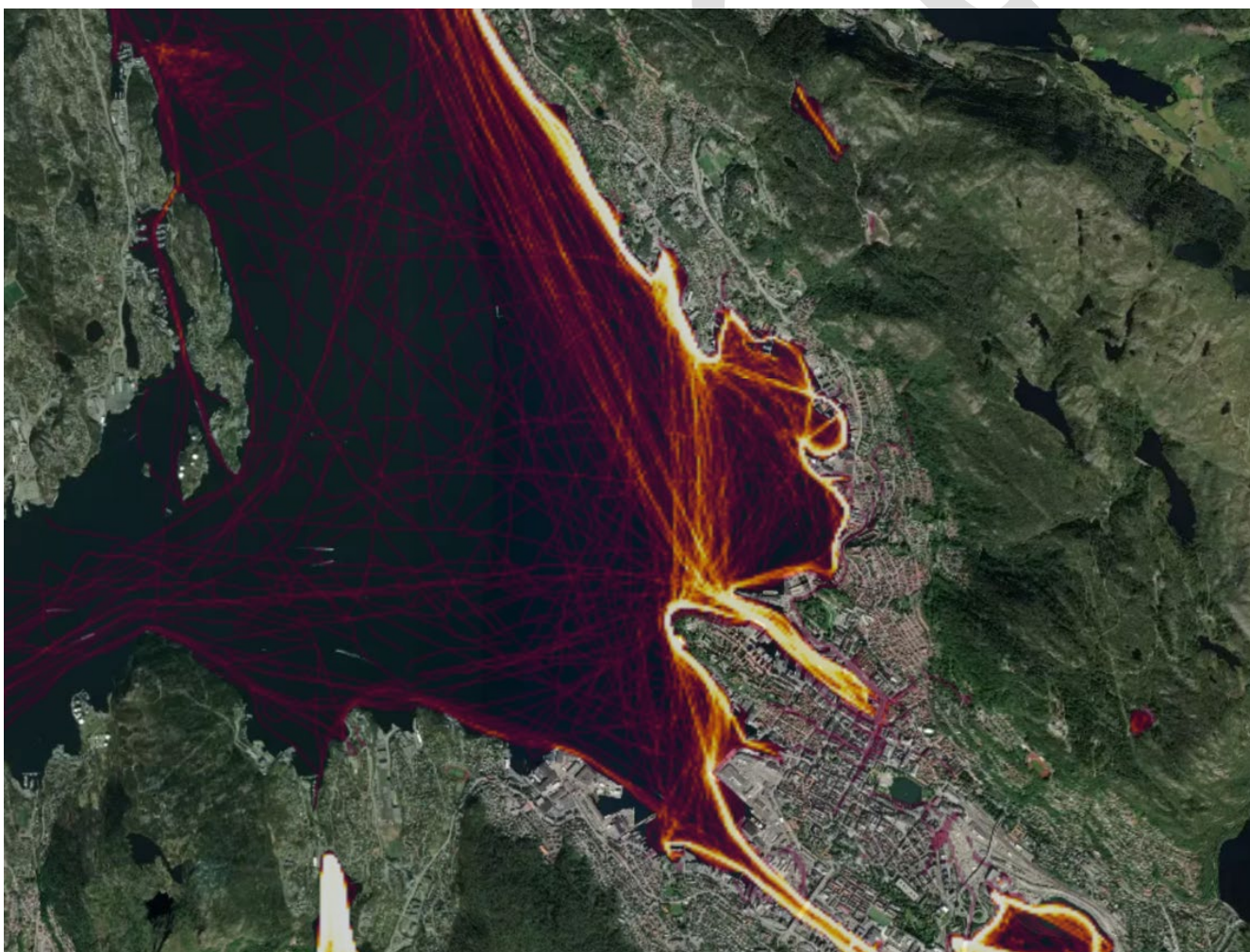
Figur 75: Utgangspunkt for vurdering av synlige og ikke synlige områder. Grønn farge er områder der bebyggelse innenfor tiltaksområdet er synlig fra. Synlighetskartet er generert ut ifra et punkt som er 15 meter høyt innenfor tomten. Kilde: Google Earth Pro

Figur 77: All aktivitet i Strava. Utgangspunkt for synlighetspunkt. Gul farge markerer høy aktivitet

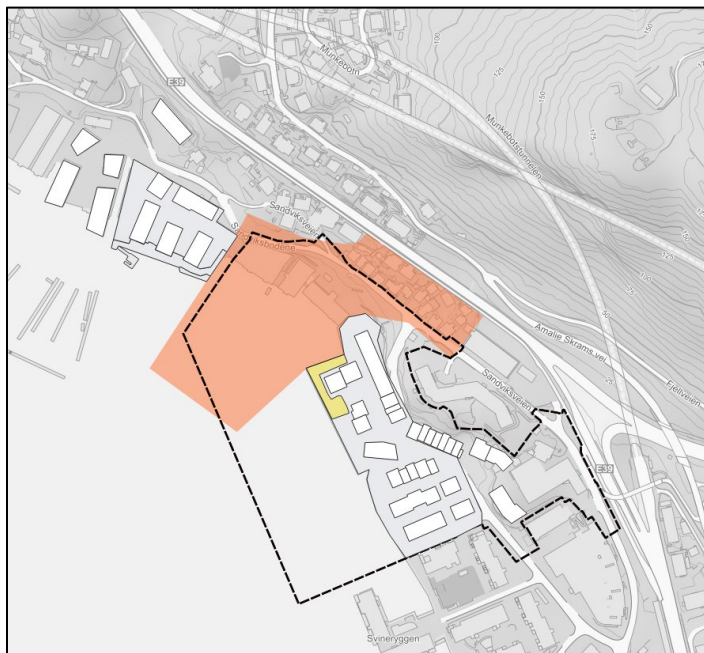
Figur 76: All aktivitet i Strava. Utgangspunkt for synlighetspunkt. Gul farge markerer høy aktivitet mørkere farge markerer lavere aktivitet

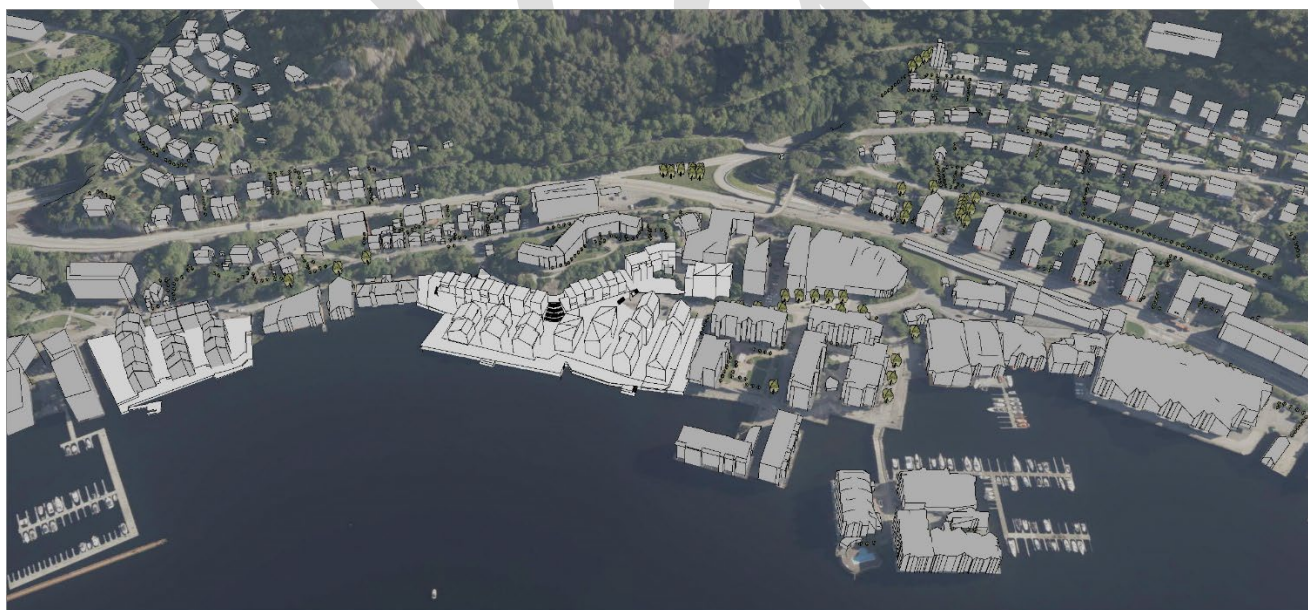
Figur 78: Aktivitet sjø i Strava. Utgangspunkt for synlighetspunkt. Gul farge markerer høy aktivitet

5.1 Vurdering av påvirkning og konsekvens: Alternativ 1 (Uten utfylling)

5.1.1 Delområde 1 – Strandens Grend

Figur 79: Utsnitt av verdikart med tiltak, alternativ 2. Ca. plassering av offentlig byrom er vist med gul farge

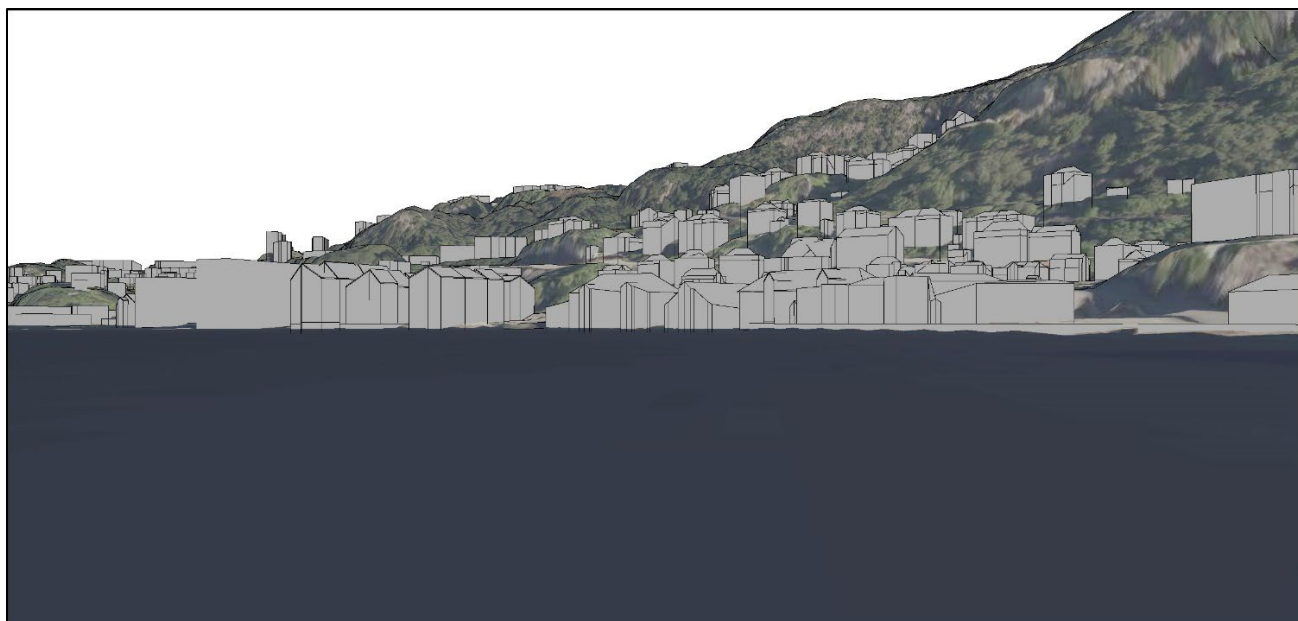

Figur 80: 3d illustrasjon av alternativ 1, uten utfylling

Tabell 2: Sjekkliste for vurdering av påvirkning, utarbeidet/vurdert etter påvirkningskriterier gitt M-1941.

Vurderingstema	Beskrivelse	Påvirkning
Direkte arealinngrep	Tiltakene medfører ingen direkte inngrep i kulturmiljøet. Dette gir ubetydelig påvirkning jf. kriterier for påvirkning i M-1941 (se vedlegg 2).	Ubetydelig (0)
Nærvirkning	Den visuelle kontakten mellom Strandens grend, den Trondhjemske postvei, sjøbodene og Byfjorden blir ikke brutt. Sjøbodene sin forbindelse til fjorden endres ikke. Dette gir ubetydelig påvirkning jf. Kriterier for påvirkning i M-1941 (se vedlegg 2). Foreløpige 3d illustrasjoner viser at blokkbebyggelsen fremfor Strandens grend i alternativ 1 reduserer innsynet noe til grendbebyggelsen og sjøbodene fra noen synlighetspunkter ved Byfjorden. Dette gir noe forringet påvirkning jf. Kriterier for påvirkning i M-1941(se vedlegg 2). Halvparten av kaien er i dag avstengt med gjerde fordi kaiarealet er ISPS-sertifisert. Alternativet sikrer at kaifronten som før var stengt inne blir tilgjengelig for allmenheten og det blir etablert et byrom i tilknytning til sjøbodene. Dette sikrer en større bruk av området og medfører at kulturmiljøet (sjøbodene/grendbebyggelsen) får en mer synlig plass i bybildet. Dette er videre vurdert til å styrke bruksverdien til kulturmiljøet. Dette gir forbedret påvirkning jf. kriterier for påvirkning i M-1941 (se vedlegg 2). Samlet påvirkning for nærvirkning blir forbedret siden kulturmiljøet blir mer synlig i bybildet ved å tilrettelegge for offentlig strandpromenade og byrom i tilknytning til sjøbodene/Strandens Grend.	Forbedret (+)
Fjernvirkning	Tiltaket ligger i allerede bygde omgivelser og tiltaket bryter ikke med silhuettlinjer i landskapet, noe som gjør at tiltaket ikke vil gi vesentlig påvirkning fra lange avstander. Prosjektet splitter ikke opp/ skaper ikke vesentlige barrierer i kulturhistoriske sammenhenger i landskapet og kulturmiljøer av verdi. Prosjektet ligger tett opp mot nyere bebyggelse i sør og tilpasser seg Strandens grend i nord. Bebyggelsen blokkerer ikke for viktige landemerker.	Ubetydelig (0)
Volumoppbygging	Alternativet viser en nedtrapping av bygningsmassen slik at bygget som er planlagt nærmest de forholdsvis lave Sandviksbodene 77-78og Strandens Grend i nord er de laveste byggene i planområdet. Tidlige 3d illustrasjoner viser enn viss nedskalering/tilpassing til trehusbebyggelsen/sjøbodrekken. Basert på tidlige 3d illustrasjoner er det vurdert at den bakerste rekken nærmest Strandens grend har et volum og en utforming som ikke er godt nok tilpasset sjøbodene og grendbebyggelsen. Dette gir forringet påvirkning jf. kriterier for påvirkning i M-1941 (vedlegg 2).	Forringet (--)

Samlet påvirkning	Samlet påvirkning er vurdert til forbedret, i hovedsak som følge av at sjøbodene og grenden får en mer synlig plass i bybildet ved å tilrettelegge for allmenn sjøpromenade og byrom. Dette er vurdert til å avveie de negative virkningene som følge av uheldig volumoppbygging og at ny bebyggelse reduserer innsynet noe til grendbebyggelsen og sjø fra noen synlighetspunkter ved Byfjorden. 	Forbedret (+)
Samlet konsekvens	Ut fra at verdien er vurdert som stor og påvirkning er vurdert til forbedret, vil konsekvensgraden være 1 pluss (+), noe miljøforbedring for kulturmiljøet Strandens grend.	+

Figur 81: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra Byfjorden (synlighetspunkt 2)

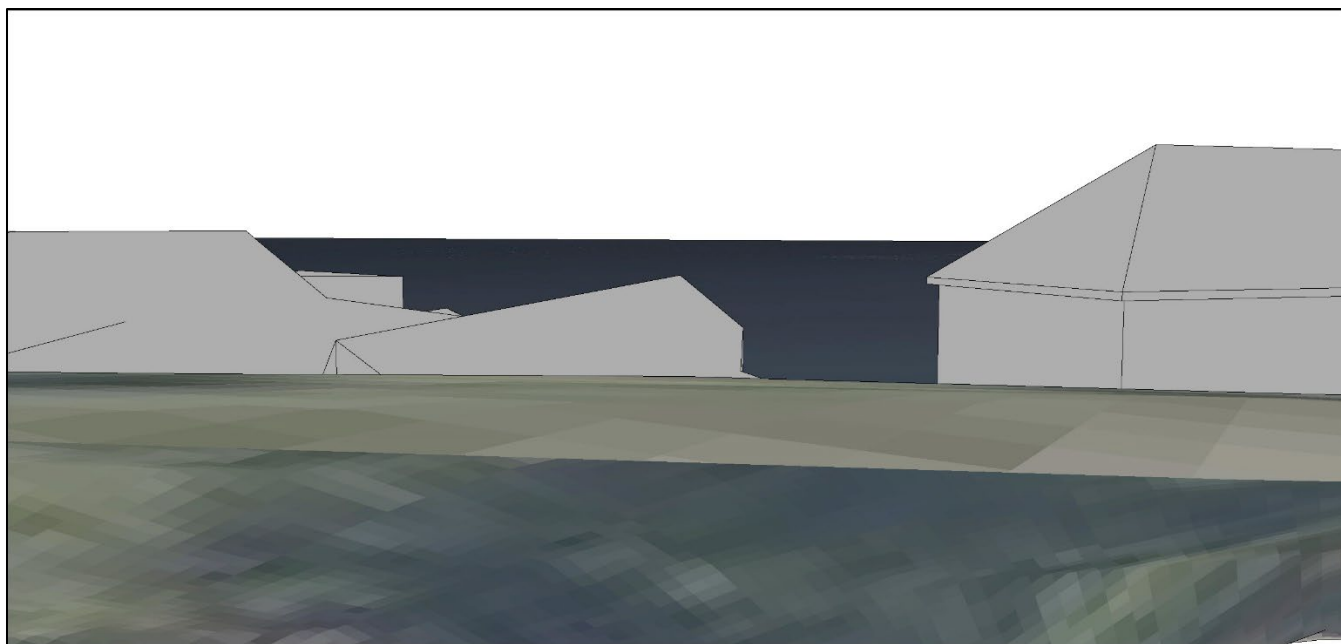
Figur 82: Alternativ 1 , uten utfylling. Sett fra Byfjorden (synlighetspunkt 2). 3d illustrasjonen viser at blokkbebyggelsen fremfor Strandens grend i alternativ 1 reduserer innsynet noe til grendbebyggelsen og sjøbodene Sandviksbodene 77-AB fra dette synlighetspunktet i forhold til 0-alternativet.

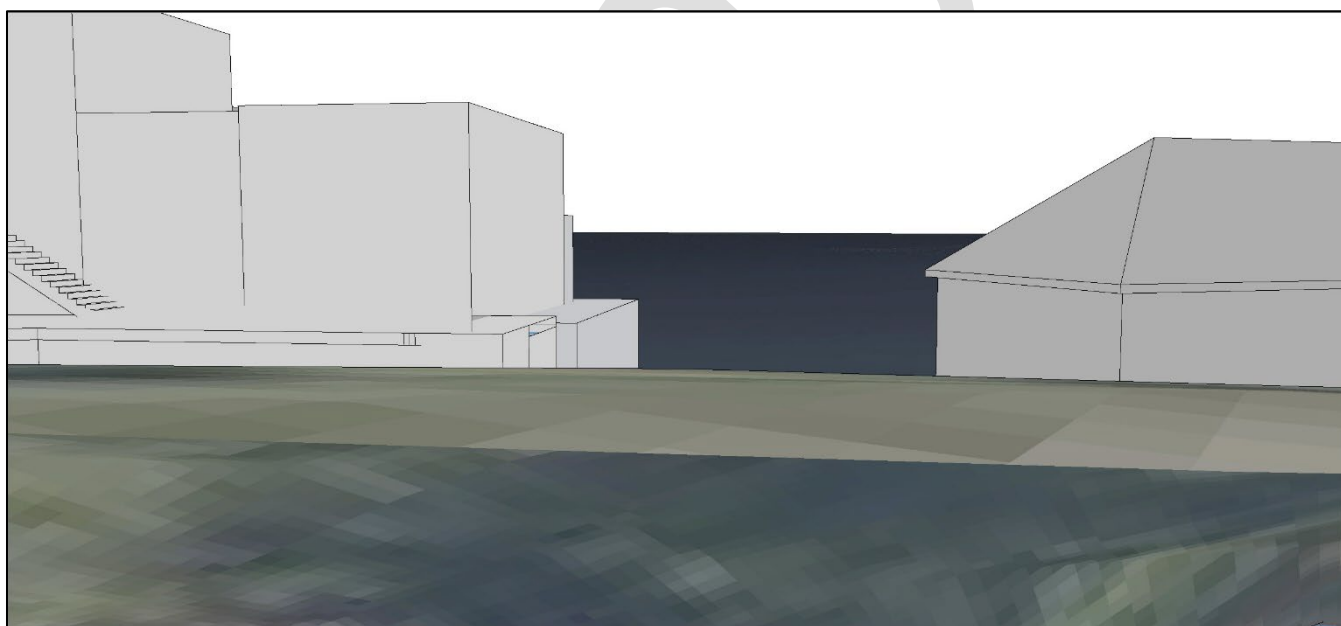
Figur 83: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra Byfjorden (synlighetspunkt 3)

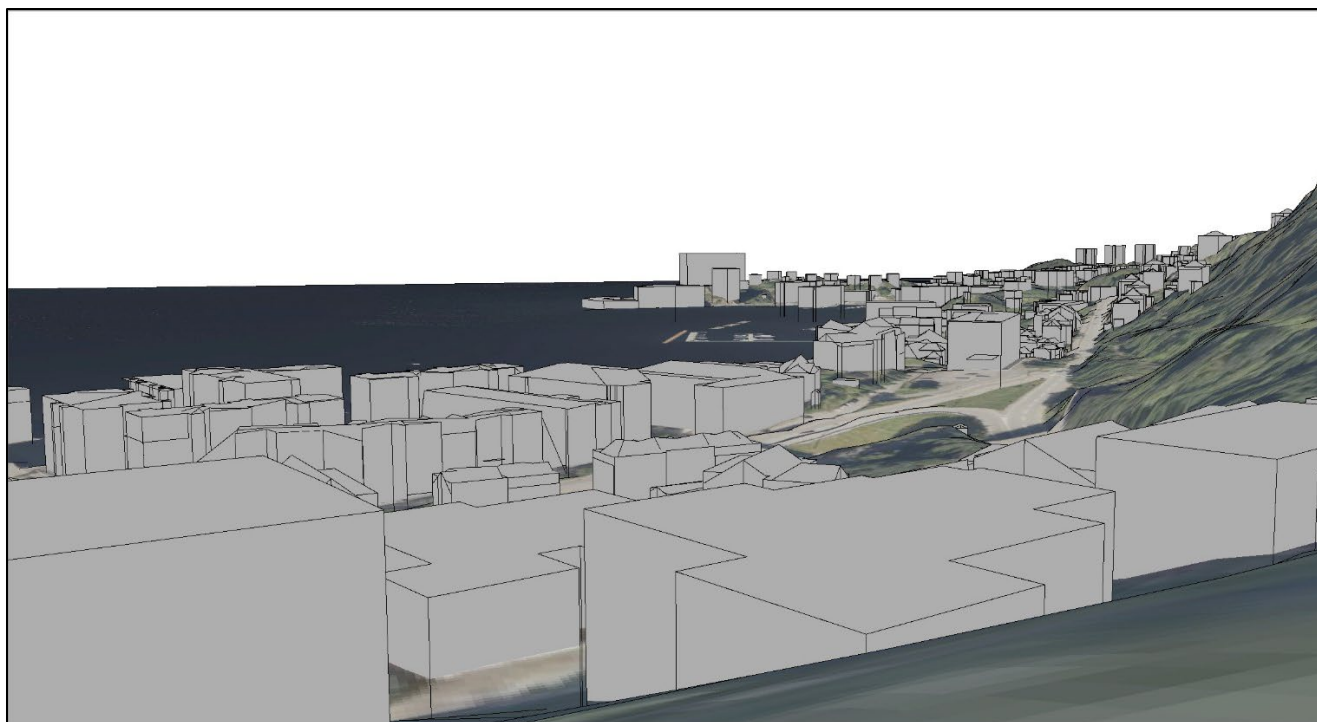
Figur 84: Alternativ 1 , uten utfylling. Sett fra Byfjorden (synlighetspunkt 3). 3d illustrasjonen viser at blokkbebyggelsen i den bakerste rekken fremfor Strandens grend reduserer innsynet noe til grendbebyggelsen fra dette synlighetspunktet i forhold til 0-alternativet. 3d illustrasjonen viser enn viss nedskalering/tilpassing til trehusbebyggelsen/sjøbodrekken. Basert på tidlige 3d illustrasjoner er det vurdert at den bakerste rekken nærmest Strandens grend har et volum og en utforming som ikke er godt nok tilpasset sjøbodene og grendbebyggelsen. Den visuelle kontakten mellom Strandens grend, den Trondhjemske postvei, sjøbodene og Byfjorden blir i hovedsak ikke brutt. Sjøbodene sin forbindelse til fjorden endres ikke.

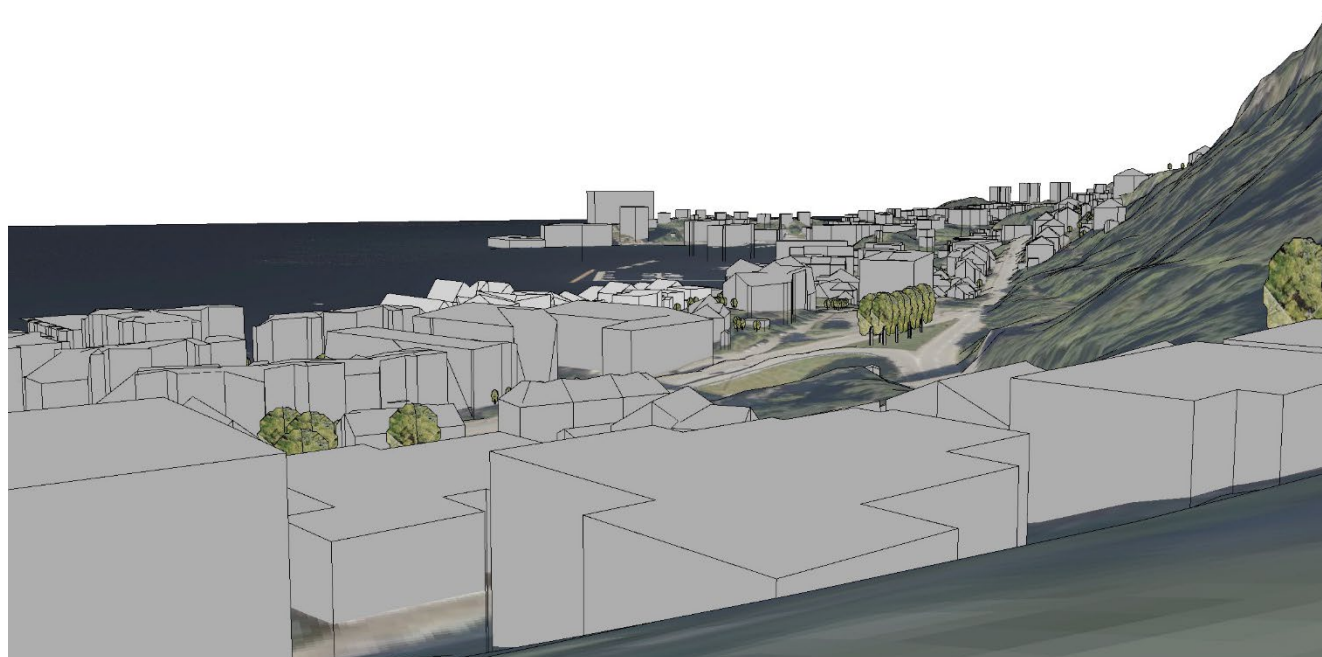
Figur 85: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra Sandviksveien (synlighetspunkt 1).

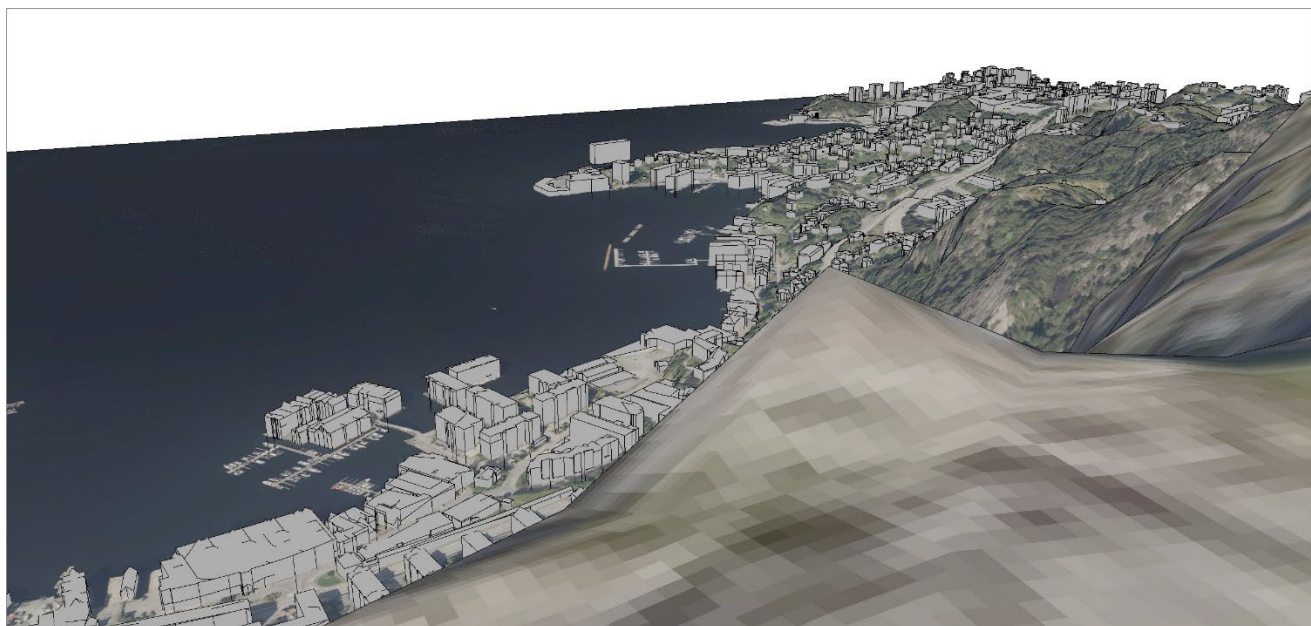
Figur 86: Alternativ 1, uten utfylling. Sett fra Strandens grend (synlighetspunkt 1). 3d illustrasjonen viser at blokkbebyggelsen i den bakerste rekken fremfor Strandens Grend reduserer utsynet mot Byfjorden noe i sektor VSV.

Figur 87: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra Fjellveien (synlighetspunkt 7).

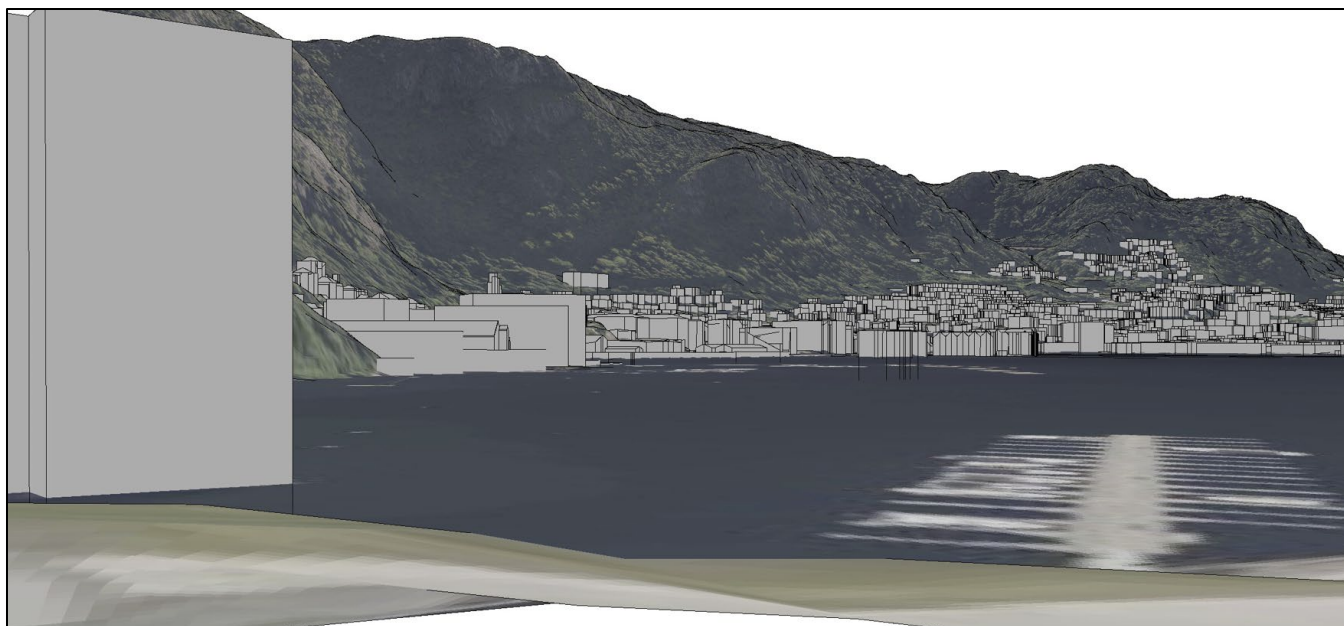
Figur 88: Alternativ 1, uten utfylling. Sett fra Fjellveien (synlighetspunkt 7).

Figur 89: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra Sandvikspilen (synlighetspunkt 8).

Figur 90: Alternativ 1, uten utfylling. Sett fra Sandvikspilen (synlighetspunkt 8). Bebyggelsen blokkerer ikke for viktige landemerker som Måseskjæret, Svineryggen og Hegreneset.

Figur 91: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra Hegreneset (synlighetspunkt 6).

Figur 92: Alternativ 1, uten utfylling. Sett fra Hegreneset (synlighetspunkt 6). Bebyggelsen blokkerer ikke for viktige landemerker som Svineryggen, Måseskjæret, Sandvikskirken m.m.

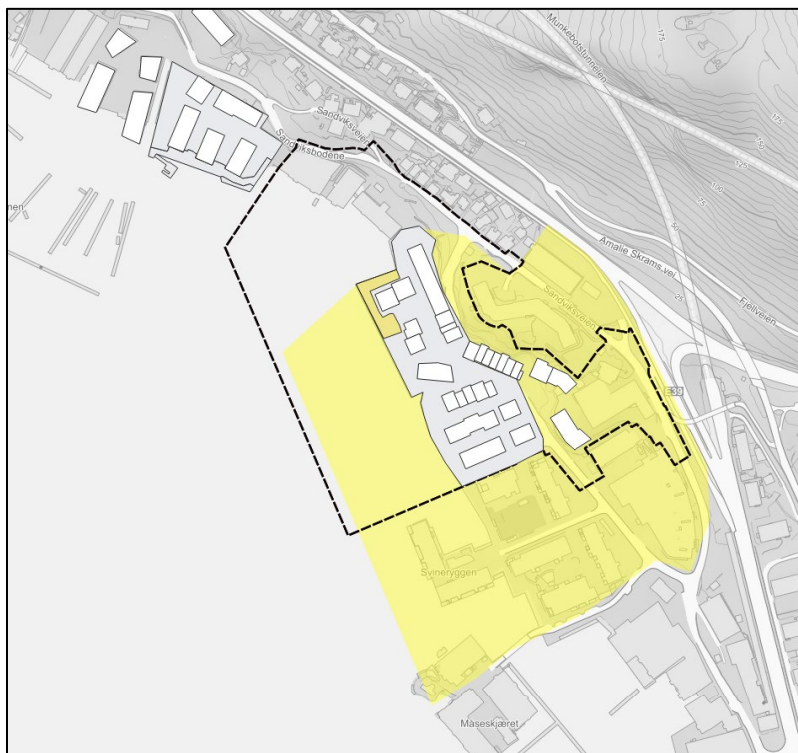

Figur 93: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra Nordnes (synlighetspunkt 9).

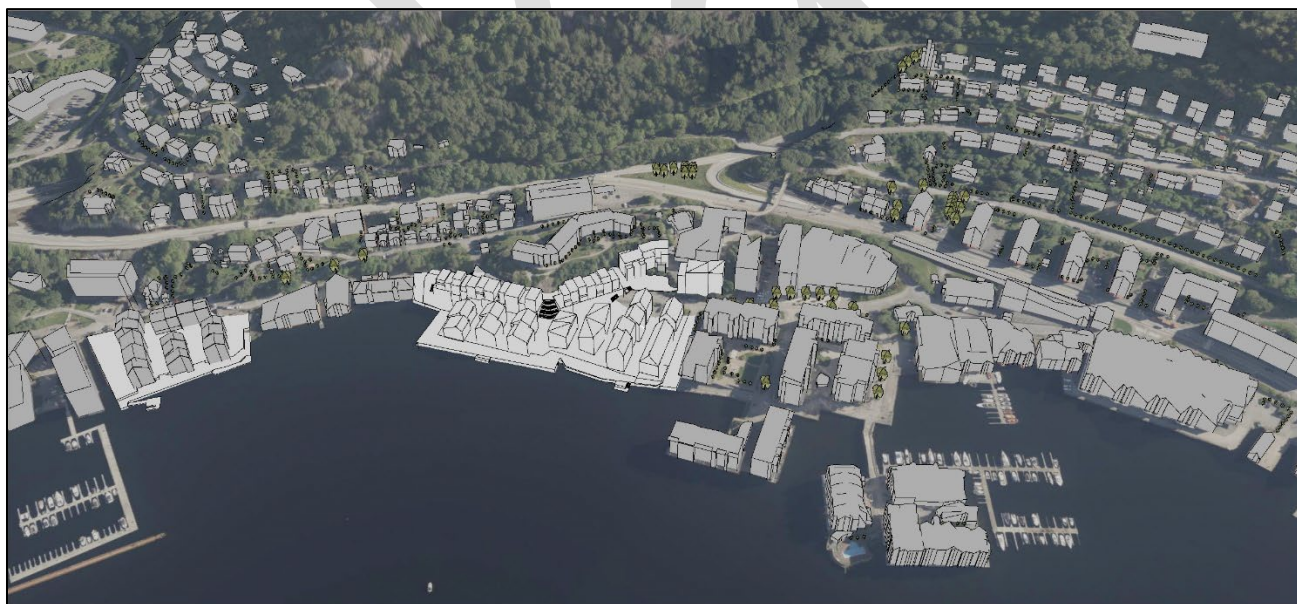

Figur 94: Alternativ 1, uten utfylling. Sett fra Nordnes (synlighetspunkt 9).

5.1.2 Delområde 2 – Sandviken brygge

Figur 95: Utsnitt av verdikart med tiltak, alternativ 2. Ca. plassering av offentlig byrom er vist med gul farge.

Figur 96: 3d illustrasjon av alternativ 1, uten utfylling

Tabell 3: Sjekkliste for vurdering av påvirkning, utarbeidet/vurdert etter påvirkningskriterier gitt M-1941.

Vurderingstema	Beskrivelse	Påvirkning
Direkte arealinngrep	Alternativet innebærer en utbygging av bloliger uten utfylling i sjø. Videre er det sikret en offentlig strandpromenade langs sjø iht. sjøfrontstrategien og byrom i tilknytning til sjøbodene i nordvest. Saltimportbygget rives. Kaifronten blir endret for å tilrettelegge for allmenn tilgjengelig sjøpromenade. Kaiarealet blir i sin helhet hevet til kote +3 for å sikre nye bygninger for fremtidig havnivå. Saltimportbygget, som skal rives, fremstår som et ordinært lagerbygg uten hverken spesielle romlige eller estetiske kvaliteter og har ubetydelig verneverdi. Kaien som heves og endres representerer ingen spesielle kulturhistoriske verdier og har ubetydelig verneverdi. Industrianlegget (kaianlegg/Saltimportbygget) har noe betydning som kilde for Sandviken utvikling, da industrialiseringen tiltok og satte sitt preg på strandlinjen i Sandviken, som gir noe kunnskapsverdi. Industriområdet endres ved ny bruk, uten at det er vurdert negativt. Industrianlegget er vurdert til å ha liten verdi i lokal sammenheng (vanlig forekommende) og uten verdi i regional/nasjonal sammenheng. Det er vurdert positivt at det blir oppført et bygg som er sammenlignbart med Lehmkuhlboden i volum og form, på det samme stedet som den tidligere Lehmkuhlboden stod. Sjøbodene i Sandviken er viktig for Sandvikens identitet og er viktige historiefortellende elementer. Ved å oppføre et volum sammenlignbart med Lehmkuhlboden gir dette en tydelig referanse til det som var i området før 1930. Dette gir forbedret påvirkning jf. kriterier for påvirkning i M-1941.	Forbedret (+)
Nærvirkning	Alternativet medfører at den tidligere Lystgården Ditlefsengen blir ytterligere stengt inne og at bygningen mister noe utsyn/innsyn fra Byfjorden. Dette er vurdert til å gi noe forringet påvirkning jf. kriterier for påvirkning i M-1941. Lystgården står i dag ikke sin opphavlige kontekst, og bygningen er bygd på i flere omganger. Dette er et bygg med viktige historiefortellende kvaliteter og er en del av de opphavlige strukturene i Sandviksbukten/ bebyggelse før 1880 (middels verdi).	Noe forringet (-)
Fjernvirkning	Tiltaket ligger i allerede bygde omgivelser og tiltaket bryter ikke med silhuettlinjer i landskapet, noe som gjør at tiltaket ikke vil vesentlig gi påvirkning fra lange avstander	0
Volumoppbygging	Bebyggelsesstrukturen er ikke vurdert til å være en viktig del å hensynta i kulturmiljøet Sandviken brygge. Samtidig viser alternativet en nedtrapping av bygningsmassen slik at byggene som er planlagt nærmest Sandviksbodene 77-78 og Strandens Grend (Kulturmiljø Strandens grend) i nord er de	0

	laveste byggene i planområdet, høyder og volum i øst og sør er tilpasset Christineborg borettslag og Sandviken brygge.	
Samlet påvirkning	Samlet påvirkning er vurdert til forbedret, i hovedsak som følge av alternativet viser en bygning som har et sammenlignbart volum og form som Lehmkuhlboden. 	(+)
Samlet konsekvens	Ut fra at verdien er vurdert som ubetydelig og påvirkning er vurdert til forbedret, vil konsekvensgraden være 1 pluss (+), noe miljøforbedring for kulturmiljøet.	Noe miljøforbedring +

Figur 98: Området før 1930, Lehmkuhlboden (rød ring), Ditlefsengen (grønn ring). Foto: Marcus UIB/
Olai Schumann Olsen tatt mellom 1910 og 1990.

Figur 97: Området i 1960. Lehmkuhlboden (rød ring), Ditlefsengen (grønn ring) Foto: Widerøe, 1960

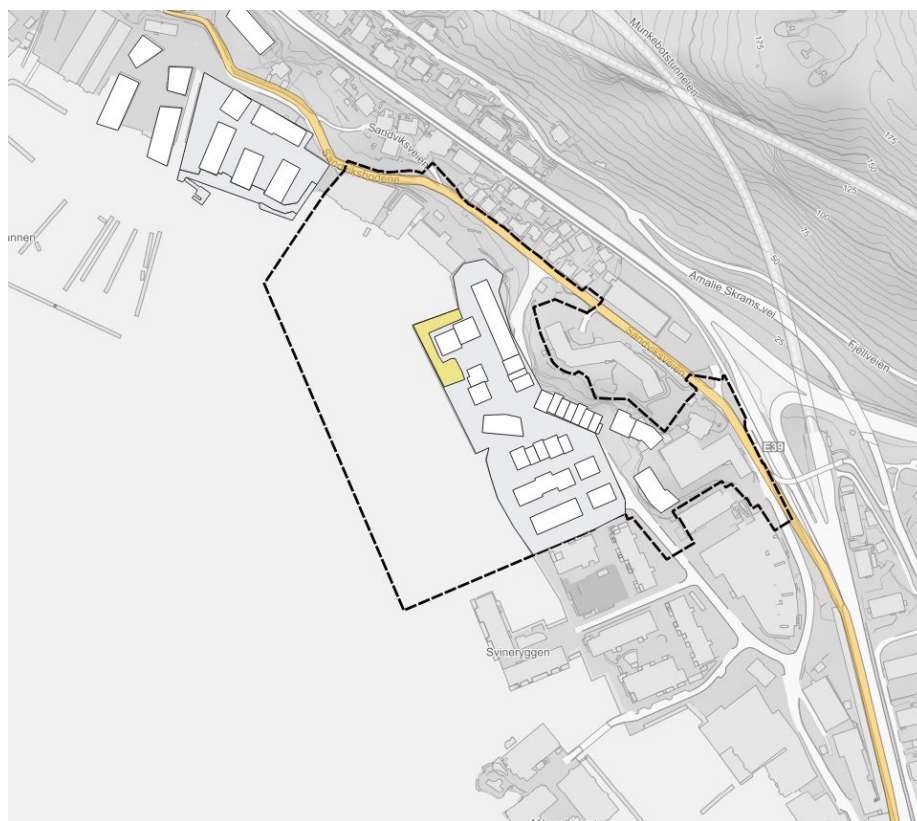

Figur 99: Dagens situasjon. Foto: 1881.no

Figur 100: 3d illustrasjon av som viser plassering av nybygg på tomten der Lehmkuhlboden sto (rød ring) og ny situasjon for Ditlefsengen (grønn ring).

5.1.3 Delområde 3 – Trondhjemske postvei

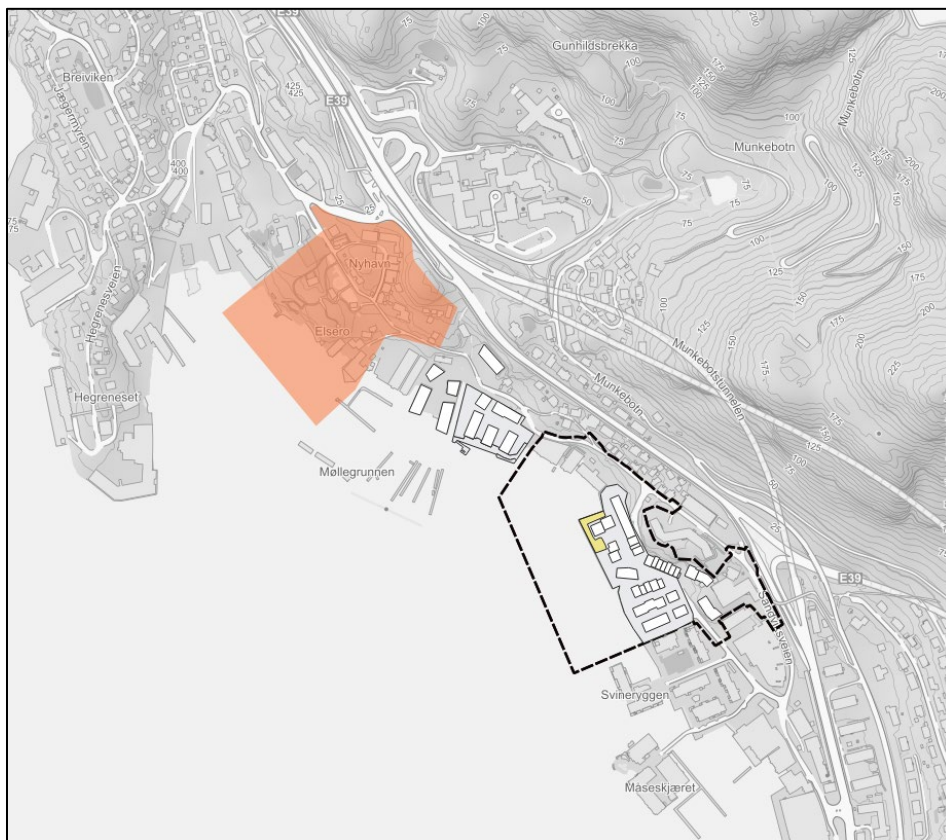

Figur 101: Utsnitt av verdikart med tiltak, alternativ 1.

Tabell 4: Sjekkliste for vurdering av påvirkning, utarbeidet/vurdert etter påvirkningskriterier gitt M-1941.

Vurderingstema	Beskrivelse	Påvirkning
Direkte arealinngrep	Tiltakene medfører ingen direkte inngrep i kulturmiljøet.	0
Nærvirkning	Den visuelle kontakten mellom Strandens grend, den Trondhjemske postvei, sjøbodene, blir ikke brutt.	0
Fjernvirkning		0
Volumoppbygging	Tiltakets utforming er ikke vurdert til å påvirke postveien.	0
Samlet påvirkning	Samlet påvirkning er vurdert til ubetydelig endring Forbedret Ubetydelig endring Noe forringet Forringet Sterkt forringet	0
Samlet konsekvens	Ut fra at verdien er vurdert som middels og påvirkning er vurdert til ubetydelig, vil konsekvensgraden være ubetydelig endring (0).	

5.1.4 Delområde 4 – Gamle Bergen

Figur 102: Utsnitt av verdikart med tiltak, alternativ 1.

Tabell 5: Sjekkliste for vurdering av påvirkning, utarbeidet/vurdert etter påvirkningskriterier gitt M-1941.

Vurderingstema	Beskrivelse	Påvirkning
Direkte arealinngrep	Tiltakene medfører ingen direkte inngrep i kulturmiljøet	0
Nærvirkning	-	0
Fjernvirkning	Det er hverken i dag eller i fremtiden noen visuell forbindelse mellom tiltaksområdet og Gamle Bergen, terreng, bebyggelse og trær blokkerer og skaper tydelige barrierer i siktlinjer mellom områdene.	0
Volumoppbygging	Tiltakets utforming er vurdert til å ikke påvirke kulturmiljøet Gamle Bergen, da det ikke er noen visuell forbindelse mellom områdene.	0
Samlet påvirkning	Samlet påvirkning er vurdert til ubetydelig endring Forbedret Ubetydelig endring Noe forringet Forringet Sterkt forringet	0
Samlet konsekvens	Ut fra at verdien er vurdert som ubetydelig og påvirkning er vurdert til forbedret, vil konsekvensgraden være 0, Ubetydelig miljøforbedring for kulturmiljøet Gamle Bergen	

5.1.5 Delområde 5 – Sandviksbukten

Sandviksbukten sin verdi er i stor grad knyttet til historien i landskapet: det varierte bylandskapet med sjøboder, grender (trehusbebyggelse), møller, lystgårder, reperbane, kirke og parker, disse elementene inngår i en helhet som gir området tidsdybde, variasjon og særpreg. De gjenværende sjøbodene, lystgårdene (med hageanlegg), reperbane, den urbane trehusbebyggelsen (grendene), parker, historiske veifar, Sandvikskirken, Bergenhus festning og Gamle Bergen museum er viktig å hensynta. Sammenhengen mellom disse miljøene bør ikke brytes opp, men forsterkes.

Randvegetasjon er et overordnet, strukturerende element som bør sikres og bygges videre på. Store deler av Sandviksbukten er en del av kulturmiljøet K74 Sandviken i NB! registeret. Som regel har slike landskap høy verdi. De nasjonale interessene i Sandviken er knyttet til de tekniske kulturminnene i form av sjøhus, lystgårdene, reperbane, den urbane trehusbebyggelsen (grendene) og historiske veifar.

Alternativ 1 er ikke vurdert til å være i konflikt med de nasjonale kulturminneinteressene i Sandviken. Isolert sett er vurderingen at etablering av boligprosjektet (alt 1) ikke vil ha store konsekvenser for den samlede virkningen på kulturmiljøet i Sandviken. Strandlinjen som prosjektet ligger langs er sterkt påvirket av nyere boligprosjekter og industriområder. Prosjektet splitter ikke opp/ skaper ikke vesentlige barrierer i kulturhistoriske sammenhenger av særlig verdi i landskapet.

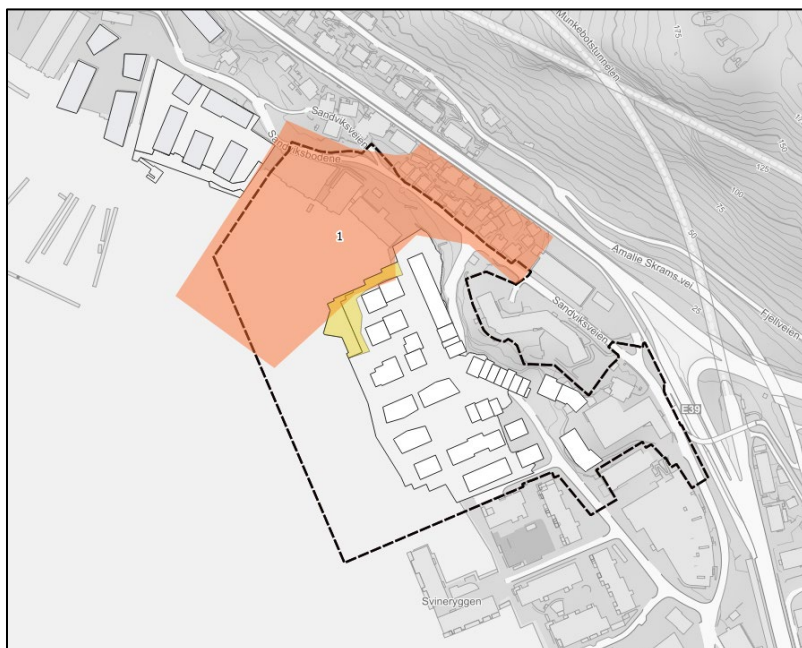
Påvirkning settes til ubetydelig endring.

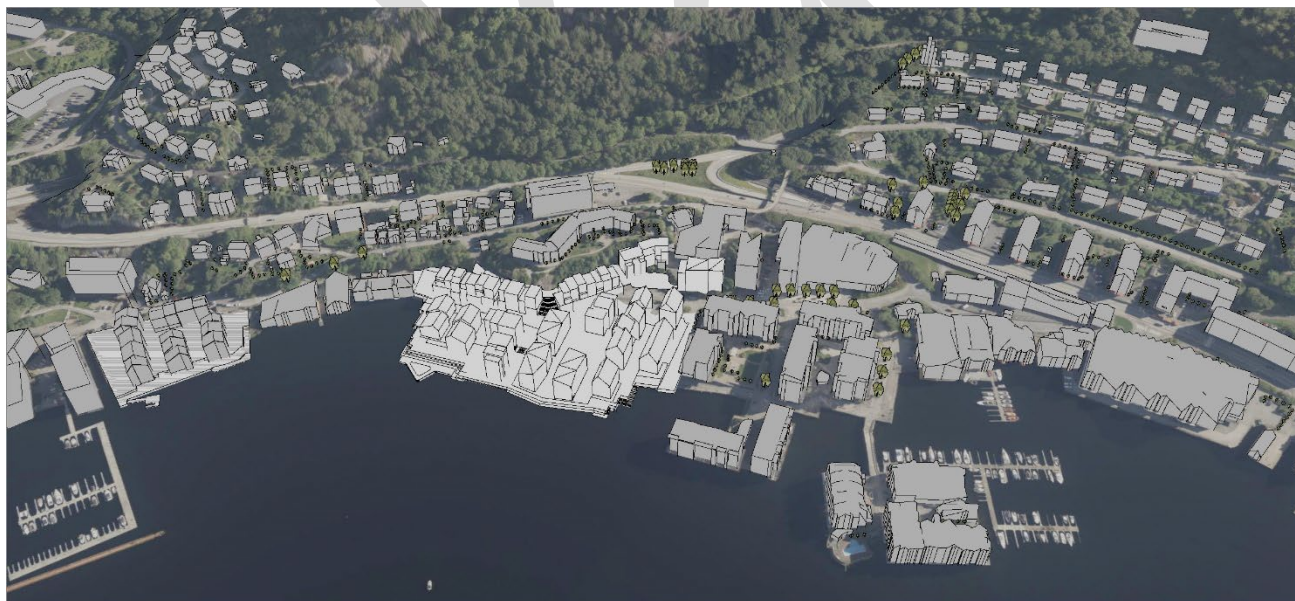
Ut fra at verdien er vurdert som stor og påvirkning er vurdert til ubetydelig endring vil konsekvensgraden være 0, ubetydelig miljøskade for kulturmiljø 5.

5.2 Vurdering av påvirkning og konsekvens: Alternativ 2 (med utfylling)

5.2.1 Delområde 1 – Strandens Grend

Figur 103: Utsnitt av verdikart med tiltak, alternativ 2. Ca. plassering av offentlig byrom er vist med gul farge.

Figur 104: 3d illustrasjon av alternativ 2, med utfylling.

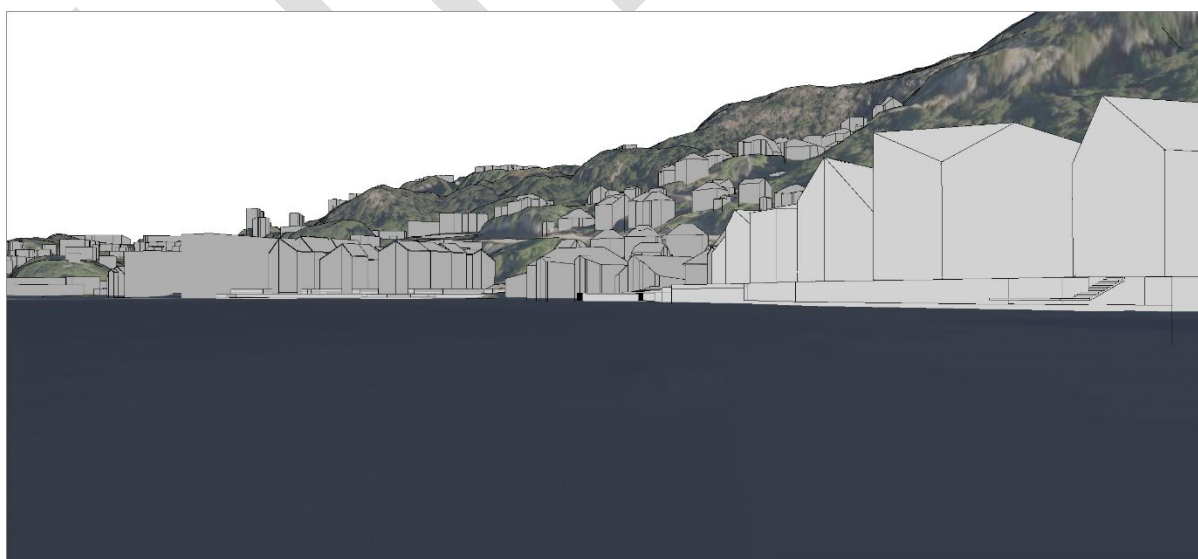
Tabell 6: Sjekkliste for vurdering av påvirkning, utarbeidet/vurdert etter påvirkningskriterier gitt M-1941.

Vurderingstema	Beskrivelse	Påvirkning
Direkte arealinngrep	Tiltakene medfører ingen direkte inngrep i kulturmiljøet. Dette gir ubetydelig påvirkning jf. kriterier for påvirkning i M-1941 (vedlegg 2)	Ubetydelig (0)
Nærvirkning	Den visuelle kontakten mellom Strandens grend, den Trondhjemske postvei, sjøbodene og Byfjorden blir ikke brutt. Sjøbodene sin forbindelse til fjorden endres ikke. Dette gir ubetydelig påvirkning jf. Kriterier for påvirkning i M-1941 (se vedlegg 2). Foreløpige 3d illustrasjoner viser at blokkbebyggelsen fremfor Strandens grend i alternativ 1 reduserer innsynet noe til grendbebyggelsen og sjøbodene fra noen synlighetspunkter ved Byfjorden. Dette gir noe forringet påvirkning jf. Kriterier for påvirkning i M-1941 (se vedlegg 2) Halvparten av kaien er i dag avstengt med gjerde fordi kaiarealet er ISPS-sertifisert. Alternativet sikrer at kaifronten som før var stengt inne blir tilgjengelig for allmenheten og det blir etablert et byrom i tilknytning til sjøbodene. Dette sikrer en større bruk av området og medfører at kulturmiljøet (sjøbodene/grend bebyggelsen) får en mer synlig plass i bybildet. Dette er videre vurdert til å styrke bruksverdien til kulturmiljøet. Dette gir forbedret påvirkning jf. kriterier for påvirkning i M-1941 (se vedlegg 2) Samlet påvirkning for nærvirkning er forbedret siden kulturmiljøet blir mer synlig i bybildet ved å tilrettelegge for offentlig strandpromenade og byrom i tilknytning til sjøbodene/Strandens grend.	Forbedret (+)
Fjernvirkning	Tiltaket ligger i allerede bygde omgivelser og tiltaket bryter ikke med silhuettlinjer i landskapet, noe som gjør at tiltaket ikke vil gi vesentlig påvirkning på lange avstander. Prosjektet splitter ikke opp/ skaper ikke vesentlige barrierer i kulturhistoriske sammenhenger i landskapet og kulturmiljøer av verdi. Prosjektet ligger tett opp mot nyere bebyggelse i sør og tilpasser seg Strandens grend i nord. Bebyggelsen blokkerer ikke for viktige landemerker.	Ubetydelig (0)
Volumoppbygging	Alternativet viser en nedtrapping av bygningsmassen slik at bygget som er planlagt nærmest Sandviksboder 77 og 78 og Strandens Grend i nord er de laveste byggene i planområdet. Tidlige 3d illustrasjoner viser enn viss nedskalering/tilpassing til trehusbebyggelsen/sjøbodrekken. Basert på tidlige 3d illustrasjoner er det vurdert at den bakerste rekken nærmest Strandens grend har et volum og en utforming som ikke er godt nok tilpasset sjøbodene og grendbebyggelsen. Dette gir forringet påvirkning jf. kriterier for påvirkning i M-1941	Forringet (--)
Samlet påvirkning	Samlet påvirkning er vurdert til forbedret , i hovedsak som følge av at sjøbodene og grenden får en mer synlig plass i bybildet ved å	Forbedret

	tilrettelegge for allmenn sjøpromenade og byrom. Dette er vurdert til å avveie de negative virkningene som følge av noe uheldig volumoppbygging og at ny bebyggelse reduserer innsynet noe til grendbebyggelsen og sjø fra noen synlighetspunkter ved Byfjorden. Forbedret Ubetydelig endring Noe forringet Forringet Sterkt forringet ▲	(+)
Samlet konsekvens	Ut fra at verdien er vurdert som stor og påvirkning er vurdert til forbedret, vil konsekvensgraden være 1 pluss (+), noe miljøforbedring for kulturmiljøet Strandens grend.	+

Figur 105: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra Byfjorden (synlighetspunkt 2)

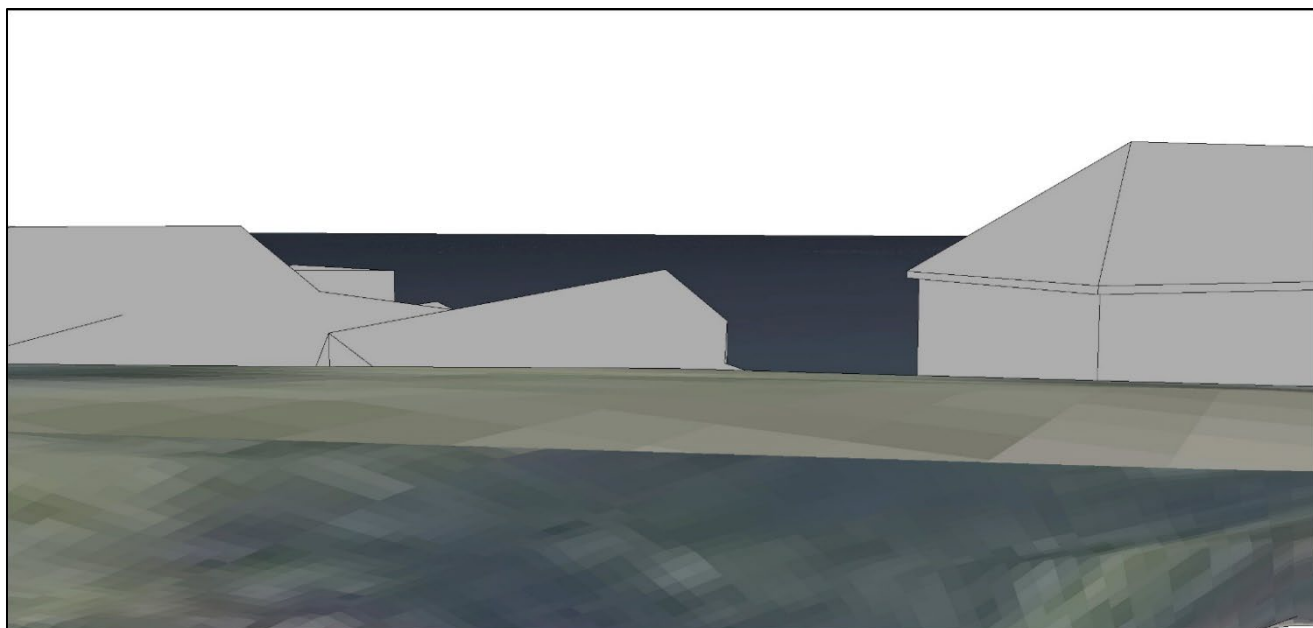
Figur 106: Alternativ 2, med utfylling. Sett fra Byfjorden (synlighetspunkt 2). 3d illustrasjonen viser at blokkbebyggelsen fremfor Strandens grend reduserer innsynet noe til grendbebyggelsen og sjøbodene Sandviksbodene 77-AB fra dette synlighetspunktet i forhold til 0-alternativet.

Figur 107: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra Byfjorden (synlighetspunkt 3)

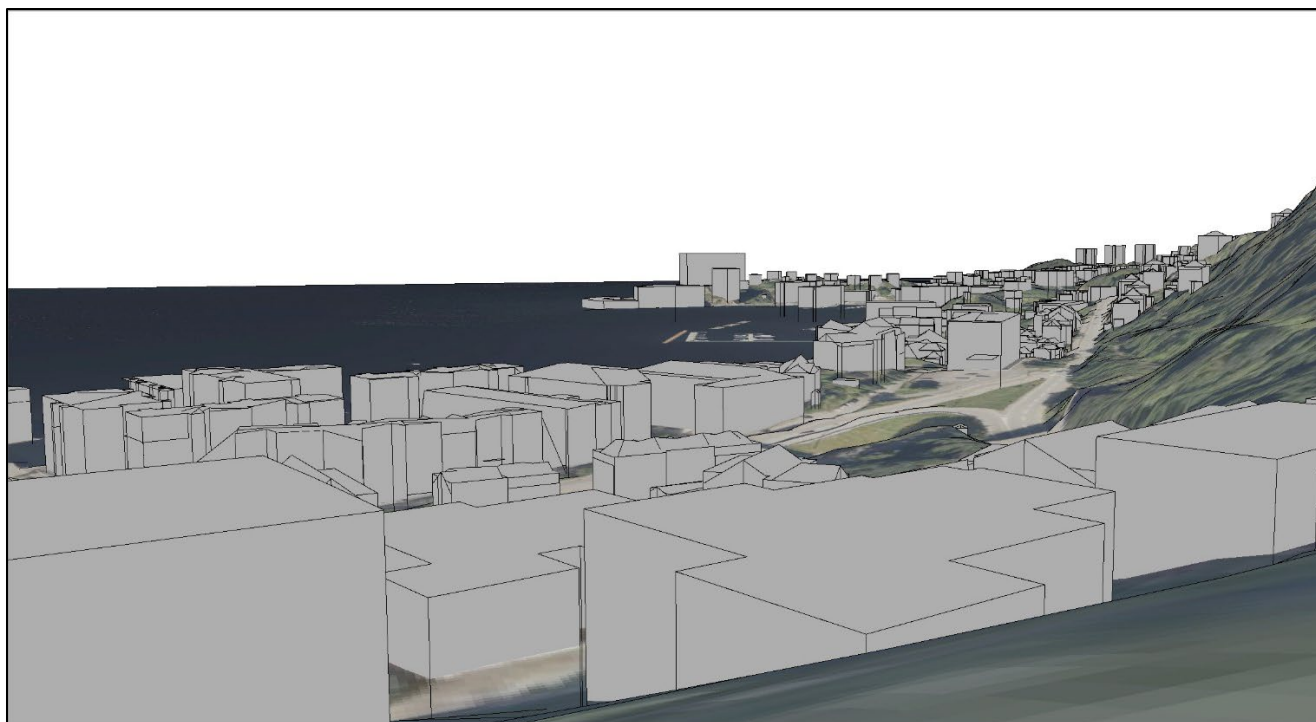
Figur 108: Alternativ 2, med utfylling. Sett fra Byfjorden (synlighetspunkt 3). 3d-illustrasjonen viser at blokkbebyggelsen i den bakerste rekken fremfor Strandens grend reduserer innsynet noe til grendbebyggelsen fra dette synlighetspunktet i forhold til 0-alternativet. 3d-illustrasjonen viser enn viss nedskalering/tilpassing til trehusbebyggelsen/sjøbodrekken. 3d-illustrasjonen viser at den bakerste rekken nærmest grendbebyggelsen har et volum og utforming som muligens ytterligere bør tilpasses skalaen til sjøbodene og Strandens grend. Den visuelle kontakten mellom Strandens grend, den Trondhjemske postvei, sjøbodene og Byfjorden blir i hovedsak ikke brutt innad kulturmiljøet. Sjøbodene sin forbindelse til fjorden endres ikke.

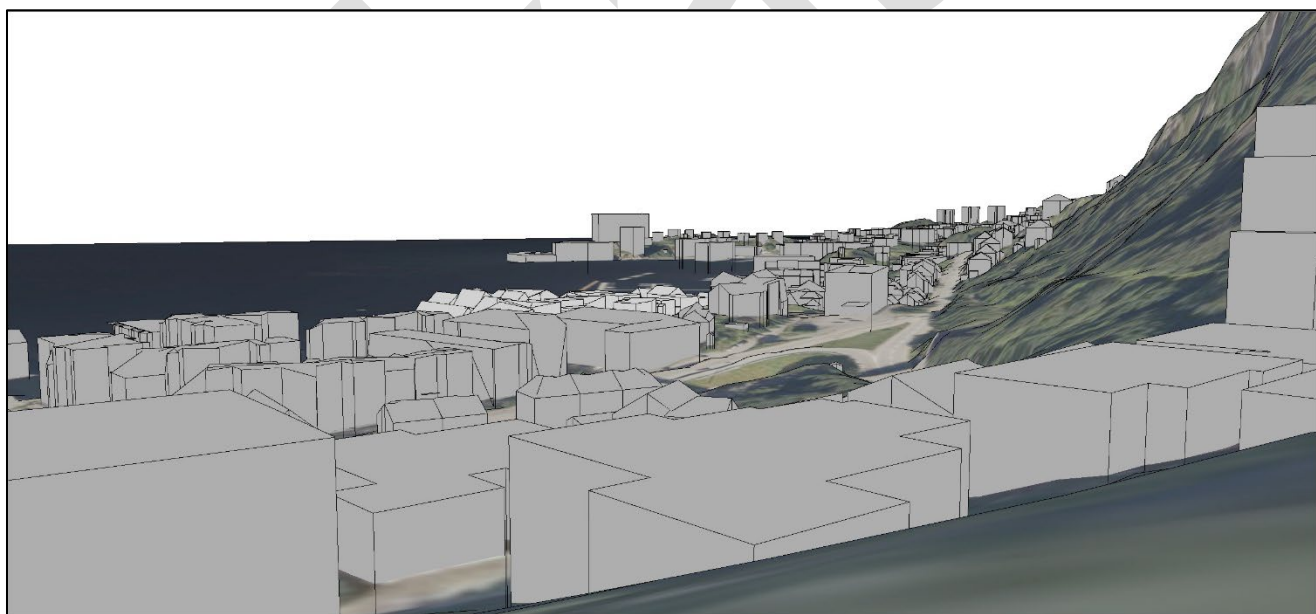
Figur 109: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra Sandviksveien (synlighetspunkt 1).

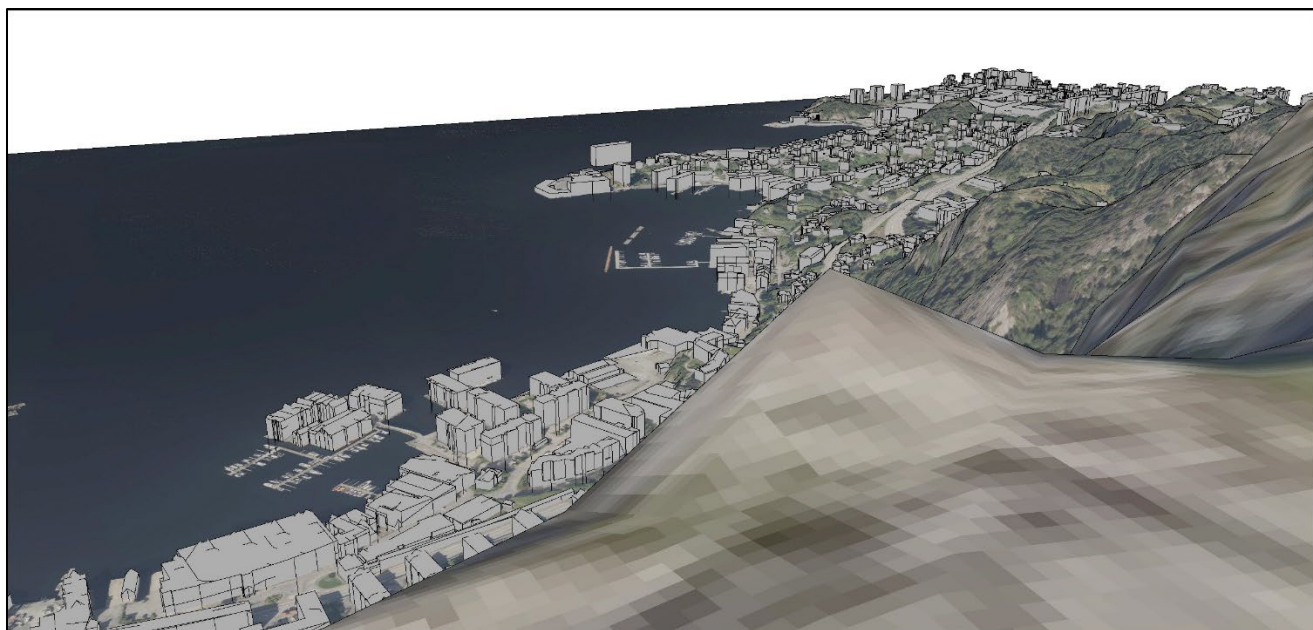
Figur 110: Alternativ 1, uten utfylling. Sett fra Sandviksveien (synlighetspunkt 1). 3d illustrasjonen viser at blokkbebyggelsen i den bakerste rekken fremfor Strandens Grend reduserer utsynet noe mot Byfjorden i sektor VSV.

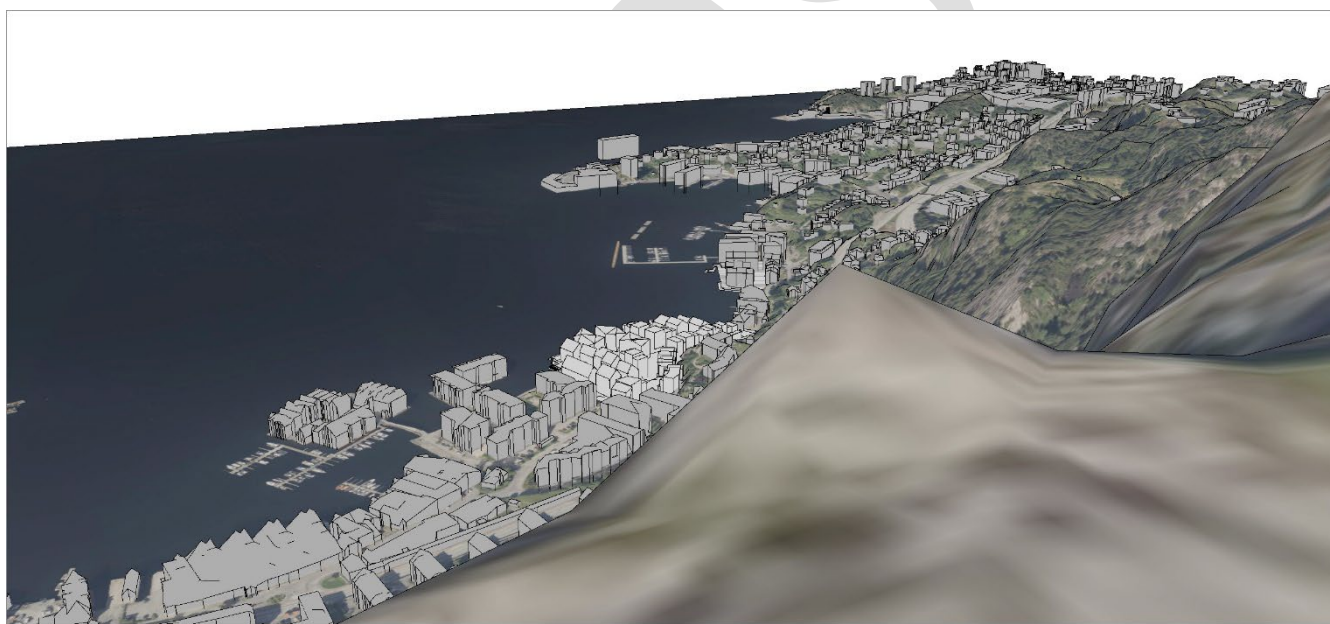
Figur 111: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra Fjellveien (synlighetspunkt 7).

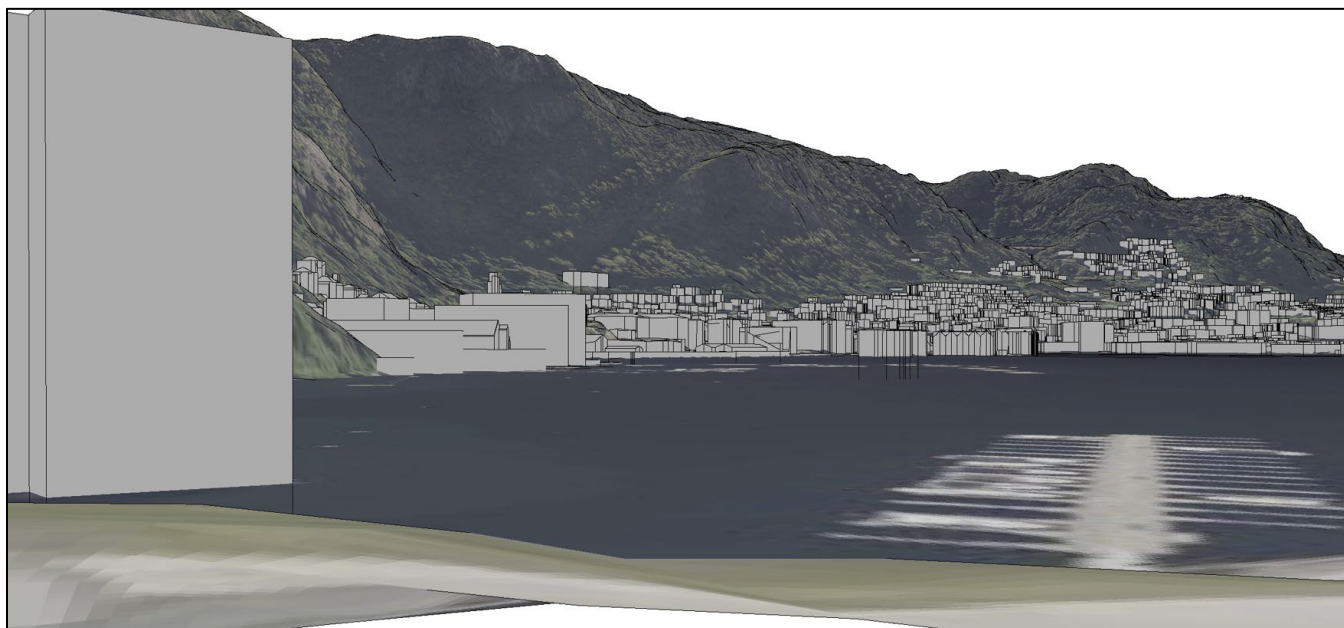
Figur 112: Alternativ 2, med utfylling. Sett fra Fjellveien (synlighetspunkt 7)

Figur 113: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra (synlighetspunkt 8).

Figur 114: Alternativ 2, med utfylling. Sett fra Sandvikspilen (synlighetspunkt 8). Bebyggelsen blokker ikke for viktige landemerker som Måseskjæret, Svineryggen og Hegreneset.

Figur 115: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra (synlighetspunkt 6).

Figur 116: Alternativ 2, med utfylling. Sett fra Hegreneset (synlighetspunkt 6). Bebyggelsen blokkerer ikke for viktige landemerker som Svineryggen, Måseskjæret, Sandvikskirken m.m.

Figur 117: 0-alternativet, dagens situasjon. Sett fra Nordnes (synlighetspunkt 9).

Figur 118: Alternativ 1, uten utfylling. Sett fra Nordnes (synlighetspunkt 9).

Tabell 7: Sjekkliste for vurdering av påvirkning, utarbeidet/vurdert etter påvirkningskriterier gitt M-1941.

Vurderingstema	Beskrivelse	Påvirkning
Direkte arealinngrep	Alternativet innebærer en utbygging av boliger med utfylling i sjø og en mer variert sjøfront Videre er det sikret en offentlig strandpromenade langs sjø iht. sjøfrontstrategien og byrom i tilknytning til sjøbodene i nordvest. Saltimportbygget rives. Kaifronten blir endret for å tilrettelegge for allmenn tilgjengelig sjøpromenade. Kaiarealet blir i sin helhet hevet til kote +3 for å sikre nye bygninger for fremtidig havnivå. Saltimportbygget som skal rives fremstår som et ordinært lagerbygg uten spesielle hverken romlige eller estetiske kvaliteter og har ubetydelig verneverdi. Kaien som hves og endres representerer ingen spesielle kulturhistoriske verdier og har ubetydelig verneverdi. Industrianlegget (kaianlegg/Saltimportbygget) har noe betydning som kilde for Sandvikens utvikling, da industrialiseringen tiltok og satte sitt preg på strandlinjen i Sandviken, som gir noe kunnskapsverdi. Industriområdet endres ved ny bruk, uten at det er vurdert negativt. Industrianlegget er vurdert til å ha liten verdi i lokal sammenheng (vanlig forekommende) og uten verdi i regional/nasjonal sammenheng. Det er vurdert positivt at det blir oppført et bygg som er sammenlignbart med Lehmkuhlboden i volum og form, på det samme stedet som den tidligere Lehmkuhlboden stod. Sjøbodene i Sandviken er viktig for Sandvikens identitet og er viktige historiefortellende elementer. Ved å oppføre et volum sammenlignbart med Lehmkuhlboden gir dette en tydelig referanse til det som var i området før 1930. Dette gir forbedret påvirkning jf. kriterier for påvirkning i M-1941.	Forbedret (+)
Nærvirkning	Foruten den tidligere Lystgården Ditlefsengen, i dag Sandviksveien 110 b, som er verneverdig (jf. Kulturmiljøkart til Bergen kommune) men ikke fredet, innehar området liten kulturhistorisk verdi. Lystgården Ditlefsengen står i dag uten sin opphavlige kontekst, og bygningen er bygd på i flere omganger. Dette er et bygg med viktige historiefortellende kvaliteter og er en del av de opphavelige strukturene i Sandviksbukten/ bebyggelse før 1880 (middels verdi). Bygningen er historisk ikke plassert for å synes. I 1930 viser bilder at bygningen er innestengt av skog og hadde ingen utsikt mot sjø. Alternativet medfører at bygget blir ytterlige stengt inne og at bygningen mister utsyn/innsyn fra Byfjorden. Dette er vurdert til å gi noe forringet påvirkning jf. kriterier for påvirkning i M-1941.	Noe forringet (-)
Fjernvirkning	Tiltaket ligger i allerede bygde omgivelser og tiltaket bryter ikke med silhuettlinjer i landskapet, noe som gjør at tiltaket ikke vil vesentlig gi påvirkning fra lange avstander	-
Volumoppbygging	Bebyggelsesstrukturen er ikke vurdert til å være en viktig del å hensynta i kulturmiljøet Sandviken brygge.	-

	Samtidig viser alternativet en nedtrapping av bygningsmassen slik at bygget som er planlagt nærmest den forholdsvis lave Holmefjordboden og Strandens Grend (Kulturmiljø Strandens grend) i nord er de laveste byggene i planområdet, høyder og volum i øst og sør er tilpasset Christineborg borettslag og Sandviken brygge.	
Samlet påvirkning	Samlet påvirkning er vurdert til forbedret, i hovedsak som følge av alternativet viser en bygning som har et sammenlignbart volum og form som Lehmkuhlboden. 	Forbedret (+)
Samlet konsekvens	Ut fra at verdien er vurdert som ubetydelig og påvirkning er vurdert til forbedret, vil konsekvensgraden være 1 pluss (+), noe miljøforbedring for kulturmiljøet Strandens grend.	

Figur 122: Området før 1930, Lehmkuhlboden (rød ring), Ditlefsengen (grønn ring) Foto: Marcus UIB/
Olai Schumann Olsen tatt mellom 1910 og 1990.

Figur 121: Området i 1960 . Foto: Widerøe, 1960

Figur 123: Dagens situasjon. Foto: 1881.no

Figur 124: 3d illustrasjon av som viser plassering avbygg på tomten der Lehmkuhlboden sto (rød ring) og ny situasjon for Ditlefsengen (grønn ring).

5.2.3 Delområde 3 – Trondhjemske postvei

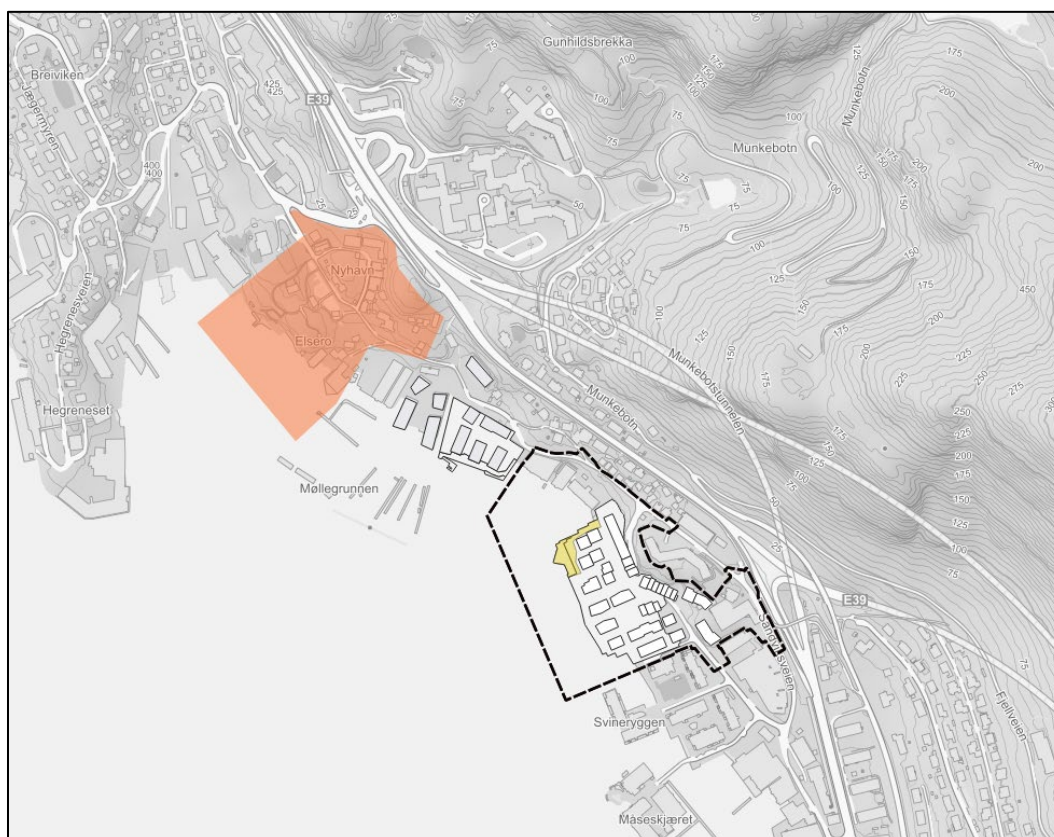

Figur 125: Utsnitt av verdikart med tiltak, alternativ 2.

Tabell 8: Sjekkliste for vurdering av påvirkning, utarbeidet/vurdert etter påvirkningskriterier gitt M-1941.

Vurderingstema	Beskrivelse	Påvirkning
Direkte arealinngrep	Tiltakene medfører ingen direkte inngrep i kulturmiljøet.	0
Nærvirkning	Den visuelle kontakten mellom Strandens grend, den Trondhjemske postvei, sjøbodene, blir ikke brutt.	0
Fjernvirkning		0
Volumoppbygging	Tiltakets utforming er ikke vurdert til å påvirke postveien.	0
Samlet påvirkning	Samlet påvirkning er vurdert til ubetydelig endring	
	Forbedret Ubetydelig endring Noe forringet Forringet Sterkt forringet ▲	
Samlet konsekvens	Ut fra at verdien er vurdert som middels og påvirkning er vurdert til ubetydelig, vil konsekvensgraden være 1 pluss (+), noe miljøforbedring for kulturmiljøet Strandens grend.	

5.2.4 Delområde 5 – Gamle Bergen

Figur 126: Utsnitt av verdikart med tiltak, alternativ 2.

Tabell 9: Sjekkliste for vurdering av påvirkning, utarbeidet/vurdert etter påvirkningskriterier gitt M-1941.

Vurderingstema	Beskrivelse	Påvirkning
Direkte arealinngrep	Tiltakene medfører ingen direkte inngrep i kulturmiljøet	0
Nærvirkning	-	0
Fjernvirkning	Det er hverken i dag eller i fremtiden noen visuell forbindelse mellom tiltaksområdet og Gamle Bergen, terreng, bebyggelse og trær skaper tydelige barrierer i siktlinjer mellom områdene.	0
Volumoppbygging	Tiltakets utforming er ikke vurdert til å påvirke kulturmiljøet Gamle Bergen, det er ingen visuell forbindelse mellom områdene.	0
Samlet påvirkning	Samlet påvirkning er vurdert til ubetydelig endring Forbedret Ubetydelig endring Noe forringet Forringet Sterkt forringet	0
Samlet konsekvens	Ut fra at verdien er vurdert som stor og påvirkning er vurdert til forbedret, vil konsekvensgraden være (0). Ubetydelig miljøforbedring for kulturmiljøet Gamle Bergen	

Figur 127: 0-alternativet, viser at ny bebyggelse (Sandviksboder) vil blokkere sikt mellom områdene. Sett fra Fjellveien (synlighetspunkt 4).

5.2.5 Delområde 6 – Sandviksbukten

Sandviksbukten sin verdi er i stor grad knyttet til historien i landskapet: det varierte bylandskapet med sjøboder, grender (trehusbebyggelse), møller, lystgårder, reperbane, kirke og parkerer, disse elementene inngår i en helhet som gir området tidsdybde, variasjon og særpreg. De gjenværende sjøbodene, lystgårdene (med hageanlegg), reperbane, den urbane trehusbebyggelsen (grendene), parker, historiske veifar, Sandvikskirken, Bergenhus festning og Gamle Bergen museum er viktig å hensynta. Sammenhengen mellom disse miljøene bør ikke brytes opp, men forsterkes.

Randvegetasjon er et overordnet, strukturerende element som bør sikres og bygges videre på. Store deler av Sandviksbukten er en del av kulturmiljøet K74 Sandviken i NB! registeret. Som regel har slike landskap høy verdi. De nasjonale interessene i Sandviken er knyttet til de tekniske kulturminnene i form av sjøhus, lystgårdene, reperbane, den urbane trehusbebyggelsen (grendene) og historiske veifar.

Alternativ 1 er ikke vurdert til å være i konflikt med de nasjonale kulturminneinteressene i Sandviken. Isolert sett er vurderingen at etablering av boligprosjektet (alt 2) ikke vil ha store konsekvenser for den samlede virkningen på kulturmiljøet i Sandviken. Strandlinjen som prosjektet ligger langs, er sterkt påvirket av nyere boligprosjekter og industriområder. Prosjektet splitter ikke opp/ skaper ikke vesentlige barrierer i kulturhistoriske sammenhenger av særlig verdi i landskapet.

Påvirkning settes til ubetydelig endring.

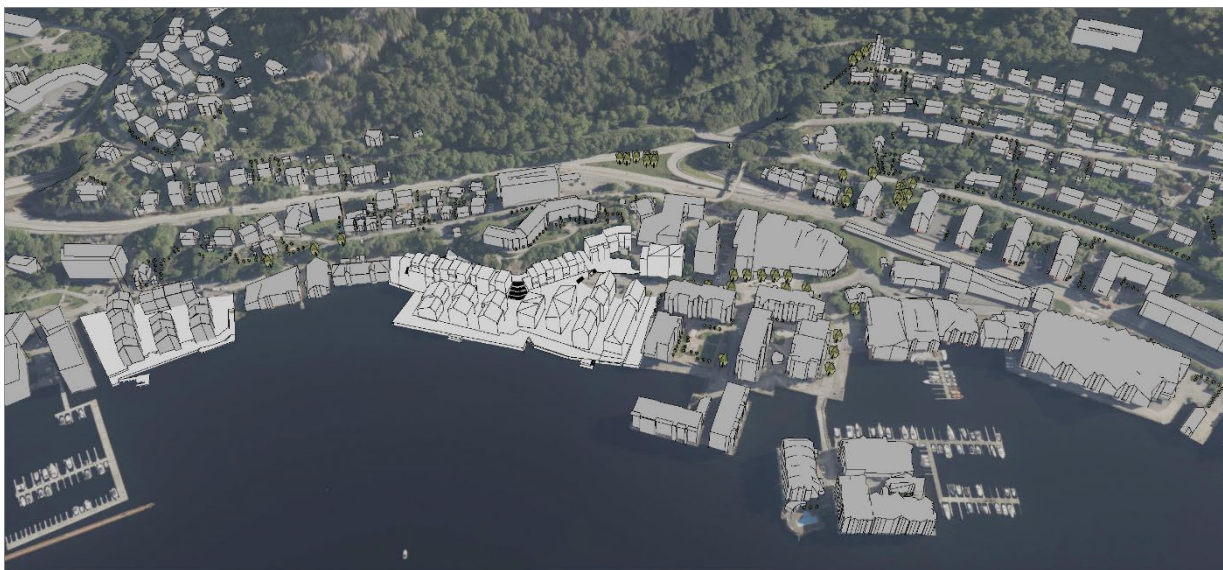
Ut fra at verdien er vurdert som stor og påvirkning er vurdert til ubetydelig endring vil konsekvensgraden være 0, ubetydelig miljøskade for kulturmiljø 5.

6 Sammenstilling av konsekvens for kulturmiljø

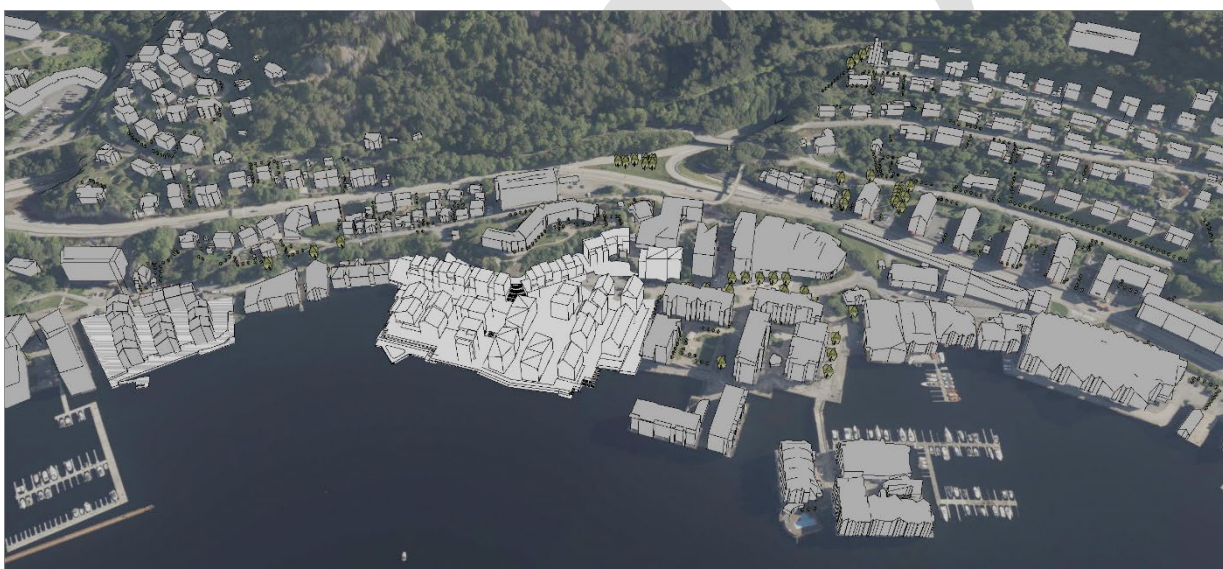
Forslagstiller Lehmkuhlstranden AS og Sandviken Utvikling AS ønsker å utvikle området gnr. 168 bnr. 75 og 1944 mfl. til bolig. Konsekvensutredningen for kulturmiljø er utarbeidet i en tidlig fase i planprosessen og er ment å gi et grunnlag for utarbeiding av plangrepet, med særlig fokus på utfylling i sjø. Utbyggingsvolum i vurderte alternativer er tilpasset nivået og detaljeringsgraden i prosjektet på dette stadiet. Utredningen tar utgangspunkt i Miljødirektoratets nye veileder, M-1941, versjon datert 01.09.2023. Konsekvensutredningen utreder to ulike alternativ for disponering av arealet innenfor planområdet til boligformål, i tillegg til 0-alternativet:

Figur 128: Dagens situasjon, 0-alternativet.

Figur 129: Alternativ 1, uten utfylling.

Figur 130: Alternativ 2, med utfylling

Saltimportbygget, som skal rives i begge alternativ, fremstår som et ordinært lagerbygg uten spesielle romlige eller estetiske kvaliteter, og har ubetydelig verneverdi. Kaien, som heves og endres i begge alternativ, representerer ingen vesentlige kulturhistoriske verdier og har ubetydelig verneverdi. Industrianlegget (kaianlegg/Saltimportbygget) har noe betydning som kilde for Sandvikens utvikling, da industrialiseringen tiltok og satte sitt preg på strandlinjen i Sandviken, som gir noe kunnskapsverdi. Industriområdet endres ved ny bruk, uten at det er vurdert som negativt. Industrianlegget er vurdert til å ha liten verdi i lokal sammenheng (vanlig forekommende) og uten verdi i regional/nasjonal sammenheng.

Foreløpige skisser viser at boligbebyggelsen fremfor Strandens Grend i alternativ 1 og 2 reduserer innsynet til grendbebyggelsen og sjøbodene fra noen synlighetspunkter ved Byfjorden, noe, -dette er vurdert til å ha noe negativ påvirkning for begge alternativene.

Det er liten forskjell på påvirkningsgraden for kulturmiljø for alternativ 1 og alternativ 2. Selve utfyllingen i sjø (alternativ 2) medfører i seg selv ingen vesentlig endring i siktlinjer til viktige kulturmiljøer i forhold til 0-alternativet og alternativ 1, men bebyggelsen i alternativ 2 blokkerer noe mer sikt inn til Sandviksboder 77 AB fra noen synlighetspunkt fra Byfjorden.

Samlet konsekvensgrad av alternativ 1 og 2 vurdert til **positiv** konsekvens, noe som begrunnes med at alternativ 1 og 2 sikrer at kaifronten, som før var stengt inne, blir tilgjengelig for allmenheten, og det blir tilrettelagt for et offentlig byrom i tilknytning til sjøbodene. Dette sikrer en større bruk av området og medfører at kulturmiljøet (Strandens grend) får en mer fremtredende plass i bybildet. Dette er videre vurdert til å styrke bruksverdien til kulturmiljøet. Det er vurdert positivt at det blir oppført et bygg som er sammenlignbart med Lehmkuhlboden i volum og form, på det samme stedet som den tidligere Lehmkuhlboden stod. Sjøbodene i Sandviken er viktig for Sandvikens identitet og er viktige historiefortellende elementer. Ved å oppføre et volum sammenlignbart med Lehmkuhlboden gir dette en tydelig referanse til det som var i området før 1930. Dette gir forbedret påvirkning jf. kriterier for påvirkning i M-1941.

Tabell 10: Sammenstilling av verdi, påvirkning, konsekvens og rangering av alternativ etter Miljødirektoratets håndbok, M-1941. For vurderingskriterier se Miljødirektoratets håndbok, M-1941 kap. 10.4, 10.5, 10.6 og 10.7.

Nr.	Delområde	Verdi	0-alt	Alternativ 1	Alternativ 2
1	Strandens grend	S	0	Noe miljøforbedring +	Noe miljøforbedring +
2	Sandviken brygge	N	0	Ubetydelig miljøskade (0)	Ubetydelig miljøskade (0)
3	Trondhjemske Postvei	M	0	Ubetydelig miljøskade (0)	Ubetydelig miljøskade (0)
4	Gamle Bergen	S	0	Ubetydelig miljøskade (0)	Ubetydelig miljøskade (0)
5	Sandviksbukten	S	0	Ubetydelig miljøskade (0)	Ubetydelig miljøskade (0)
Vektlegging av enkelte delområde				-	-
Samlet konsekvens for kulturmiljø				Positiv konsekvens	Positiv konsekvens
Rangering			3	1	2
Begrunnelse for rangering			Det er liten forskjell på påvirkningsgraden for kulturmiljø for alternativ 1 og alternativ 2. Selve utfyllingen i sjø (alternativ 2) medfører i seg selv ingen vesentlig endring i siktlinjer til viktige kulturmiljøer i forhold til 0-alternativet og alternativ 1, men bebyggelsen i alternativ 2 blokkerer noe mer sikt inn til Sandviksboder 77 AB fra noen synlighetspunkt i Byfjorden.		

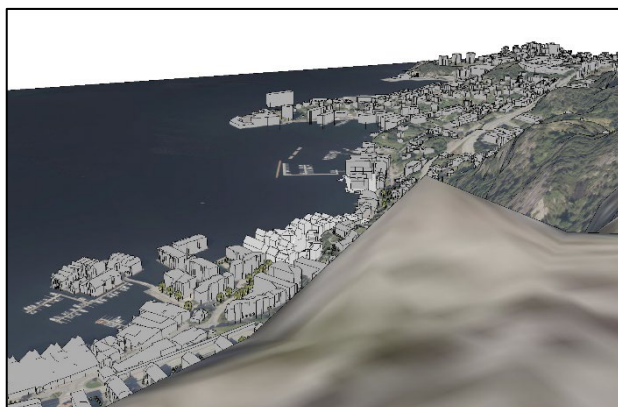
Figur 131: 0-alternativet. Sett fra Byfjorden (Synlighetspunkt 3)

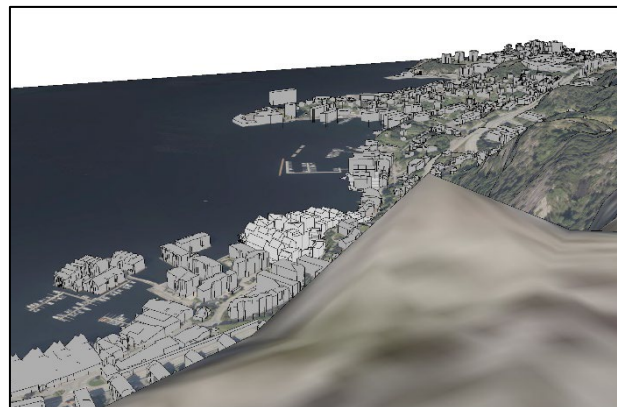
Figur 132: Alternativ 1. Sett fra Byfjorden (Synlighetspunkt 3)

Figur 133: Alternativ 2. Sett fra Byfjorden. (Synlighetspunkt 3)

Figur 135: Alternativ 1, uten utfylling, sett Sandvikspilen.

Figur 134: Alternativ 2, med utfylling, sett Sandvikspilen

Figur 137: 0- Alternativet, dagens situasjon. Sett fra Byfjorden

Figur 136: Alternativ 1, uten utfylling. Sett fra Byfjorden (synlighetspunkt 2)

Figur 139: Alternativ 2, med utfylling. Sett fra Byfjorden

Figur 138: Alternativ 2, med utfylling og uten bebyggelse. Sett fra Byfjorden (synlighetspunkt 2)

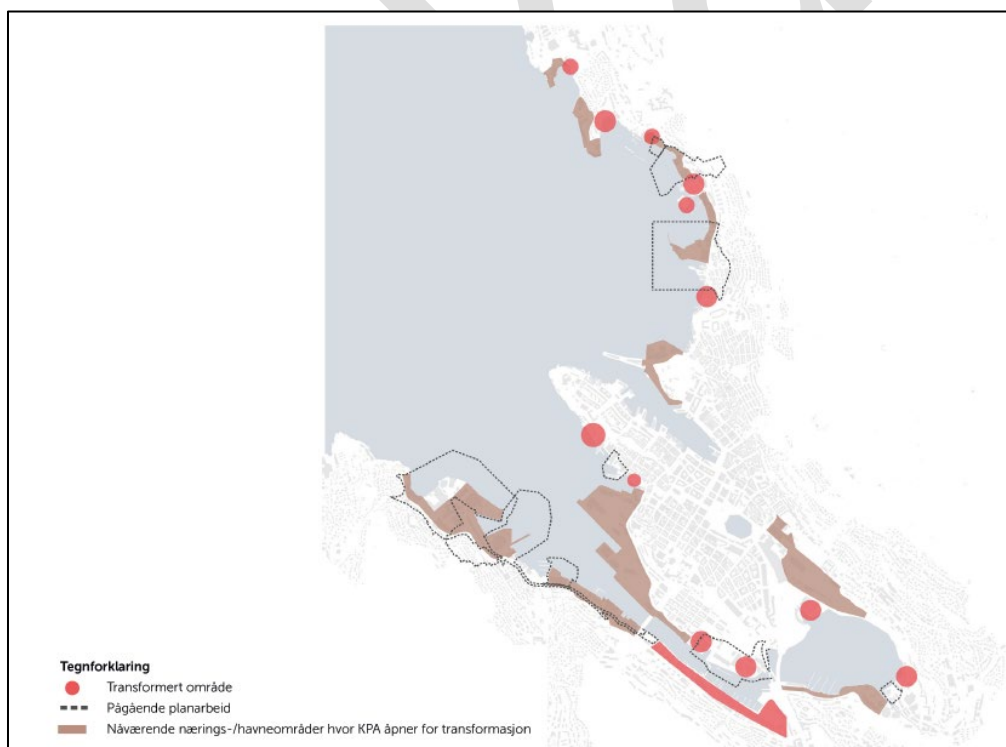
7 Forslag til avbøtende tiltak

Forslag til avbøtende tiltak

- For bebyggelsen i nordvest, som vil ligge i nær tilknytning til Strandens grend og sjøbodene, bør en i det videre arbeidet se på samspillet mellom de nye kvartalene og den eksisterende bebyggelsen i Strandens grend med henblikk på struktur og høyder, slik at denne fungerer som en overgangssone mellom ny blokkbebyggelse og kulturmiljøet i nordvest. Dette kan sikres gjennom utarbeiding av en formingsveileder.

8 Samlede virkninger

Strandlinjen i Sandviken har siden andre verdenskrig endret seg mye. Fra Skuteviken i sør til Breiviken i nord veksler strandlinjen i dag mellom soner med gammel sjøbodbebyggelse, større og mer moderne næringsanlegg og enkelte boligområder. Strandlinjen i Sandviken og i Bergen for øvrig vil videre endre seg mye i årene som kommer. KPA og KPS legger føringer og ambisjoner for utvikling av en tett og kompakt gåby. Store deler av sjøfronten er definert som sentrums- eller byfortettingssone i KPA. Boligforsyningen fram mot 2030 vurderer flere fortettings- og transformasjonsområder langs den sentrale sjøfronten. Dette vil føre til at mye av det næringspregede kulturmiljøet langs strandlinjen vil bli påvirket og forsvinne flere steder. Flere steder er transformasjonsprosessen i gang, mens både planlegging og realisering ligger langt fram i tid andre steder. I Sjøfrontstrategien til Bergen kommune er det laget et kart med oversikt over transformerte områder og pågående planarbeid langs strandlinjen:

Figur 140: Pågående planarbeid langs strandlinjen, kartet er fra 2018 og mangler planarbeid startet opp etter dette. Kilde: Bergen kommune

Hvordan transformasjonsprosjektene i Sandviken tilpasser seg omkringliggende kulturmiljøer og viktige kulturhistoriske sammenhenger i landskapet vil være avgjørende for den samlede virkningen

på kulturmiljø i Sandviken. Isolert sett er vurderingen at etablering av boligprosjektet (alt 1 eller alt 2) ikke vil ha store konsekvenser for den samlede virkningen på kulturmiljø i Sandviken. Strandlinjen som prosjektet er del av er sterkt påvirket av nyere boligprosjekter og industriområder. Prosjektet splitter ikke opp/ skaper ikke vesentlige barrierer i viktige kulturhistoriske sammenhenger i landskapet.

9 Usikkerhet

Det liten usikkerhet om verdiene i området. Delområder og verdivurderinger på kulturmiljønivå følger i stor grad avgrensing og verdivurderinger gitt i konsekvensutredning for «*kulturminner og kulturmiljø fagrapport Bybanen Bergen Sentrum – Åsane vedleggsnotat 2.*

Vurdering av påvirkning er basert på-3d modeller av to ulike alternativ for utbygging per 20.12.2023 og ikke et endelig planforslag.

10 Referanser

Byantikvaren i Bergen kommune. (2021). *Kulturmiljøplan for Bergen. Del 2 og 3. Kulturmiljøplan plan for Bergen 2021- 2025, Identitet med særpreg.*
Sletten, T. (1983). *Sandviken bydelen og buekorpseet.*

Vedlegg

Vedlegg 1: Generelle verdikriterier for fagtema kulturmiljø gitt i Miljødirektoratets M-1941.

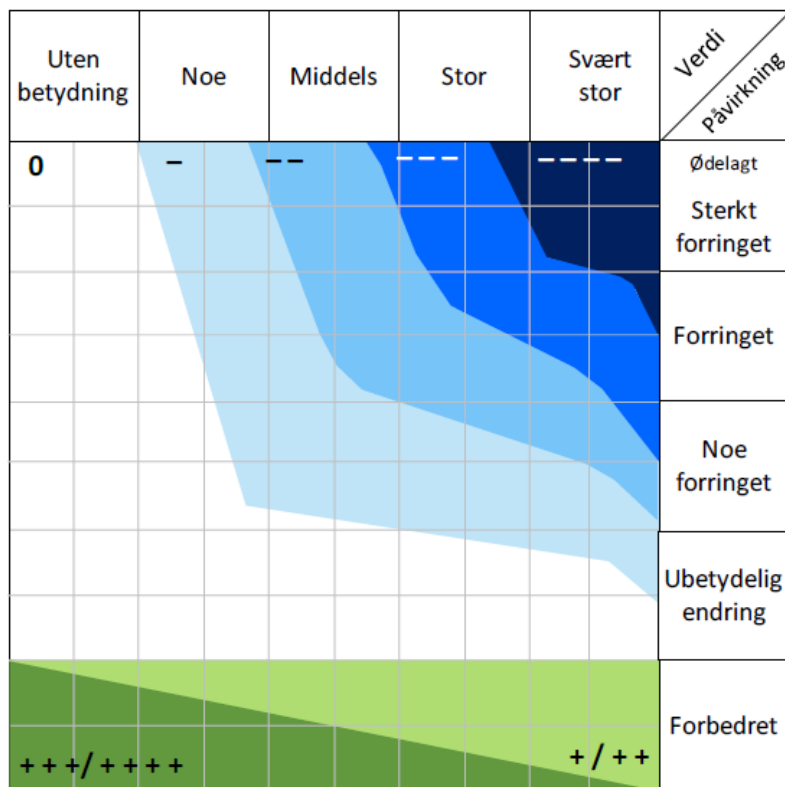
Verdikategori	Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi eller forvaltnings-prioritet	Stor verdi eller høy forvaltnings-prioritet	Svært stor verdi eller høyeste forvaltnings-prioritet
Kulturminnet/kulturmiljøet har betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder	Kulturminnet/Kulturmiljøet har svært begrenset betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder.	Kulturminnet/kulturmiljøet har begrenset betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer.	Kulturminnet/kulturmiljøet har betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer.	Kulturminnet/kulturmiljøet har stor betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer. Kulturminnet/kulturmiljøet vil kunne bidra med unik kunnskap om perioder eller tema som er dårlig dekket av skriftlige kilder.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har svært stor betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer. Kulturminnet/kulturmiljøet vil kunne bidra med omfattende og unik kunnskap om perioder eller tema som er dårlig dekket av skriftlige kilder.
Kulturminnet/kulturmiljøet er knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med betydning for historien	Kulturminnet/kulturmiljøet er i svært liten grad knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med betydning for historien.	Kulturminnet/kulturmiljøet er til en viss grad knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med noe betydning for historien.	Kulturminnet/kulturmiljøet er knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med betydning for historien.	Kulturminnet/kulturmiljøet er klart knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med stor betydning for historien.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er klart knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med særlig stor betydning for historien på en lett lesbar måte
Kulturminnet/kulturmiljøet representerer en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/utviklingen	Kulturminnet/kulturmiljøet representerer i svært liten grad en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/utviklingen.	Kulturminnet/kulturmiljøet representerer til en viss grad en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/utviklingen	Kulturminnet/kulturmiljøet representerer en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/utviklingen.	Kulturminnet/kulturmiljøet er klart knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med stor betydning for historien.	Kulturminnet / kulturmiljøet representerer i svært stor grad og på en tydelig måte en eller flere faser eller virksomheter med særlig betydning for historien/utviklingen
Kulturminnene/kulturmiljøet har en klar, intern kulturhistorisk sammenheng, en klar byform eller bystruktur av historisk betydning og/eller viser en klar sammenheng mellom natur/kultur	Kulturminnet/kulturmiljøet har ingen intern kulturhistorisk sammenheng eller sammenheng mellom natur/kultur.	Kulturminnet/kulturmiljøet har til en viss grad en intern kulturhistorisk sammenheng og/eller viser til en viss grad sammenheng mellom natur/kultur.	Kulturminnet/kulturmiljøet har en klar, intern kulturhistorisk sammenheng og/eller viser en klar sammenheng mellom natur/kultur.	Kulturminnet/kulturmiljøet har i stor grad en klar, intern kulturhistorisk sammenheng og/eller viser i stor grad en klar sammenheng mellom natur/kultur.	Kulturminnet/kulturmiljøet har i svært stor grad en klar, intern kulturhistorisk sammenheng som er lesbar og godt bevart, og/eller viser i svært stor grad en klar sammenheng mellom natur/kultur.
Kulturminnet/kulturmiljøet har en bruk som er forenlig med kulturminneinteressene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling	Kulturminnet/kulturmiljøet har i svært liten grad en bruk som er forenlig med kulturminneinteressene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.	Kulturminnet/kulturmiljøet har i en viss grad en bruk som er forenlig med kulturminneinteressene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.	Kulturminnet/kulturmiljøet har en bruk som er forenlig med kulturminneinteressene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.	Kulturminnet/kulturmiljøet har i stor grad en bruk som er forenlig med kulturminneinteressene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.	Kulturminnet/kulturmiljøet har i svært stor grad en bruk som er forenlig med kulturminneinteressene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.

Vedlegg 2: Generelle påvirkningskriterier for fagtema kulturmiljø som gitt i Miljødirektoratets M-1941.

Planen eller tiltakets påvirkning	Forbedret	Ubetydelig endring	Noe forringet	Forringet	Sterkt forringet
Direkte inngrep/arealbeslag	Bedrer tilstanden vesentlig ved at eksisterende negative inngrep tilbakeføres. Bidrar til at det blir mulig å restaurere kulturmiljøet eller kulturminner.	Ingen direkte inngrep/arealbeslag.	Berører en mindre viktig del av kulturmiljøet med direkte inngrep/arealbeslag, tap av mindre viktige enkeltkulturminner.	Deler av kulturmiljøet går tapt gjennom direkte inngrep/arealbeslag. Viktige enkeltkulturminner går tapt. Videre bruk av kulturmiljøet vanskeliggjøres.	Ødelegger hele eller størstedelen av kulturmiljøet gjennom direkte inngrep/arealbeslag. Ødelegger den mest verdifulle delen av miljøet. Ødelegger videre bruk av kulturmiljøet. Svært viktige enkeltkulturminner går tapt.
Nærvirkninger (fysiske og visuelle)	Bedrer den visuelle kontakten innad i kulturmiljøet. Fjerner barrierer. Bedrer innsyn/utsyn fra nærområdet til/fra kulturmiljøet. Bidrar til reduksjon i støy og/eller støv. Reduserer faren for flom, fukt i kulturmiljøet eller erosjon.	Ingen eller ubetydelig visuell nærvirkning eller andre nærvirkninger.	Endrer i noen grad den visuelle kontakten mellom viktige kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter i noen grad opp kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet reduseres noe fra viktige synlighetspunkter. Kulturmiljøet vil i noen grad påvirkes av støy og/eller støv. Bidrar til noe redusert naturlig drenering	Endrer den visuelle kontakten mellom viktige kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter opp kulturmiljøet og skaper barrierer. Innsynet til kulturmiljøet reduseres vesentlig fra viktige synlighetspunkter. Kulturmiljøet vil påvirkes av støy og/eller støv. Bidrar til redusert naturlig drenering som vil påvirke	Blokkerer eller endrer sterkt den visuelle kontakten mellom viktige kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter i stor grad opp kulturmiljøet og skaper barrierer. Innsynet til kulturmiljøet blokkeres fra viktige synlighetspunkter. Kulturmiljøet vil i stor grad påvirkes av støy og/eller støv. Bidrar til svært redusert naturlig

Visuell fjernvirkning	Utsynet fra kulturmiljøet bedres/gjenopprettes fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet bedres/gjenopprettes. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige får bedret utsyn/innsyn.	Ingen eller ubetydelig visuell fjernvirkning.	Utsynet fra kulturmiljøet blir noe endret fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet vanskeliggjøres i noen grad. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige får noe redusert eller endret utsyn/innsyn.	Utsynet fra kulturmiljøet blir sterkt endret fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet vanskeliggjøres. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige får sterkt endret eller redusert utsyn/innsyn.	Utsynet fra kulturmiljøet blir blokkert eller sterkt endret fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet blokkeres. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige mister, eller får sterkt endret utsyn/innsyn.
Tiltakets utforming	Tiltaket framstår som en særlig god konstruktiv helhet, har god volumoppbygging, og særlig god sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår som en konstruktiv helhet med god volumoppbygging og god sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår i noen grad som en konstruktiv helhet, har noe dominerende volumoppbygging og noe dårlig sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår i liten grad som en konstruktiv helhet, har dominerende volumoppbygging og dårlig sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår helt uten konstruktiv helhet, har svært dominerende volumoppbygging og svært dårlig sammenheng med omgivelsene.

Vedlegg 3: Konsekvensvifte jf. M-1941. Sammenstilling av verdi langs x-aksen og grad av påvirkning langs y-aksen.

Vedlegg 4: Skala og veiledning for konsekvensvurdering av delområde.

Skala	Konsekvensgrad	Beskrivelse (sammenlignet med nullalternativet)
----	Svært alvorlig miljøskade	Den mest alvorlige miljøskaden som kan oppnås for området. Gjelder kun for områder med stor eller svært stor verdi.
---	Alvorlig miljøskade	Alvorlig miljøskade for området
--	Betydelig miljøskade	Betydelig miljøskade for området
-	Noe miljøskade	Noe miljøskade for området
0	Ubetydelig miljøskade	Ingen eller ubetydelig miljøskade for området
+ / ++	Noe miljøforbedring Betydelig miljøforbedring	Miljøgevinst for området. Noe forbedring (+) eller betydelig forbedring (++)
+++ / ++++	Stor miljøforbedring. Svært stor miljøforbedring	Stor miljøgevinst for området. Stor (+++) eller svært stor (++++) forbedring. Benyttes i hovedsak der områder med ubetydelig eller noe verdi får en svært stor verdiøkning som følge av tiltaket

Vedlegg 5: Skala og veiledning for konsekvensvurdering av kulturmiljø gitt i *Miljødirektoratets M-1941*.

Konsekvensgrad	Kriterier for samlet vurdering
Kritisk negativ konsekvens	Tiltaket medfører kritisk skade på kulturmiljøet innenfor influensområdet. Brukes kun for områder med registreringskategorier som er gitt stor eller svært stor verdi. Overvekt av delområder med konsekvensgrad svært alvorlig konsekvens (4 minus)
Svært stor negativ konsekvens	Tiltaket medfører forringelse eller ødeleggelse av nasjonalt viktig kulturmiljø. Brukes kun for områder med registreringskategorier som er gitt stor eller svært stor verdi. - Overvekt av delområder med konsekvensgrad alvorlig konsekvens (3 minus). - Flere delområder har konsekvensgrad svært alvorlig (4 minus)
Stor negativ konsekvens	Tiltaket medfører stor konsekvens for kulturmiljøet innenfor influensområdet. - Overvekt av delområder med konsekvensgrad middels (2 minus) - Flere delområder med konsekvensgrad alvorlig (3 minus) - Ett delområde kan ha konsekvensgrad svært alvorlig
Middels negativ konsekvens	Tiltaket medfører middels konsekvens for kulturmiljøet innenfor influensområdet - Overvekt av delområder har konsekvensgrad noe konsekvens (1 minus). - Flere delområder har konsekvensgrad middels (2 minus) - Ett delområde kan ha konsekvensgrad alvorlig (3 minus) - Ingen delområder er gitt svært alvorlig konsekvensgrad.
Noe negativ konsekvens	Tiltaket medfører noe konsekvens for kulturmiljøet innenfor influensområdet. Lite konflikt med kulturmiljø innenfor influensområdet. - Delområder har lave konsekvensgrader - Overvekt av konsekvensgrad noe konsekvens (1 minus) og ubetydelig konsekvens (0). - Maks ett delområde kan ha konsekvensgrad middels (2 minus) - Ingen delområder er gitt konsekvensgrad svært alvorlig (4 minus) eller alvorlig (3 minus).
Ubetydelig konsekvens	Tiltaket vil ikke medføre vesentlige endringer for kulturmiljøet i 0-alternativet. - Overvekt av ubetydelig konsekvens (0) - Ett delområder kan inneholde konsekvensgrad noe konsekvens (1 minus) - Ingen delområder er gitt svært alvorlig (4 minus), alvorlig (3 minus) eller middels (2 minus) konsekvensgrad.
Positiv konsekvens	Benyttes i områder som er gitt ubetydelig eller noe verdi som får noe eller middels verdiøkning som følge av tiltaket. Tiltaket/alternativet er en forbedring for kulturmiljøet i forhold til 0-alternativet. - Overvekt av delområder med positiv konsekvensgrad (1 eller 2 pluss) - Kan kun inneholde delområder med noe negativ konsekvensgrad - Delområder med noe negativ konsekvensgrad (1 minus) oppveies klart av områdene med positiv konsekvensgrad.
Stor positiv konsekvens	Benyttes i områder som er gitt ubetydelig eller noe verdi som får en svært stor verdiøkning som følge av tiltaket. Stor forbedring for kulturmiljøet i forhold til 0-alternativet. - Overvekt av delområde med svært stor miljøforbedring (4 pluss). - Overvekt av delområder med svært positiv konsekvensgrad. - Kan kun inneholde delområder med lav negativ konsekvensgrad, delområder med negative konsekvensgrad oppveies klart av områdene med positiv konsekvensgrad.